

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНнікаў БССР

ПЯТНІЦА, 8 ліпеня 1988 г. № 28 (3438) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

«АДВЕЧНЫ ВОДГУК ПРАЎДЫ, ВОЛІ...»

І ты, маё апавяданне,
Жыцця адбітак,
Разважання,
Нязжыты след прасцяцкай долі,
Адвечны водгук праўды,
Ужо бачыш дзень свайго змяркання...
І смутна мне: я жыў з табою
Адною думкаю, душою,
Насіў цябе, як носіць маці Нясны воблік той дзіцяці.

Гэтыя радкі ўзяты з апошняга раздзела паэмы «Новая зямля». Якуб Колас развітваўся са сваім творам. Прайшоўшы дарогамі і сцэнкамі дзяцінства і юнацтва, перажыўшы з героямі нягоды і радасці жыцця, ён рыхтаваў паэму да сустрэчы з чытачом. І яна, гэтая сустрэча, адбылася ў 1923 годзе, калі твор выйшаў у свет асобнай кнігай, — шасцідзесяць пяць гадоў назад.

На свет радзіла бурлівы Яшчэ далёкаю вясною
За мураванаю сцяною
У няволі жудаснай астрога,
Калі над намі ноч-аблога
Навісла цемраю густою
І гула цяжкаю пятою,
Як неаддільная навала,
Усё, што жыцце асвятляла.

«Калі я сядзеў у астразе, — успамінаў Якуб Колас, — перада мною вельмі ярка паўстала малюнкі маленства, прыроды. Я не думаў тады яшчэ аб напісанні паэмы. Хацелася проста расказаць аб тым, што так малюніча паўстала ў маёй памяці. Я апісаў леснікову пасаду. Затым з'явілася жаданне напісаць большае. Так паступова вырасталася «Новая зямля».

Памяць народнага песняра і яго магутны талент захавалі і данеслі да нашых сэрцаў яркую карціну жыцця селяніна-працаўніка з яго штодзённымі турботамі і хваляваннямі, з яго звычайна і традыцыямі...

Героі слаўтай паэмы нібы сышлі са старонак кнігі да людзей на вялікім свяце, што мінулаў нядзеляў прайшло ў родным пазтавым куце.

Каляровымі сцяжнкамі аздоблена тэрыторыя ўрочышча «Бервянец» у Стаўбцоўскім раёне. На цэнтральнай эстрадзе — словы Якуба Коласа:

Былы нявольнік і падданы,
Ты вольным стаў, наш край, цяпер,
К жыццю Кастрычнікам прызваны
Жыві ж, красуй, БССР!

Гучаць пазыўныя свята — музыка І. Лучанка «Мой родны кут...» На сцэну выходзяць Міхал, Ганна, Антось, дзеці. Яны пачынаюць прадстаўленне.

Цяпер разгорнем часаў шаты,
Бліжэй прыгледзімся да хаты,
Да Міхася і да Антося,
Як там вялося, як жылося, —

чуецца з рэпрадуктара голас дыктара. Ідзе тэатралізацыя першага раздзела паэмы. Затым Ганна запрашае ўсіх на кірмаш. Там працуюць чатыры пляцоўкі. На першай разыгрываецца «Панская пацеха». На цэнтральнай эстрадзе адбываецца «Падгляд пчол». Разгорнуты выстаўкі: жывапіс самадзейных мастакоў і беларускага народнага адзення. Тут жа і фотавыстаўкі — М. Мазура «Не старэюць душой ветэраны» і В. Зянько «Сказ аб роднай зямлі».

Плён сваіх умелых рук прапануюць разбяр Л. Сянько з Залмнага, пляцельшчык з лазы М. Белановіч (Шахноўшчына), жывапісцы раённага клуба «Пралеска».

Заварожвае ўсіх сваімі вырабамі майстрыха-плячніца Валяціна Уласік, жыхарка Стоўбцаў. Дж не верыцца, што гэткае магчыма. З муні — ды цуд такі! Альбуць — масток, крынічка, хата... «Раніца ў нядзельку» (ля печы маці, побач тоўліцца дзятва...). Хораша, прыстойна! Вядомыя і... ядомыя «кавалкі» слаўтай паэмы!

Зноў — голас дыктара. На сцэну запрашаюцца госці з Мінска: сын Якуба Коласа Даніла Канстанцінавіч Міцкевіч, пісьменнікі П. Прыходзька, М. Татур, В. Жуковіч, А. Асташонак, настаўніца Бараўлянскай СШ № 2 Э. Ярчан, дырэктар Літаратурнага музея Якуба Коласа З. Камароўская. Яны вітаюць прысутных, гавораць пра неўміручасць «Новай зямлі» і ўсёй творчай спадчыны песняра, паэты чытаюць вершы, прысвечаныя вялікаму сыну беларускай зямлі.

Выступленні самадзейных калектываў Стаўбцоўшчыны дапаўняюць спевані, чытальнікі і танцоры, што прыехалі з Мінскага матернага завода.

Гарачымі воплескамі сустрэлі прысутныя заслужаную артыстку БССР В. Пархоменку і яе спадарожніка, спевана і гарманіста А. Казана.

На сцэне — аб'яднаны, у некалькі сцэнь галасоў, хор. Гучаць беларускія песні. Апошняя — сьпінны «Нёман». Быццам на яго плаўных хвалях сплываюць са ступенек харысты і расплываюцца з тэрыторыі спеўнага поля святкоўцы. У суладдзі з іх настроем гучаць з рэпрадуктара радкі:

Малюнкі родныя і з'явы!
Як вы мне любы,
Як цікавы!
Як часта мілай чарадою
Вы ўстаяце перада мною!
Іван КУРБЕКА.

Выступае Пятро Прыходзька.

Заслужаная артыстка БССР Валяціна Пархоменка і артыст Аляксей Казак.

Удзельнікі свята наведалі хату, у якой нарадзіўся песняр.

Народнае гуляанне.

УНУМАРЫ:

«Ці праўда, што «ЛіМ» больш не выдаюць?»

і іншыя лісты
нашых чытачоў

2—3

Водгукі, палеміка

ВЯСЁЛЕНЬКАЕ ПАПУРЫ,
або Парадоксы
«перабудоўчага
мыслення»

Нататкі А. МАЙСЕНІ

5—6

Вершы

П. МАКАЛЯ
М. ШЭЛЕХАВА

Апавяданне

В. ДАВЫДЗЕНКІ

8—9, 13

«Пакуль нас

яднае трывога...»

З аб'яднанага пленума
праўленняў Музычнага
таварыства і Саюза
кампазітараў БССР

10—11

«Назваць

сваімі імёнамі...»

Пошта адной публікацыі

12

Ад Камітэта па Дзяржаўных прэміях Беларускай ССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры

Камітэт па Дзяржаўных прэміях Беларускай ССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры паведамляе, што да ўдзелу ў конкурсе на атрыманне Дзяржаўных прэміяў БССР 1988 года дапушчаны:

У ГАЛІНЕ ЛІТАРАТУРЫ
1. АДАМЧЫК Вячаслаў Уладзіміравіч. Раманы: «Чужая бацькаўшчына», «Год нулявы», «І скажа той, хто народзіцца».

Вылучаны прэзідыумам праўлення Саюза пісьменнікаў БССР.

2. НЯКЛЯЕУ Уладзімір Пракпавіч. «Наскрозь». Кніга вершаў.

Вылучаны прэзідыумам праўлення Саюза пісьменнікаў БССР.

3. СТРАЛЬЦОУ Міхась Лявонцэвіч (пасмяротна). «Мой свеце ясны». Вершы.

Вылучаны прэзідыумам праўлення Саюза пісьменнікаў БССР.

ТВОРЫ ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА ДЛЯ ДЗЯЦЯЎ
1. ГАМОЛКА Мікалай Іванавіч. «Сокалы-сакаляныты». Аповесць.

Вылучаны калектывам супрацоўнікаў і чытачоў Мінскай гарадской дзіцячай бібліятэкі імя А. Гайдара.

У ГАЛІНЕ ЖУРНАЛІСТЫКІ
1. ВЯРЦІНСКІ Анатоль Ільіч. «Нью-Йоркская сірэна». Публіцыстычныя нататкі.

Вылучаны прэзідыумам праўлення Саюза пісьменнікаў БССР.

2. ЛУКАШУК Аляксандр Мікалавіч, УЛІЦЕНАК Аляксандр Міхайлавіч. Публіцыстычныя цыклы, прысвечаныя У. І. Леніну і перабудове духоўнага жыцця грамадства, у газэце «Звязда» (1984—1987 гг.).

Вылучаны сходам журналістаў рэдакцыі газеты «Звязда» і сакратарыятам Саюза журналістаў БССР.

3. СІДАРОВІЧ Людміла Леанідаўна, КРАУЧУК Галіна Уладзіміраўна, БАРЫСЕНАК Тамара Сцяпанавна. Цыкл тэлевізійных перадач «Служба вашага настрою» (1984—1987 гг.).

Вылучаны калегіяй Дзяржаўнага камітэта БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанням.

У ГАЛІНЕ МУЗЫКІ І КАНЦЭРТНА-ВЫКАНАЛЬНІЦКАЯ ДЗЕЙНАСЦІ
1. МДЗІВАНІ Андрэй Юр'евіч, кампазітар. Сімфонія № 5 «Пам'яць зямлі» і Сімфонія № 6 «Полацкія пісьмы».

Вылучаны праўленнем Саюза кампазітараў БССР.

2. МУЛЯВІН Уладзімір Георгіевіч, мастацкі кіраўнік Дзяржаўнага эстраднага ансамбля БССР «Песняры». Канцэртныя праграмы: «Праз усю вайну», «Янка Купала», «На ўсёе галас» (1984—1987 гг.).

Вылучаны калегіяй Міністэрства культуры БССР.

У ГАЛІНЕ ТЭАТРА, КІНО, ТЭЛЕБАЧАННЯ І РАДЫЁВЯШЧАННЯ
1. МАТУКОУСКІ Мікалай Ягоравіч, аўтар п'есы, РАЕУСКІ

Валеры Мікалаевіч, рэжысёр-пастаноўшчык, ГЕРЛАВАН Барыс Федасеевіч, мастан-пастаноўшчык, АУСЯНІКАУ Генадзь Сцяпанавіч, МІЛАВАНАУ Аўгуст Лазаравіч, ЯРОМЕНКА Мікалай Мікалаевіч, выканаўцы роляў у спектаклі «Мудрамер», Беларускай дзяржаўнай акадэмічнай тэатр імя Янкі Купалы.

Вылучаны калектывам тэатра і калегіяй Міністэрства культуры БССР.

2. РЫБАРАУ Валеры Паўлавіч, рэжысёр-пастаноўшчык, КУЧАР Фелікс Айзиковіч, аператар-пастаноўшчык, ІГНАЦЬЕУ Яўген Аляксеевіч, мастан-пастаноўшчык. Мастацкі фільм «Сведка» вытворчасці кінастудыі «Беларусьфільм».

Вылучаны калегіяй Дзяржаўнага камітэта БССР па кінематаграфіі.

3. ДЗЮБА Уладзімір Іванавіч, ПЕТУХ Анатоль Іосіфавіч, аўтары п'есы, АНІСЕНКА Валеры Данілавіч, рэжысёр-пастаноўшчык, ПРОХАРАУ Уладзімір Васільевіч, кампазітар, ТАРАСАУ Віктар Паўлавіч, КУРГАН Ілья Львовіч, выканаўцы роляў у радыёспектаклі «Жыццё рэвалюцыянера» (аб Мікалаю Судзілоўскім, вядомым рэвалюцыйным дзеячам).

Вылучан калегіяй Дзяржаўнага камітэта БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанням.

У ГАЛІНЕ ВЫЯВЛЕНЧАГА МАСТАЦТВА
1. ПАСЛЯДОВІЧ Аляксандра Ануфрыеўна (пасмяротна), Графічныя лісты, выкананыя ў 1984—1987 гг. («Жанчына са збана», «Адпачынак», «Святочны дзень», «Надыход ночы», «Саломія птушка») і цыкл «Беларускі наюрмор»).

Вылучана прэзідыумам праўлення Саюза мастакоў БССР.

У ГАЛІНЕ АРХІТЭКТУРЫ
1. АРСЕНЬЕУ Віктар Васільевіч, архітэктар, БАБАНКА Віктар Арцёмавіч, брыгадзір-будульнік, КЯСКЕВІЧ Валеры Георгіевіч, ЛЯШУК Алег Васільевіч, архітэктары, САМЦОУ Васіль Якаўлевіч, ФІЦУК Рыгор Канстанцінавіч, ЦЫНМАН Міхал Аронавіч, інжынеры, ШЫЛАЙ Расціслаў Аляксеевіч, архітэктар. Аэравакзал у горадзе Брэсце.

Вылучаны праўленнем Саюза архітэктараў БССР.

Вялікай дапамогай Камітэту па Дзяржаўных прэміях Беларускай ССР з'явіцца актыўнае абмеркаванне дапушчальных да ўдзелу ў конкурсе твораў і работ грамадскімі арганізацыямі, творчымі саюзамі, устаноўмі навукі і культуры, а таксама шырокі абмен думкамі чытачоў у друку, тэлебачанні і радыёслухачоў.

Водгукі, заўвагі і прапановы просім прысылаць у камітэт да 1 лістапада 1988 года на адрас: 220034, Мінск-34, вуліца Фрунзе, 5, Дом літаратара — Камітэт па Дзяржаўных прэміях БССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры. Наш тэлефон: 36-86-71.

ШТРЫХІ ДА ПАРТРЭТА «ЛІТАРАТУРАЗНАУЦЫ» СЦЭНОГРАФЫ ШУКАЮЦЬ РАБОТУ ЯК АКАДЭМІК «ПАГЛЫБІЎ» ЛЕНІНА

30-Я ГАДЫ ў жыцці нашай краіны былі адзначаны не толькі працоўнымі здзяйсненнямі народа, яго бязмежнай верай у ідэалы сацыялізму, але пазначаны і злычынствамі супраць народа, які вяршыліся па злой волі тагачаснага кіраўніцтва краіны. Ажыццяўляліся масавыя рэпрэсіі рукамі канкрэтных людзей. І неабавязкова гэта быў штатны супрацоўнік НКУС. Былі сярод іх і людзі з вучонымі званнямі, якія сваімі «навуковымі працамі», выступленнямі ў друку выяўлялі «ворагаў народа». Такую ролю правакатара ў навуковым асяроддзі адыгрываў і небезьведна Лукаш Бэндэ, што пераканаўча паказана ў артыкуле Б. Сачанкі, апублікаваным нядаўна ў «ЛіМе».

Шэраг матэрыялаў, якія захаваліся ў архіве Акадэміі навук БССР, могуць дапоўніць партрэт гэтага «вучонага-літаратуразнаўцы».

Выхадзец з сялянскай сям'і, якая жыла да першай сусветнай вайны ў былым Кобрынскім павеце Гродзенскай губерні, ён з 1916 г. па 1921 г. працаваў у Пензенскай губерні парабкам, вучнем слесара, апаляшчыкам, грузчыкам, рамізінікам. У 1923 г. дваццацігадовы Л. Бэндэ вяртаецца ў Беларусь і паступае вучыцца ў Камуністычны ўніверсітэт. Пасля яго заканчэння два гады працуе выкладчыкам у Віцебску, а ў 1929 г. робіцца аспірантам Акадэміі навук БССР.

У кастрычніку 1930 г., калі пачалася карнізна ломка многіх бакоў дзейнасці Акадэміі навук, Л. Бэндэ рашэннем Прэзідыума Акадэміі дотэрмінова пераводзіцца з аспірантаў у навуковыя супрацоўнікі з наступным абгрунтаваннем: «Беручы пад увагу, што тав. Бэндэ падрыхтаваны для самастойнай працы, пра што сведчаць яго даклады і надрукаваныя работы, перавесці тав. Бэндэ з 1 лістапада 1930 г. у навуковыя работнікі па кафедры літаратуры, без існуючага ў Акадэміі парадку пераводу» (Архіў АН БССР, ф. 2, с. 1085, л. 7). А яшчэ праз не-

калькі месяцаў ён прызначаецца вучоным сакратаром створанага тады Інстытута літаратуры і мастацтва Беларускай Акадэміі навук.

Адначасова, у 1929—1934 гг. Л. Бэндэ з'яўляецца выкладчыкам Ваеннай школы, адказным рэдактарам часопісаў «Камуністычнае выхаванне» і «Напагатове», намеснікам дырэктара Белдзяржвыда.

У 1934 г. яго перакідаюць з Беларусі ў Ленінград, дзе ён прызначаецца намеснікам дырэктара кінафабрыкі. Звяртае на сябе ўвагу той факт, што і на берагах Нявы Л. Бэндэ вельмі часта мяняў месцы працы і пасадзі. З 1935 па 1941 г. ён паспеў пабываць навуковым супрацоўнікам Інстытута літаратуры АН СССР, намеснікам дэкана Ленінградскага ўніверсітэта, дацэнтам універсітэта, рэдактарам «Учпедгиза».

Здавалася б, у 1937 годзе пераад рупліўцам на літаратурнай і педагогічнай ніве паўстаў непераадольны бар'ер. Л. Бэндэ быў выключаны з шэрагу ВКП(б), і гэта, відавочна, той рэдкі выпадак, калі выключэнне з Камуністычнай партыі ў той страшны год можна было лічыць ачышчэннем яе рады ад погані, урачыстасцю справядлівасці. Але як ні дзіўна, пасля гэтага ў жыцці Л. Бэндэ мала што змянілася. Ён не перажыў звычайных у такіх выпадках рэпрэсій, як многія тысячы выключаных з партыі сумленныя камуністаў. Больш таго, пазбаўлены партбілета, ён у 1941 г. прымаецца на службу ў органы НКУС, дзе да 1946 г. з'яўляецца аператыўным начальнікам па вучэбным аддзеле Ленінградскай школы НКУС.

У пачатку 1948 г. Л. Бэндэ зноў з'яўляецца ў Мінску і залічваецца на працу ў Інстытут літаратуры, мовы і мастацтва Акадэміі навук БССР на сціпую пасаду малодшага навуковага супрацоўніка. Нагадаем, што гэты год быў адзначаны раз'юнтаваннем такіх кампаній, як бярэцьба з «пакланеннем перад буржуазнай навукай», «кампалітызмам» і г. д. Уся яго

папярэдняя кар'ера «літаратуразнаўцы» дае магчымасць меркаваць, што яго з'яўленне ў 1948 г. у Акадэміі навук было не выпадковым. На шчасце, працаваў ён тут нядоўга—адзін год.

Многае і цяпер у жыцці і «дзейнасці» Л. Бэндэ застаецца няясным і цяжка вытлумачальным. Думаем, што на многіх пытанні маглі б адказаць архіўныя матэрыялы, якія хаваюцца яшчэ за сямю пячаткамі ў партыйных архівах Мінска, Ленінграда і ў архівах Камітэта дзяржаўнай бяспекі СССР.

М. ТОКАРАУ,
супрацоўнік Інстытута гісторыі АН БССР.

«ЦІ ПРАУДА, што «ЛіМ» больш не выдаюць, бо яго ніхто не чытае?» Гэту навіну я пачуў з вуснаў адной кіяскеркі «Саюздруку» ў Полашцы, калі спрабаваў набыць газету.

Жыву я ў Мінску і тут з'яўляюся падпісчыкам «ЛіМа». Але па профілю працы мне даводзіцца кожны год па 3—4 месяцы знаходзіцца ў камандзіроўках. З 1986 па 1988 г. па тры і больш месяцы праводжу ў Полашцы разам з археалагічным атрадам Інстытута гісторыі АН БССР. Летась, абабегшы палову горада, набыць «ЛіМ» яшчэ было магчыма. Але ўжо тады газету давалі далёка не ў кожны кіёск, і колькасць экзэмпляраў рэдка перавышала 1—2. Сёлета, пачуўшы вышэйзгаданыя словы, я зноў абабег каля дзесяці гарадскіх кіёскаў «Саюздруку», дзе чуў адно і тое ж: «Няма», «Не было з пачатку года», «Не атрымліваем», «Не дае база», «Каб быць паслядоўным, вырашыў наведваць гэтую базу, ад якой залежыць, даваць ці не даваць газеты па кіёсках. Цікава пытанне: дзе ў горадзе Полашцы я магу набыць «Літаратуру і мастацтва»?

Пачнём з таго, што на базе не адрозна зразумелі, якое выданне мяне цікавіць. Блыталі з «Мастацтвам Беларусі», «Літаратурнай газетой» і нават «Лі-

СВЯТОЧНЫ ЛЕТНІ ДЗЕНЬ...

Трэці раз прайшло ў горадзе-героі Мінску мастацка-спартыўнае свята

Сёлета яно было прымеркавана да 44-ай гадавіны вызвалення рэспублікі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і было адметнае ад ранейшых. Тысячы мінчан узялі ўдзел у яго падрыхтоўцы. Многія з іх працавалі на добраўпарадкаванні горада. Было зроблена 42 гектары газонаў, больш як 1300 нвадартных метраў пешаходных дарожак. Падрыхтоў-

ка да свята пацвердзіла і тое, што вельмі шмат у горадзе людзей, якія ўважліва ставяцца да яго мінулага і заклапочаны тым, каб даўніну захаваць для нашчадкаў. Добры прыклад паказала моладзь — вучні, студэнты, рабочыя сталічных прадпрыемстваў. Гэта яны не адзіны выхадны адпрацавалі на аб'ектах Траецкага прадмесця, Верхняга го-

рада, даводзілі да ладу парк у Лошыцы.

І вось чананы дзень свята «Мінск-88». Стартвала яно ў поўдзень 2 ліпеня на плошчы Леніна. Аб пачатку яго абвясцілі пазыўныя рэспубліканскага радыё. Свята горада, свята вызвалення... Натуральна, першаўвага ў гэты ўрачысты момант тым, хто вызваляў родную зямлю ад нямецка-фашысцкіх за-

Вабціць да сябе кірмаш.

Сваё майстэрства дэманструюць музыкі і танцоры.

Гучыць паэтычнае слова. Вершы чытае Вольга Іпатава.

не толькі набыць арыгінальныя вырабы народных умельцаў, але і даведацца пра сакрэты вышэйшай, саломкапляцення, разьбы па дрэве. Непадалёк выступаюць самадзейныя артысты, у тым ліку ўдзельнікі народнага цыркавога калектыву... Вечарам запоўнілася людзьмі чаша стадыёна «Дынама». У вы-

тературным обзором». А по-м без ценно хвалвання паве-лілі, што ў вольны продаж «ЛіМ» не паступае. На натуральнае пытанне «чаму?» па-чуў: «Газету даводзілася спіс-ваць, яе ніхто не чытае».

Не мог не скарыстаць магчы-мастці, каб даведацца пра лёс іншых беларускамоўных выдан-няў. Высветлілася, што «Полы-мя», «Малодосць», «Беларусь» і іншыя трапляюць у кіёскі го-рада ў колькасці 10—20 экзэм-пляраў. Гэта на 80-тысячны го-рад! Незайздросны лёс і бела-рускомоўных рэспубліканскіх газет.

Можа, палачане проста не чытаюць перыёдыку, у тым лі-ку і беларускую, не набываюць газеты і часопісы ў кіёсках? Але вось такі факт: калі ў 9 га-дзін раніцы газет у продажы ўжэ няма, то ў 10 гадзін іх ужо няма.

Многа ўзнікае пытанняў і вер-сій са становішчам беларуска-моўных газет і часопісаў, у прыватнасці, «ЛіМа». Але я больш чым упэўнены, што гэта цалкам мясцовая ініцыятыва. Можа, некаторым мясцовым кі-раўнікам не спадабаліся кры-тычныя выступленні газеты аб стане і ахове помнікаў гісторыі і культуры ў Полацку? Але з другога боку, сучаснае культурна-е жыццё горада — канцэрты сусветна вядомых музыкантаў у зале Сафійскага сабора, му-зычныя фестывалі, мастацкія выстаўкі не выходзяць са старо-нак «ЛіМа», як і матэрыялы на гістарычную тэму, ад якой неаддзельны старажытны По-лацк. Значыць, і гэтыя старон-кі газеты таксама праходзяць па-за ўвагай палачан?

Карацей кажучы, пакуль да-водзіцца жыць у Полацку і тэле-фанаваць у Мінск, каб пера-слалі сюды некалькі экзэмпля-раў «ЛіМа» поштай. І спадзя-вацца на перамены.

С. ТАРАСАЎ,
археолог.

30 ЧЭРВЕНЯ у Беларускім дзяржаўным тэатральна-маста-цкім інстытуце адбылася аб-арона дыпломных работ. Звычай-нае штогодняе мерапрыемства, скажам вы, і памыліся, таму што дыпломнікі гэтыя — першы пасля дваццацігадовага пера-пынку выпуск сцэнографу...

Сёння цяжка сказаць, каму і як у канцы шасцідзясятых га-доў узбыла ў голаў думка, што падрыхтоўка нацыянальных кадраў для беларускага тэат-ральна-дэкарацыйнага мастац-тва — непатрэбны клопат. Мож-на толькі назваць некаторыя «вынікі» гэтага рашэння. На працягу 70—80 гадоў у сцэна-графіі рэспублікі парушыўся натуральны працэс змены па-каленняў. Моладзь не прыносі-ла новых ідэй, не ўзбуджала тэ-атральную думку, майстрам не было каму перадаваць свой вопыт. Гэта не магло не адбіцца на ўзроўні і тэмпах развіцця беларускага тэатральна-дэка-рацыйнага мастацтва, дзе вельмі марудна адбываўся працэс аб-

наўлення выяўленчай мовы сцэны. Залішне «сціпла» вы-глядаў беларускі раздзел на Усесаюзнай выстаўцы мастакоў тэатра, кіно і тэлебачання, якая адбылася ў 1987 годзе ў Маск-ве. Прыкра, Крыўдна. Тым больш, што ў краіне ў 70—80-х гадах вельмі актыўна ішоў пра-цэс фарміравання нацыяналь-ных школ сцэнаграфіі — гру-зінскай, украінскай, латвійскай, літоўскай... У сярэдзіне васьмі-дзясятых гадоў тэатры рэсп-ублікі адчулі востры дэфіцыт кадраў мастакоў-пастаноўшчы-каў і спецыялістаў па сцэніч-ным касцюме.

На VII з'ездзе БГА, які пра-ходзіў у 1982 годзе, стан тэат-ральна-дэкарацыйнага мастац-тва рэспублікі вызначыўся як крызісны. Дэлегацы вызначылі за неабходнасць аднаўлення падрыхтоўкі тэатральных ма-стакоў у БДТМІ, у БГА была створана секцыя сцэнаграфіі, у рэспубліканскім Доме работні-каў мастацтваў сталі экспана-вацца выстаўкі работ мастакоў тэатра. Але сур'ёзны перамен да лепшага можна было чакаць толькі пасля стабілізацыі кад-равай сітуацыі.

Тады ж, у 1982 годзе, быў на-браны курс будучых мастакоў тэатра. І вось, праз шэсць га-доў вучобы пад кіраўніцтвам нашага буйнейшага сцэнографа народнага мастака БССР Я. Ча-мадурава, адбылася абарона дыпломных работ сцэнографу. Мне давялося прысутнічаць на ёй у якасці рэцэзента, і ўзровень работ мяне не рас-чараваў. Мастацкаму кіраў-ніку курса ўдалося выхаваць у вучняў высокі ўзровень маста-цкай культуры, пры гэтым збе-рагчы і развіць іх творчыя ін-дывідуальнасці. Дыпломнікі ці-кава распрацавалі самы розны драматургічны матэрыял. Спрод прадстаўленых прац — эскізы і макеты С. Раповіча да трагедыі «Макбет» У. Шэкспіра, Т. Гер-сімовіч («Аліса ў краіне чудаў» Л. Карэла), С. Мітрафанав («Публіка» Ф. Г. Лоркі) і шмат іншых цікавых работ. Я. Чама-дураў перадаў сваім выхаван-цам сцэнічнасць мыслення — большасць прац уяўляюць са-бой задумы і распрацоўкі мена-віта ігравой прасторы, з унут-ранай дынамікай і шырокімі магчымасцямі змен. Урэшце, ён навуковы іх любіць тэатр.

Але што ім раець цяпер з гэ-таю, на жаль, не падзеленаю любоўю?

Толькі адзін з выпускнікоў атрымаў размеркаванне на пра-цу ў тэатр. Астатнім выдалі свабодныя дыпламы. Нехта ўжо ідзе на кінастудыю, нехта — на тэлебачанне, некаторыя пядум-ваюць пра заняты жыццём, а сёй-той пакуе чамадану. Міні-стэрства культуры РСФСР выка-зала большую зацікаўленасць маладымі сцэнографамі, чым беларускае, калі прапанавала ім працу ў тэатрах Сврдлоўска, Валгаграда, Хабарўска.

Чаму ж такі доўгачаканы курс аказаўся непатрэбным нашым тэатрам? Каго чаканою даўно вакантнай пасады маста-коў-пастаноўшчыкаў у Акадэ-мічным тэатры імя Янкі Купа-лы, Рускім тэатры БССР імя М. Горькага, у абласных драм-тэатрах? Якія сцэнографы пры-дуць заўтра ў шматлікіх тэат-ры-студыях? І ці не давядзецца праз некалькі гадоў Міністэр-ству культуры БССР запрашаць на работу гэтых самых спецы-ялістаў, але ўжо прызнаных і прафесійна моцных, на працу ў рэспубліку, і атрымліваць ад-мову (як гэта цяпер адбываец-ца з рэжысёрамі)? Далейшы лёс нашых выпускнікоў вынікае шмат сумненняў і пытанняў, га-

лоўнае з якіх — калі, нарэшце, мы здолеем перапыніць гэты бясконцы адыход з рэспублікі — мастакоў, пісьменнікаў, ак-цёраў, рэжысёраў, журналістаў? Кожны з іх — часцінка нашай культурнай глебы.

Галіна АЛІСЕЯЧЫК,
навуковы супрацоўнік
ІМЭФ АН БССР.

КОЖНЫ РАЗ, калі я прыяз-джаю да маці ў вёску Пагарэл-ку, што ў Карэліцкім раёне, і іду па вуліцы, мой позірк спы-няецца на шыльдэ з надпісам: «Пагарэлкаўскі філіял Ярэміч-кай цэнтралізаванай сістэмы».

Аднавіярховы цагляны буды-нак невялікіх памераў пры-стасаваны пад клуб і бібліятэ-ку. Раней у ім размяшчалася быткамбінатаўская швейная майстэрня. Памяшканне — з глядзельнай залай у 35 квадрат-ных метраў і маленчкэй, бы градка, сцэнай. Тут усяго 40 па-садачных месца, а разлічаны гэ-ты будынак на дзве вёскі — Пагарэлку і Быковічы, якія ця-пер зліліся ў адну. У Пагарэл-ку, якая да ўзбуднення была цэнтрам калгаса «Чырвоны партызан», каля 60 двароў, у Быковічах — каля 100.

Стары драўляны клуб, які ад-жыў сваё, хіліцца долу.

Гэты ж, цяперашні, клуб малы для дзвюх вёсак, ён зусім не адпавядае патрабаванням сённяшняга часу, — растлумачыў мне загадчык клуба і мастацкі кіраўнік Леанід Маклюк. — Па-глядзіце, як мы жывём: вакол абшарпаныя шэра-бруднага ко-леру сцены, зламаныя крэслы, цячэ дах, у нас нават радыё-кропкі няма...

— Мы зрэдку ходзім сюды, — з крыўдай гаворыць студэнт ра-дыётэхнікума Пётр Хварэнік, — часцей у Ярэмічы, гэта за тры кіламетры, там і дыскатэка, танцы, збіраецца моладзь, а што тут, у Пагарэлцы?

Яго падтрымоўвае і Мікалай Сініца — малады будаўнік з Бы-ковіч.

— Як мы гаварылі даўней, вайну перажылі... У нашым пар-тызанскім краі немцы закатава-лі амаль кожнага трэцяга. Колькі таго жыцця засталося нам, а сёння няма дзе адпачыць нашым व्यаскоўцам, моладзі, — гаворыць прыбіральшчыца Ма-рыя Цярук.

Колькі дакору, справядлівага асуджэння, папроку ў гэтых словах!

Шкада, што партыйная арга-нізацыя калгаса імя У. Цяру-ка і аддзел культуры Карэліч-кага райвыканкома не могуць павярнуцца тварам да культурна-га жыцця вёскі.

М. БУСЬКО.

г. Баранавічы.

ТОЙ, ХТО ЧЫТАЕ часопіс «Політычэскі сабеседнік», не мог не заўважыць, як акадэмік АН БССР І. М. Ігнаценка рап-

там «паглыбіў» Леніна, «ска-рэжціраваў» ленінскую нацыя-нальную палітыку. У сваім ар-тыкуле «Партыя і перабудова: урокі гісторыі», надрукаваным у чэрвеньскім нумары часопіса, І. М. Ігнаценка, у прыватнасці, піша: «У Саюзе пісьменнікаў многа ўвагі нацэлена на тое, каб дабіцца прыняцця закона і зрабіць беларускую мову дзяр-жаўнай. Супраць такой паста-ноўкі пытаньня катэгарычна вы-ступаў У. І. Ленін. «За дзяр-жаўную мову стаяць, — пісаў ён, — ганебна. Гэта паліцэй-шчына». Пры гэтым, дадаваў Ленін, «прапаведваць» другім нацыям рускую мову — «стут-няма ні ценю паліцэйшчыны»...

Такі пераказ, такое, з дазво-лу сказаць, прачытанне ленін-скай тэорыі не можа не збянтэ-жыць чытача недасведчанага, ну а крыху дасведчанага і збянтэ-жыць, і здзівіць, і выкліча ў яго пратэст. Акадэмік І. Ігна-ценка ідзе на яўную падтасоў-ку, блытае выказванні Леніна па пытанні аб дзяржаўнай мове ў шматнацыянальнай краіне з яго трактоўкай, яго поглядамі ў дачыненні да становішча мовы той або іншай нацыі.

Падмена відавочная, для сур'ёзнай спрэчкі няма падста-вы. Але на той выпадак, што шануюны акадэмік ідзе на пад-мену несвядома, з прычыны ня-вядання азоў ленінскай нацыя-нальнай канцэпцыі, мы раім яму прачытаць (ці, можа, пера-чытаць, сёння мы ўсе перачыт-ваем Леніна нанова) такія яго працы, як «Гэзіс па нацыя-нальным пытанні» (Поўны збор-твораў У. І. Леніна, т. 23, стар. 314—322), «Крытычныя заметкі па нацыянальным пытанні» (т. 24, стар. 113—150), «Да-пытання аб нацыянальнасцях альбо аб «аўтанамізацыі» (т. 45, стар. 356—362)... Раілі б так-сама асважыць у памяці такія вядомыя дакументы, як «Рэза-люцыя ЦК РКП(б) аб Савец-кай уладзе на Украіне», як рэ-залюцыя XII з'езда партыі, дзе выразна сфармуляваны ленін-скія прыпынцы нацыянальных адносін, ленінскае патрабаванне «выдаваць спецыяльныя зако-ны, якія забяспечаюць ужо-ванне роднай мовы ва ўсіх дзяржаўных органах і ва ўсіх установах» (пункт 10 рэзалю-цыі XII з'езда ВКП(б)).

Спадзяёмся, што асэнсваў-шы як след ленінскую спадчы-ну ў галіне нацыянальнай палі-тыкі, акадэмік І. М. Ігнаценка атрымае, нарэшце, правільнае ўяўленне аб тым, супраць чаго і за што катэгарычна выступаў Ленін, і не будзе ўводзіць у зман чытача.

П. САДОЎСКІ,

кандыдат філалагічных на-вук, старшыня моўнай камі-сіі Беларускага фонду культуры.

НАДЗЕННЫЯ РАДКІ

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Кар'ерыстам

Па прыступках мармуровых Ідзяде ўгару—туды, Дзе шарэнгі крэслаў новых, Дзе улады правяды.

Азірніцеся! За вамі Ваш народ.

Яго слугой Вы сябе назвалі самі Тою, даўняю парой.

Плодзіце час метамарфозы: Пан зрабіўся са слугі. Недагляды, перакосы, Неаплатныя даўгі...

І ужо не ходзіць жонка У чаргу, дзе ўсе стаяць. І сумлення абалонка Безразмернай можа стаць.

Азірніцеся! У змроку Бачым новую зару. Ні на міг не сціхлі крокі.

Вы — ўгару...

Васіль ЖУКОВІЧ

Пільнымі будзем!

Ці плача завея, ці ў лесе Цвітуць курапаты? Я азірнаю на шлях, ён крываціць у часе праклятым.

Падсцерагалі народ мой Бясконцыя чорныя здрады: Сталіна, Берыі банды наносілі Страшныя страты,

лепшых сыноў зацкавалі, згналі, знішчалі

злачына. Як жа змагла ты вынесці гэта, Айчына!

Часу няма праيشло, і не раз памяняліся ўлады. Як жа, нарэшце, дайці нам да толку якога, да ладу?

«Верныя ленінцы» — Брэжнёў, і Грышыні, Кунаеў, Раманаў, іх акружэнцы — Чурбанаў, Рашыдаў, Адылаў, Усманаў,

іншых мільёны зладзюг, кар'ерыстаў пустых, нігілістаў ледзь не сцягнулі ў прадонне краіну ўсю чыста.

Выбух чарнобыльскі — вынік правалаў, развалаў: ад гаспадарак да самых святых ідэалаў.

Не мікра, а макра нам клімат патрэбны здаровы, каб шанаваліся людзі, прырода і мовы, каб сталіністам і брэжнёўцам шлях быў закрыты да ўлады, Каб лідэры нашы ішлі у народ за парадамі.

Міхась РУДКОЎСКІ

Пад ветрам перамен

Цяжкая ты, перабудова!.. Каб не спыніцца,

каб змагчы, Тут метраном патрэбны новы І трэба новыя падковы, А мы усе шумім, крычым.

Крычыць з трыбуны, як з амбону,

І ў застоллі, і з газет Валюнтарыст, ілжэвучоны, Самаабманлівы паэт.

Крычыць, пускаючы ў танец, Крычыць, як быццам

часу ў лад І абласны палітыканец, І казнакрад, і ашуканец, І заскарузлы бюракрат.

Як распазнаць у гэтым хоры, Хто конь рабочы, а хто моль, Хто там з прыпеўкай і каторы З душы выхрыпвае свой боль?

НАШ КАР.

Плён працы ганчароў.

кананні «Верасоў» гучыць песня В. Раіччыка на вершы У. Някляева «Родны мой го-рад». Да прысутных звяртаецца старшыня Мінскага гарвыкан-кома, дэлегат XIX Усесаюзнай канферэнцыі КПСС У. І. Міхасёў. Гаворачы пра адметнасць сёлета свята, супадзенне яго з вы-зваленнем горада і рэспублікі ад нямецка-фашысцкіх захопні-каў, ён падкрэслівае, што пам-яць аб героях будзе жыць у памяці народа. Адно з пацяяр-

джэнняў гэтай памяці — і пра-вяржэнне агульнагарадскіх свя-таў, якія з кожным годам на-паўняюцца новым зместам. Сё-лета ў свята «Мінск-88» хораша ўпісаліся фальклорнае народнае гулянне, ушанаванне маці-гер-ані, конікурс «Мінская пры-жуня», іншыя мерапрыемствы...

Зводны хор пад кіраўніцтвам М. Дрынеўскага выконвае сла-вутую песню «Нёман». А перад гэтым дыктар аб'явіў: «Вы пачу-еце, як гучыць жывы, не запі-

Партрэт напамінь.

саны на фанаграму голас». Што ж, добра, што нарэшце і ў та-кіх масавых, відэаішчых мера-прыемствах пачынаем адмаўля-цца ад запісаў, хоць зрабіць гэ-та і нялёгка. Колькі трэба, ска-жам, сабраць людзей, каб хор загучаў на стадыёне?!

Арганізатары свята пастаралі-ся: былі запрошаны многія в-ядомыя прафесійныя выканаўцы і калектывы: тыя ж «Верасы», «Песняры», С. Захароў, Ю Анто-наў, Г. Хазанаў, «Чараўніцы».

ЛЕС ДАЕ ПРЫТУЛАК УСІМ. І звер, і птушка, і працаўніца-мурашка, і розныя казюры жывуць тут у згодзе: кожны знаходзіць для сябе і жылло, і пажытак. І ўсё ж, прыйшоўшы ў лес, міжволі задумваешся: а ці ўсё добра тут, пад гэтымі шатамі, у гэтым казачным зялёным царстве? Будзе вечно шумець гэта хараво, радаваць чалавека ці з часам збяднее?

Пытанні няпростыя, асабліва ў наш час, калі з развіццём гарадоў, прамысловасці, сельскай гаспадаркі лакальнае ўздзеянне чалавека на прыроду змянілася глабальным уплывам на склад, рэсурсы і структуру ўсёй біясферы. І гэтыя развагі не даніна модзе, не яшчэ адна спроба згусіць фарбы.

Трывожныя галасы гучаць ужо даўно. Над экалагічнай праблемай задумваюцца вучоны і настаўнік, старшыня калгаса і лесавод, гараджанін і сельскі жыхар, бо ўсім патрэбны свежая вада, чыстае паветра, здаровыя лясы і лугі.

Адным з куткоў Беларусі, які ўжо цяпер выклікае трывогу, з'яўляецца Налібоцкая пушча.

Мне давалося праіці і праехаць лесавымі сьцежкамі-дарогамі паўднёва-ўсходняй яе часткі — ад Налібока да возера Кромань. Час быў перадзімні, тумановы, марозлівы, глухі. Менавіта ў гэты час лясныя насельнікі зашываюцца ў норы ці дуплы, хаваюцца ад старонняга вока ў голым лесе. Але ўсё роўна адчуваеш веліч бяскрыяных пушчанскіх прастораў, характэрнае задуменных рачулак, якія няспешна цякуць да Бярэзіны і далей, да сівога Нёмана. Хваляе супакоенае ўрачыстасць палям, акружаных меднаствольнымі борами і радкамі прыгажунь-бярэзак.

Нечакана з-за рэдкага падлеску вызірнула люстра возера Кромань, бадай што, найпрыгажэйшага ў гэтых мясцінах. Яно яшчэ не замерзла, ляніва пляхецца хвалькамі ў пакатая пясчаныя берагі, а лес, быццам вартава, ахоўвае яго, узіраецца ў крышталёвую ваду. Спакой і ўрачыстасць панавалі наўкола.

Падумаць толькі: 240 тысяч гектараў займае гэты лясны масіў, які носіць такую паэтычную назву — Налібоцкая пушча. Вольна і шырока раскінулася яна на тэрыторыі пяці раёнаў — ад Бярэзіны і Усы да Ашмянскай грады, ад падножжа Мінскага ўзвышша да Лідскай раўніны. У паўднёвай частцы масіву размешчаны Налібоцкі паліўнічы заказнік. Плошча яго 83 тысячы гектараў.

Як жа зберагчы гэтую прыгажосць, зрабіць так, каб гэты непаўторны край не змарнеў, не зачах, не лёг пад сякерай? Чым

і як дапамагчы табе, пушча, у наш бурны век, калі тысячы машын і людзей штогод кіруюць на твае сьцежкі, калі шматлікія дарогі праразаюць твае запаведныя мясціны? Калі штогод тысячы дрэў падаюць пад піламі лесанарыхтоўшчыкаў і новыя тысячы ўпадуюць заўтра? Калі сквапнае вока браканьера цікуе, каб пад-

ня на тэрыторыі паліўнічага заказніка, — Румскае, Івянецкае, Каменскае, Пяршайскае — за апошнія адзінаццаць гадоў высеклі ў гэтых лясніцтвах (чытай, у заказніку) па высечках галоўнага карыстання каля 3 тысяч гектараў лесу. Да таго ж, у Пяршайскім, Румскім, Вішнеўскім і Каменскім лясніцтвах з 1976 года высечаны лес на

бываў на іх берагах, услухаўся ў іх ціхае журчанне, пахадзіў ранкам па пясчаных водмелях, — назаўсёды запомніць іх вабнасць. Але і ім пагражае небяспека. Лес, галоўны захавальнік вады, і тут, па сутнасці, па-за законам: не выдзелены насаджэнні з абмежаваным рэжымам лесакарыстання — берага-

на-гідралагічны, а таксама запаведна-паліўніча гаспадарка — Белаўжская пушча. Плошча іх ўсяго 1,1 працэнта тэрыторыі рэспублікі. У той жа час, у ГДР, Югаславіі, Чэхаславакіі, Венгрыі запаведныя тэрыторыі складаюць па 2,4—6,4 працэнта. Да таго ж, запаведныя тэрыторыі рэспублікі размяшчаюцца ў паўночнай, паўднёвай і заходняй частках БССР і не ахопліваюць усіх лесараслінных зон, тыповых для Беларусі. Вось чаму ўзнікае неабходнасць арганізацыі комплекснага ландшафтнага запаведніка ў цэнтральнай частцы БССР, які быў бы размешчаны ў Налібоцкім лесарастучым раёне.

Вернемся крыху назад. Адным з першых ахоўваемых аб'ектаў на тэрыторыі Налібоцкай пушчы быў лясны рэзерват «Кромань», які быў утвораны пры Польшчы ў 1928 годзе і ўключаў возера Кромань і лясны масіў на яго берагах. У 1940 годзе на яго базе створаны Вялаўскі дзяржаўны запаведнік плошчай 375 гектараў. У нямецкай акупацыі запаведнік быў разбураны. Пасля вайны ў 1945 годзе плошча запаведніка была расшырана да 4139 гектараў, а праз чатыры гады — да 13,6 тысяч гектара. На жаль, у 1951 годзе запаведнік быў закрыты, а ў 1960 годзе, як сказана вышэй, арганізаваны Налібоцкі паліўнічы заказнік.

Значыць, яшчэ шэсцьдзесят гадоў назад была звернута ўвага на Налібоцкую пушчу, рабіліся спробы захаваць яе багатыя раслінны і жывёльны свет.

Можна лёўна сказаць, што размешчаны ў басейне Нёмана гэты прыродны комплекс найбольш поўна адлюстроўвае ландшафт, флору і фаўну цэнтральнай часткі рэспублікі. Захаваўшы ландшафт і біягеаэкологію ў гэтым раёне мае вялікую цікавасць для навукі.

Спраўды, у пушчы багата прадстаўлена лясная, лугавая, балотная і водная расліннасць. У флорыстычных адносінах Налібоцкая пушча не ўступае Белаўжскаму. Некаторых відаў раслін тут нават больш, чым у Белаўжжы. Па звестках вучоных, у Налібоцкай пушчы налічваецца 820 відаў раслін, у тым ліку чатыры віды, занесеныя ў Чырвоную кнігу СССР, і 26 відаў — у Чырвоную кнігу БССР. Апрача таго, у пушчы знойдзены сем новых для флоры відаў.

Багаты раслінны свет, чаргаванне пераходных, вярховых і нізінных балот, густая сетка рэк ствараюць спрыяльныя ўмовы для жыцця жывёл. Напрыклад, па падліках Беларускага лесаўпарадкавальнага прадпрыемства ў Налібоцкім паліўнічым заказніку жыве 440 ласёў, 255 аленяў, 360 дзікоў, 130 чырвоных лісаў, 140 куніц, 300 баброў, 15 (Заканчэнне на стар. 14—15).

ЭКАЛОГІЯ: ПРАБЛЕМЫ, СІТУАЦЫІ, КАНФЛІКТЫ

Алесь ДЗЯТЛАЎ

ЦІ СТАНЕ ПУШЧА ЗАПАВЕДНІКАМ?

стрэліць дзе-небудзь у глухамані лясы ці дзіка?

Так, чалавек думае, як зберагчы багатую прыроду гэтага краю. Дваццаць васьм гадоў назад быў створаны на тэрыторыі пушчы паліўнічы заказнік рэспубліканскага значэння, дзе захаваўся лес, дзе цякуць амаль два дзесяткі рэк і ручаёў, дзе водзіцца дзічына і растуць рэдкія для флоры рэспублікі расліны. Але стварыць заказнік — толькі палавіна справы, трэба ўсяляк яго зберагаць, ахоўваць.

Агульнае кіраўніцтва Налібоцкім паліўнічым заказнікам ажыццяўляе Валожынскі лясгас, правільнай будзе сказаць, павінен ажыццяўляць. Паглядзім жа, як на тэрыторыі заказніка гаспадарыць чалавек.

Па-першае, некалькі лічаў, якія характарызуюць тутэйшыя лясы. Маладнікі ў Валожынскім лясгасе складаюць 46,7 працэнта, сярэднеўзроставыя — 33,3, прысяваючыя — 12,3, спелыя — 7,2 працэнта ад усёй лесаакрытай плошчы. Шчыра кажучы, апошняя лічба выклікае сумненне — лесаўпарадкаванне ў лясгасе ў апошні раз праводзілася ў 1976 годзе, і можна сцвярджаць, што спелых лясоў там значна менш. Нягледзячы на тое, што ў лясгасе амаль палавіна лясоў маладых, яму даецца план нарыхтоўкі драўніны, які не толькі выконваецца, а нават і перавыконваецца. Лес сякуць як лясгас, так і прадпрыемствы Мінлеспрома БССР, менавіта — вытворчыя аб'яднанні «Мастадрэў» і «Маладзецналес». І прычым, заўважым, сякуць і ў заказніку, быццам і няма там тэрыторыі, якая павінна ахоўвацца, зберагацца. Чатыры лясніцтвы, размешча-

548,5 гектара, які не дасягнуў узросту спеласці. Больш чым у два разы зменшыліся плошчы спелых лясоў, на дзесяць працэнтаў — прысяваючых.

Бываюць выпадкі, калі пад выгладам высечак догляду нарыхтоўваецца драўніна для выканання плана. Чытаеш гэтыя лічбы і думаеш: колькі ж лесу высечана па ўсёй Налібоцкай пушчы?

Да таго ж, агляд лесасек галоўнага карыстання, якія распрацоўваюцца лясгасам і прадпрыемствамі Мінлеспрома БССР, засведчыў, што лесанарыхтоўшчыкі не прытрымліваюцца тэхналогіі лесапрацоўвак, а таксама не поўнаасцю вывозяць з лесасек ліквідную драўніну. У месцах высечкі нязрэка знішчаецца падросць, падлесак, парушаецца глебавы покрыв.

Вядома, што дрэваапрацоўчая прамысловасць павінна атрымліваць сыравіну, значыць, трэба секчы лес. Ніхто супраць гэтага не прэчыць. Але, відавочна, у лесе трэба гаспадарыць умела і ашчадна. Колькі яшчэ адходаў застаецца на лесасеках, колькі драўніны выкарыстоўваецца не так, як трэба! І яшчэ адно немалаважнае пытанне: навошта разглядаць заказнік як радавое лясніцтва і браць з яго ўсё, што можна, і нават больш? Такія метады гаспадарання наносзяць вялікі ўрон прыродзе, які потым давядзецца выпраўляць наступным пакаленням. Паўстае законнае пытанне: ці не час спыніць наогул прамысловую высечку лясоў у заказніку?

Па тэрыторыі заказніка цякуць Іслач, Валмянка, Пяршайка, Сівічанка, Каменка, Ізледзь, шмат ручаёў. Хто хоць раз па-

ахоўныя ўчасткі, участкі лесу каля вытокаў рэк і ручаёў.

Вось такое становішча ў адным з прыгажэйшых і цікавейшых куткоў Беларусі. Па сутнасці, лясны масіў заказніка з яго насельнікамі прыраўнаваны да радавога лясгаса, ды да таго ж, справы ў ім ідуць далёка не бліскуча.

Дык што трэба рабіць, каб гэты унікальны куток як па багасці флоры і фаўны, так і па сваім прыродаахоўным значэнні, захаваць?

ВА УМОВАХ НАВУКОВА-ТЭХНІЧНАГА ПРАГРЭСУ захаванне і рацыянальнае выкарыстанне біясферы — асяроддзе, дзе чалавек жыве, адна з важнейшых і неадкладных праблем чалавецтва. У выніку розных прычын збядняецца флора і фаўна. Напрыклад, за апошнія сто гадоў у Беларусі знікла каля 70 відаў раслін. Стаіць задача захаваць мясціны, дзе яшчэ растуць рэдкія віды раслін, дзе параўнаўча багаты жывёльны свет, і наогул захаваць тэрыторыі, непаўторныя ў ландшафтных адносінах. У мэтах далейшага ўдасканалення сістэмы ахоўваемых тэрыторыяў у нашай рэспубліцы распрацавана схема рацыянальнага іх размяшчэння на перспектыву.

Вядома, што разнастайны раслінны і жывёльны свет на тэрыторыі Беларусі знаходзіцца пад пастаянным інтэнсіўным уплывам гаспадарчай дзейнасці чалавека. Цяпер у рэспубліцы, можна сказаць, амаль не захаваўся некранутыя куткі прыроды.

На тэрыторыі БССР ёсць два запаведнікі — Бярэзінскі біясферны і Прыпяцкі ландшафт-

КУПАЛАЎЦЫ—У ВІЛЬНЮСЕ

2 ліпеня ў Вільнюсе спектаклем «Мудрамер» па сатырычнай камедыі М. Матукоўскага пачаліся гастролі Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Міністр культуры Літоўскай ССР І. Белніс і міністр культуры БССР Ю. Міхневіч, якія выступілі на адкрыцці гастролі, падкрэслілі, што першы прыезд купалаўскага тэатра ў Вільнюс — значная падзея ў летанісе беларуска-літоўскіх міжнацыянальных культурных зносін, карэнні якіх ідуць у глыбокую гісторыю.

Купалаўцы пакажуць сваіх лепшых спектакляў, чатыры з якіх пастаўлены па творах беларускіх драматургаў. Пад час гастролі запланаваны ўрачыстыя ўскладанні кветак да дома, дзе жыў Янка Купала і да мемарыяльнай пліты на месцы пакарання смерцю Кастуся Каліноўскага.

Адбудуцца сустрэчы ў працоўных калектывах, у Вільнюскім клубе аматараў беларускай народнай творчасці «Сябры».

В. НІКІФАРОВІЧ,
(Вільнюс, па тэлефоне).

ЮБІЛЕЙНЫЯ ўРАЧЫСТАСЦІ

Урачыстасці ў гонар шырока адзначаемага ва ўсім свеце 1000-годдзя хрышчэння Русі адбыліся ў Мінску. На юбілейныя мерапрыемствы ў сталіцу рэспублікі прыйшлі прадстаўнікі духавенства рускай праваслаўнай царквы, розных царкваў і рэлігійных арганізацый рада замежных краін, ганаровыя госці. 4 ліпеня яны азнаёміліся з горадам і яго славетнымі мясцінамі, наведвалі Мінскі кафедральны сабор і храм Аляксандра Неўскага, нанеслі відзіт у Мінскае епархіяльнае ўпраўленне.

5 ліпеня адбылася паездка ў мемарыяльны комплекс «Хатынь». Затым у Мінскім кафедральным саборы прайшоў урачысты малебен.

Удзельнікі святкаванняў усклалі вянок і кветкі да абеліска «Мінск — горад-герой».

Вечарам у Дзяржаўным ордэна Леніна акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета адбыўся ўрачысты акт, прысвечаны 1000-годдзю хрышчэння Русі.

Затым адбыўся святочны канцэрт з удзелам вядучых майстроў мастацтваў рэспублікі.

На ўрачыстым акце прысутнічалі намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР У. А. Мікуліч, намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР В. І. Крыцік.

ХОРМАЙСТРУ В. У. РОУДУ ПАСЛЯ КАНЦЭРТА У ГОНАР 1000-ГОДДЗЯ ХРЫШЧЭННЯ РУСІ

Маэстра! Ваш канцэрт быў	Усё, што лёс судзіў спазнаць
небывалы!	Радзіме, —
І я сказаць на цэлы свет гатоў,	Ваш хор чудаўны ў гунах
што гэты боскі спеў да гэтай	акывіў.
заль	Яшчэ скажу Вам з ісцінай у
Вы неслі ў сэрцы тысячу гадоў.	згодзе:
Відаць, сам князь-хрысціцель	Не сумняваюся цяпер нічоў,
Уладзімір	што побач з Вамі ўсё
На творчы подзвіг Вас	тысячагоддзе
багаславіў.	І я ішоў, каб гэты спеў паучыць.
	Ніл ГІЛЕВІЧ.
	5. 7. 1988 г.

Кветкі да надмагільнага помніка песняру.

28 чэрвеня ў дзень памяці народнага песняра Янкі Купалы да магілы яго на Вайсковых могілках у Мінску прыйшлі вядомыя пісьменнікі, супрацоўнікі

Літаратурнага музея Янкі Купалы, усе тыя, для наго і сёння жыве шчырае слова паэта, дорага яго імя. Яны ўсклалі да надмагільнага помніка кветкі.

КНИГАПІС

І. НАВУМЕНКА. Смутах белых начэй. Аповесці, раманы. Аўтарызаваны пераклад з беларускай м., «Известия», 1988.

Штогод у «Бібліятэцы «Дружбы народов» выходзіць п'ятнаццаць кніг. Сёлета гэты спеасаблівы збор твораў шматнацыянальнай савецкай літаратуры папоўніўся кнігай Івана Навуменкі «Смутах белых начэй». Акрамя аднайменнага рамана, у ёй змешчаны аповесці «Апошняя восень», «Развітанне ў Кавальцах», «Замець жаўталісця» і іншыя. Пераклад на рускую мову Л. Салаўя, А. Астроўскага, М. Гарбачова, В. Элькіна, К. Дабравольскай, Р. Вешташкінай, Э. Карпачова.

А. ПЕТРАШКЕВІЧ. Соль. П'есы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

П'есы Алеся Петрашкевіча — дынамічныя, актуальныя па свайму гучанню. У гэтым зможы пераканацца кожны, хто возьме ў рукі кнігу «Соль», у якой змешчаны драмы «Соль», «У спадчыну — жыццё», «Мост упоперак ракі», гістарычная хроніка «Змова», трагедыя «Гора і слава (Русь Кіеўская)», сатырычная камедыя «Злыдзень» і фантазмагорыя «Куды ноч, туды сон».

М. ГІЛЯ. Кім і Валерыя. Аповесці і апавяданні. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1988.

У ніжэй змешчаны аповесці Міколы Гіля «Прагал» і «Кім і Валерыя», апавяданні «Праменьчык святла», «Пляч нарзаных ваннаў», «Адночы ўбачыш у натоўпе...», «Слоін вады з Міхалкавай крыніцы». Письменнік раскрывае ўнутраны свет нашых сучаснікаў, узнімае свой голас супраць мяшчанства, прыстасаванства і заспакоенасці.

Рэдакцыя не збірала працягваць якім-небудзь чынам палеміку з С. Букчыным, у прыватнасці, рэагаваць на яго тэрмінава «згатаваны» і тут жа, звышператывуна «ціснуты» ў той жа «Советской Беларусі» опус з крыкліва-папучальным «Жыць трэба чэсна!». Выступленне гэтае, змест якога складаюць знаёмы ўжо нам імітацыя грамадскай заклапочанасці, некалькі слоўных выкрутасаў і лагічных трукі ды яшчэ два-тры зняважлівыя выпадкі супраць штотыднёвіка, наглядна паказвае: не той выпадак, калі ёсць сэнс палемізаваць, не тая спрэчка, у якой нараджаецца ісціна, ад якой выйграе справа. Гучна заклікаючы іншых вучыцца гуманізму і этыцы, вучыцца пераадоўваць «образ ворага», наш няўрымслівы апанент дзейнічае сам і заклікае дзейнічаць другіх у «жанры», назвы якому — зьядзенне рахункаў, цяжба, ваяўнічасць...

Мы, паўтараем, не мелі намеру адказваць, працягваць навязаную нам спрэчку. Ды ўносяць папраўку чытачы, лімаўская пошта. Прышлі водгукі — адзін, другі, трэці... Сярод іх — нататкі навуковага супрацоўніка Інстытута філасофіі і права АН БССР А. Майсені, якія змяшчаем у скарачаным выглядзе.

ВОДГУКІ, ПАЛЕМІКА

Вясёленькае папуры,

або Парадоксы «перабудоваўчага мыслення»

НЕБЯСПЕКА нядобрай памяці «кампанейшчыны» спакваля падбіраецца і да перабудовы. Само слова «перабудова», заўважым з жаледам, ператвараецца проста ў ходкае слоўца — перабудовай кліяцця, ёй прылюдна прысягаюць на вернасць, самазбыўна б'ючы пры гэтым сябе ў грудзі: «Я — хлеб перабудовы», «Я — хадзячае сумленне перабудовы», «Я — самы, самы... перабудоўшчык». І пад шумок дэмагагічных прамоў адстойваюць свае ўласныя інтарэсы. (Пра гэта дарэчы, гаварылася і з трыбуны XIX партканферэнцыі).

Міжволі прыгадваюцца мудрыя ленынскія словы аб тым, што калі часта і без асаблівай патрэбы кідацца любым важкім паняццем, яно ў хуткім часе становіцца парожняй прыказкай, штосці падобнага на «дзякуй богу».

Як навучыцца нам тут аддзяляць зерне ад мяккіны, якімі фільтрамі затрымліваць прэтэнцыйную муц і пустую фаназыю? Толькі з дапамогай здаровага сэнсу. Аднаўленне здаровага сэнсу, знемагаўшага на працягу дзесяцігоддзяў пад гнётам ідэалагічных догмаў, грамадзянская рэабілітацыя дыялектычнай логікі, што была падменена ідэалагізаванай схаластыкай, — гэта і ёсць, я ўпэўнены, самае галоўнае і першаснае ў перабудове інтэлектуальнага жыцця. Мысль у духу перабудовы — значыць, мысліць канкрэтна, не лунаючы ў эмпірыях і не захлапваючыся пустымі абстракцыямі. Мысленне перабудовы — мысленне дзеяння. Ацэньваць плён працы пісьменніка, вучонага, публіцыста, журналіста трэба зыходзячы з таго, што прынцыпова новага ён унёс у вырашэнне канкрэтнай праблемы, якая рэальная значнасць яго ідэй.

З гэтых пазіцый і дазволіце сабе зірнуць на артыкул С. Букчына «Перабудова — наш лёс» («Советская Белоруссия», 7 чэрвеня 1988 г.). Ужо назва і памеры артыкула гавораць за тое, што задумваўся ён як праграмае выступленне, нешта накшталт маніфеста «здоровых інтэлектуальных сіл рэспублікі», якія, па сцвярджэнні самога С. Букчына, асаблівай актыўнасці на рыстальшчы перабудовы дагэтуль не правілі.

Заяўка, што і казачы, зроблена вунь якая. Але чым далей чытаеш артыкул, тым больш пераконваешся, што яна так і засталася нерэалізаванай.

Не будзем, аднак, падавацца настрою высакамернага крыты-

канства і тым самым прыпадобняцца да самога аўтара. Дзеля аб'ектыўнасці прызнаем, што праблема, якая называе ў сваім артыкуле С. Букчын, — засілле інтэлектуальнай шпэрацы ў грамадскіх навуках, нізкі культурны ўзровень нашых «генералаў ад культуры», разрыў паміж духоўным жыццём у «цэнтры» і «на перыферыі», сімптомы «кваснога патрыятызму», — праблема рэальныя і вострыя. Але які падыход да гэтых праблем у артыкуле, што прапануецца нібыта дзеля таго, каб зняць іх вастрыню? Ды, бадай, ніякі. Пераважаюць агульныя фразы, прапагандыя сентэнцыі, якія пераходзяць у злосць і ваяўнічы сарказм...

Між тым, праблема гэтая ўжо называлі — не раз і не два — і раней, да С. Букчына. Ці ж варта ператвараць іх у агульнае месца, у пагалоску? Той самы літаратурны і сацыяльны крытыцызм, які зацята абараняе С. Букчын, патрабуе канкрэтных адрасоў чыноўніцкага бескультур'я, вучонага невуцтва, псеўдапатрыятызму. Але, відаць, С. Букчын, як адзет «чыстай крытыкі» — крытыкі ў імя крытыкі, у чым пераконвае і апошні артыкул, — не дазваляе сабе апускацца да канкрэтнага, зямнога.

Калі верыць крытыку, вядома публіцыстычная гіпадынамія «сапраўдных інтэлектуалаў» прывяла да трагічнага перакосу ў рэспубліканскіх сродках масавай інфармацыі, калі на першыя ролі выйшлі кандыдаты і дактары навук з «непрабіваемай «застойнай» закваскай». Мала таго — пачалі яшчэ розуму вучыць. Гэтага цяпер, вядома, нельга. І С. Букчын распачынае франтальнае наступленне на «цёмныя сілы мінулага». З пазіцый глабальнага мыслення, усеабдымным крытычным аглядам С. Букчын хвацка праімчаўся па ўсіх сферах перабудовы — ураз правіўся з ненавіснай бюракратыяй, успомніў добрым словам Івана Худэнку, аддаў належнае працам эканаміста-аграрніка Чаянава, адзіным махам забіў асінавы кол у сумнаведомы артыкул Ніны Андрэевай, пусціў пад адхон Сталіна і сталіншчыну і гэтак далей. Не абышлося і без аналізу міжнароднага становішча. Сюжэт з міжнароднага жыцця — несэсэр, зусім, як у Ільфа і Пятрова на мітынг у Старградзе з нагоды адкрыцця трамвая. Адным словам, атрымалася вясёленькае папуры на тэму перабудовы. Ці, дакладней кажучы, перапелі вядомых усім ісцін і пералік

агульнавядомых рэчаў, узятых з саюзнага друку. Як манах-перапісчык, С. Букчын шчырае над хронікай інтэлектуальнага жыцця ў дні перабудовы. І — нічога свайго.

Праблема «культуры асобы» крытык вырашае ў лепшых традыцыях антычнай трагедыі — развязку прыносіць «бог з машыны», апрануты ў традыцыйны сталінскі фрэнч. У Сталіне, маўляў, уся справа.

Гісторыя, не запытаўшы ў нас дазволу, паставіла Сталіна і Гітлера разам. Яны побач таму, што абодва растапталі агульначалавечую мараль, хоць і зрабілі гэта ў імя розных ідэй і мэт. Іх імёны сталі праклятымі сімваламі часу, народная памяць ніколі не даруе ім мільёны загубленых жыццяў. Але,

як Гітлер не нарадзіў на свет фашызм, а наадварот, фашызм знайшоў у асобе Гітлера паслухмянага выканаўцу, так і сталінізм, які разлучыў сацыялізм з ленынскім гуманізмам, нельга выводзіць са Сталіна. Хоць, вядома, ніяк нельга атажамліваць фашызм і сталінізм.

Але дарэмна выкладаць С. Букчыну навуковае разуменне гістарычнага працэсу, ролі ў ім асобных дзеячаў і народных мас; марна даказваць, што ў той час, калі Сталін уплываў і мяняў ход падзей, ён сам і іншыя, у тым ліку і людзі з легендарнай пляяды рэвалюцыйна-раў-бальшавікоў, самі заставаліся ў палоне часу, ва ўладзе сваёй эпохі; дарэмна пералічваць аб'ектыўныя фактары, якія прывялі да пад'ёму і запанавання «культуры асобы». Усё дарэмна. С. Букчын ніякія доказы не ўспрымае: ягонае «герметычнае мысленне» цалкам загорнута ў прадурзатасць. Відаць, суджана крытыку так і застацца на ўзроўні спрошчана-абыццельскага разумення «культуры асобы», хоць саюзны друк (на які, дарэчы, так часта ківае С. Букчын) даўно пераадолеў ужо яго прыяжэнне. Яму, С. Букчыну, варта паразважаць як след над тым, што «для яго пішуць... гісторыю Ю. Афанасьеву, публіцыст Ф. Бурлацкі». Ды вось іронія. С. Букчын у гэтым жа артыкуле без ценю сумнення бярэцца дакараць іншых у «легкадумны пыханні па крывавай тэме» 30-х гадоў і ў прыміўнасці аналізу. Не разумею толькі, якой глыбінні аналізу дамагаецца С. Букчын? На ўзроўні асабістага разумення «культуры асобы»?

І ўсё ж, дзеля чаго спатрэбілася С. Букчыну паўтараць агульнавядомае, тое, што стала сімвалам перабудовы? Адзначаецца спеасаблівы рытуал прычашчэння да веры. У простым пералічэнні адметных фактаў ёсць свой разлік — С. Букчын уручае чытачу вырыцельныя граматы як надзвычайны і паўнамоцны пасол перабудовы, каб потым ад яе імя гаварыць. Маўляў, вось цяпер, пад сцягам перабудовы, можна і ўдарыць па ўсіх іншаверцах-антыперабудоўшчыках. «Вялікая, непамерна вялікая цана нашай перабудовы. Дык няўжо зноў аддадзім, зноў адступім?» Гэта ўжо сігнал «да бою».

Пачынаецца другая дзея артыкула, у якой усё ідзе, як у незабыўнай «мяцельнай» пазме Сцяпана Трафімавіча Верхавенскага з «Бесаў», дзе «ўсе спяваюць без перапынку, а ка-

лі размаўляюць, дык нека ўсё свараша, але зноў жа з адценнем вышэйшага значэння». Для падтрымання гэтага самага адцення вышэйшага значэння С. Букчын раз за разам кліча на падмогу класікаў. У самім звароце да класікаў, зразумела, нічога кепскага няма, але ж С. Букчын турбуе карыфеяў не дзеля таго, каб пазычыць у іх мудрасці ці велічы духу. Іх імёнамі ён уцяжарвае абух, які раз за раз жа апускаецца на галовы апанентаў. Паспрабуй, скажы што-небудзь супраць класікаў! Дакладней, не супраць іх, а супраць таго, што шануюны крытык за іх гаворыць. «На жаль, — усклікае ён гнеўна, — ёсць у нас пісьменнікі, якія прайшлі міма маральных пошукаў Дастаеўскага, Чэхава, Талстога, пісьменнікі, якія ставяць знак роўнасці паміж Пралеткультам і «фундаментальным ісламам» і дэманструюць няведанне не толькі вытокаў і складанасцей развіцця пралетарскай культуры як часткі рабочага руху ў Еўропе, але і гісторыі савецкай літаратуры». Узор акультуранай бязглуздзіцы «з адценнем вышэйшага значэння!» Сам вывад — «прайшлі міма маральных пошукаў Дастаеўскага, Чэхава і Талстога» — ні што іншае, як прэтэнцыйнае недарэчнасць, адлітая, зноў-такі, у форме абуха. Гэтым абухом ён і лупіць па В. Дашкевічу (гаворка ідзе аб ягоным зяздоўскім артыкуле «Сваё і чужое»). Чым жа ўгнявіў В. Дашкевіч паважанага крытыка? Тым, што паводле слоў С. Букчына, той з іроніяй гаворыць пра «любоў да ўсяго чалавечтва», пра «добрая намеры, што прадктываны ідэаламі гуманізму і свабоды»; тым, што не ўвабраў у сябе «шырокую ідэю чалавечтва», якую адстойваў у свой час Пляханаў, прапагандвалі мысліцелі-ўтапісты Сен-Сімон, Фур'е, Оўэн; тым, што не ўспрыняў ленынскага палажэння аб прыярытэце агульначалавечага над класавым. Адным словам, страшэнны грэх узіў В. Дашкевіч на душу. Ды на самой справе гэты грэх вынікае толькі з «шырокай інтэрпрэтацыі» крытыкам артыкула В. Дашкевіча. Пісьменнік не адмаўляе «шырокую ідэю чалавечтва» — у артыкуле В. Дашкевіча гэтага няма. Адзінае, што там ёсць, дык гэта тое, што пісьменнік зусім справядліва дакарае тых, хто, адстойваючы «агульначалавечы», «планетарнае», аддае забыццю нацыянальнае, патрыятычнае, хто пацяшаецца над любоўю да роднага краю, роднага кута. Напрошваецца нечаканая паралель. У 30-я гады барацьбіты за сталінскую ідэю сацыялізму ў асобе следчых прапавалі: «Адрачыся ад маці-бацькі ў імя шчасця ўсіх працоўных і росквіту краіны». Сёння «інтэлектуалы», якіх ахапіла ўсяленская прачуласць, ледзь не заклікаюць адрачыся ад сваёй малой радзімы, выціснуць з сябе «правільныя патрыятызм» і ўзлюбіць замест гэтага ўсё свабоднае. Няўжо незразумела, што супрацьпастаўленне кроўнага, роднага — краіне, радзімы — усяму свету ёсць само па сабе страшэннае святацтва? Што да любіць да ўсяго чалавечтва можна прыйсці толькі праз любоў да блізкага свайго, да сваёй роднай зямлі? Гэта і ёсць маральны імператыв Дастаеўскага, Чэхава, Талстога, які С. Букчын чамусьці ігнаруе на гэты раз.

Ідэя «агульначалавечага», якая адлюстроўвае ўсведамленне нашай прыналежнасці да роду людскага, да глабальнай зямной цывілізацыі, не павінна адмаўляць ці колькі-небудзь прыняжаць ідэю «свайго» — мясцовага, родавага, нацыянальнага, айчыннага. Усё гэта павінна ўжывацца адно з другім, суіснаваць на розных узроўнях развітой свядомасці. С. Букчын аспрэчвае падзел на «сваё» і «чужое» ў наш час. Не, не гэта нам патрэбна, цяпер будзем вучыцца іншаму, — заяўляе крытык. І тут жа падма-

(Заканчэнне на стар. 6).

Вясёленькае папуры, або Парадоксы «перабудоўчага мыслення»

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 5).

цоўвае сваю заяву палажэннем з артыкула ў «Правде», дзе гаворыцца аб неабходнасці пераадольвання «вобраза ворага» ў адносінах да Злучаных Штатаў. Ну, а якая тут сувязь з падзеям на «сваё» і «чужое»? Хіба ж пераадольванне «вобраза ворага» вядзе да нівеліроўкі «свайго» і «чужога»? Гэта ж — абвязковая перадумова ўстанавлення нармальнага, цывілізаванага адносін паміж дзяржавамі, вяртання да паўнамоцнай ідэі «мірнага суіснавання», якая перш за ўсё прадугледжвае прызнанне і павагу да аб'ектыўна існуючых адрозненняў. Дагматызаваная, талмудысцкая ідэалогія якраз і пазбаўляла народы і краіны права на «сваё» — сваю нацыянальную культуру і ідэалогію, свой лад жыцця, падганяючы ўсю разнастайнасць існавання пад адзіны шаблон.

У адным мае рацыю С. Букчын — сёння мала падзяляць паміж «сваім» і «чужым», мала трымацца і шанаваць «сваё», трэба выходзіць у сабе таксама разуменне і цяпімасць да «чужога».

Пераасэнсаванне ідэі і ў галіне гісторыі культурнага будаўніцтва ў нашай краіне. З вышын рэтраспектывы мы бачым, якую згубную ролю адыграла ў станаўленні маладой савецкай культуры «пралеткультураўскай філасофія» і яе «ачагі» — рознага роду рапаўскія і пралеткультуўскія арганізацыі. Але пачакайце з прысудам, спяшаецца на дапамогу Пралеткульту С. Букчын. У надзвычай туманнай і непраязнай фразе ён прыраўняў Пралеткульт да пралетарскай культуры, зрабіў яго законнанароджаным дзіцем рабочага руху ў Еўропе. Відавочна — неверагодна! Пралеткульт — гэты звыродлы «радыёактыўны мутант» пралетарскай культуры, яе тупікова галінка, і раптам, на жаданні С. Букчына, арганічна вырастае з еўрапейскага рабочага руху. Дазволю сабе пераадрасаваць шануюнаму крытыку словы, якія ў свой час Ленін сказаў Бухарыну ў дачыненні да «пралеткультуры»: «Ну ваў з усёй вашай лухтой». Крытык і літаратуразнавец С. Букчын і сёння не бачыць прычынаў розніцы паміж сапраўднай пралетарскай культурай, што ўвабрала ў сябе ўсё найлепшае ад агульначалавечай дэмакратычнай культуры, і вузкалобым Пралеткультам, які выскачыў, наводле лінінскіх слоў, «невядома адкуль» і які адмаўляў усю папярэднюю культуру.

І што адметна: С. Букчын заступіўся за зганьбаваны гонар Пралеткульту ў тым жа абзацы, дзе адстойвае «шырокую ідэю чалавечтва». Ды яшчэ з пракурорскай строгасцю лупце невуцтва, што «масціцца там, дзе павінны панаваць веды і гістарычны падыход». Сапраўды, «Гарацын, на свеце шмат таго, што вашай філасофіі не спілася». Можна толькі падзівіцца, як спрытна С. Букчын мірыць непрымірымае, сумяшчае несумяшчальнае. Праўда, памочнікі ў яго хоць куды — лагічныя парадоксы і адкрытыя

ляпусы. «Расшчэпленая свядомасць» крытыка фарміруе двухаблічную ісціну — «для сябе» і «для іншых». Прынцыпы — справядлівыя і ўзвышаныя — гучна дакладуюцца, каб потым спакваля іх парушаць. Яны, як супінатар, што аблягчае клопаты з плоскаступнёвасцю.

Вось С. Букчын заяўляе: «Перабудова павінна вызначыць цану кожнаму». Усё добра і правільна. Застаецца дадаць — у тым ліку і дзеям мінуга. Дык чаму ж крытык крыху пазней сам адыходзіць ад абвешчанага прынцыпу і накладвае табу на ацэнку дзейнасці лідэра РАППА Авербаха? Зноў жа, як працяг той жа тэмы: на словах С. Букчына рашуча падтрымлівае кампанію па аднаўленні поўнай праўды пра трагедыю 30-х гадоў. Ён піша: «Усё заканамерна: трэба выкрываць нягоднікаў, адкрываць мінулае». Але не паспела высыхнуць чарніла на гэтым правільным радку, як С. Букчын услед дасылае папрок аўтару артыкула «Папалечнікі» (значыць, мне. — А. М.) за тое, што ён напісаў у стылі, «часткова напамінаючым той, якім пісалі «кляймоўчыя» артыкулы часоў Беры і Цанавы», наступную фразу: «У гэты час у рэспубліцы арудаваў Берман». Слова «арудаваць», адзначанае ў тлумачальных слоўніках як «распараджацца, дзейнічаць (неадобр.)», выклікала ў крытыка алергію — не інтэлігентна, маўляў, такімі крыўднымі словамі кідацца. А як жа быць з «выкрыццём нягоднікаў», якое хвілінай раней так горача адстойваў С. Букчын? Што ж збынтэжыла крытыка, што выклікала ў ягонай душы, як ён сам піша, растуцае супраціўленне? З далейшых мудрагелістых разважанняў крытыка, які і з прыведзенай ім надзвычай дасціпнай цытаты з Уласа Дарашэвіча (цытата на цытаце!), вынікае, што асаблівай персональнай адказнасці за Берманам, як і за Цанавай, не значыцца, што не ў іх справа, а справа ў «сітуацыі», калі нормы закона і маралі быццам бы растварыліся». Вось дык логіка! Вось дык пазіцыя! Вось дык вернасць маральным ідэалам класікаў, якімі С. Букчын б'е іншых.

У артыкуле С. Букчына, як у камеры-абскуры, прынцыпы ходзяць на галовах. Так, вядома, зручна. Не спяшайцеся, напрыклад, спакусіцца прамовамі крытыка наконт «публічнасці абмеркавання». Гэта ісціна «для іншых». Як гаворыць вядомае выказванне, калі б геаметрычныя аксіёмы закралі інтэрэсы людзей, яны б, пэўна, абв'яргаліся. Як толькі справа даходзіць да абмеркавання асабістых прац С. Букчына, ён адразу бачыць у гэтым несумленную змову і гатовы ўраз з гэтай «дэмакратыяй» пакончыць. Ні даць, ні ўзяць — чэхаўскі Ачумелаў: то ён загадае знішчыць беднага сабакчу («ён, напэўна, шалёны»), то прылашчыць і пагуляе з ім («сабакча што трэба»).

А ўвогуле, лёсу крытыка С. Букчына не пазайздросціш — з вялікім цяпеннем, самахварна нясе ён свой крыж скрозь цярні «духоўнага правінцыялізму» — «местачковага», «хутарскога» і іншага. У «духоўнай правінцыі» С. Букчын як рымскі праконсул, што прышчэпляў тубыльцам дасягненні цывілізацыі «вечнага горада». Эпітэт «правінцыяльны» стаў вярхоўнай страцю крытыка, апошнім аргументам у яго літаратурным вердыкце.

Нават у выказванні пісьменніка Г. Далдовіча аб тым, што нельга ператвараць крытыку ў спаборніцтва, «хто больш зняважліва пхне родную літаратуру», і тут С. Букчын угледзеў «правінцыяльны патрыятызм». Магчыма, таму, што прыняў гэтую заўвагу на асабісты рахунак? Што ж, не без падстаў. Крытыку, які правільна заклікае пісьменнікаў з павагай адносіцца да чытача, не пашкодзіла б і самому трымацца такіх жа этычных норм у адносінах да сваіх калег-літаратараў. Гэ-таму вучыць сапраўды руская дэмакратычная традыцыя.

Прачытаеш артыкул С. Букчына «Перабудова — наш лёс», які жывым дакорам супрацьстаіць усяму «правінцыялізму», і самі па сабе напрашваюцца словы захаплення «адважным палётам думкі аўтара. І прыгавяецца «Стоўп» Салтыкова-Шчадрына: «Башка, брат, у цябе, Осіп Іванавіч! Не тут бы, не ў глухамані б табе сядзець! Міністрам бы табе глыбей трэба!» А ўчытаешся ўцясоце яго гучных слоў, бясконцых цытат і запазычаных вобразаў, і зноў прыходзіць на памяць класік: «Кончана. З нясцерпным болем у сэрцы я павінен быў сказаць сабе: «Дзеруноў не стоўп. Але дзе шукаць «стаўпоў», калі нават Осіп Іванавіч не стоўп?»

На такія вольныя разважання вавё артыкул С. Букчына. І няхай у яго аўтара не застанецца сумненняў — ніхто тут не робіць замаху на прынцыпы і ідэі, што сталі духам, кроўю і плошчю перабудовы; ніхто не вядзе падпок пад літаратурны і сацыяльны крытыцызм — неабходную норму грамадскага жыцця. Але ж перабудове патрэбен здаровы крытыцызм, трэба, каб яе прынцыпы не толькі дакладваліся, але каб імі яшчэ і кіраваліся, пазбягаючы тым самым эфекту «расшчэпленая свядомасць».

Пакуль я заканчваю працу над гэтымі нататкамі, С. Букчын паспеў выступіць яшчэ раз — надрукаваў у «Советской Белоруссии» за 28 чэрвеня 1988 г. адказ на рэпліку А. Ганчарова ў «ЛіМ». Крытык катэгарычна пратэстуе супраць нібыта абразлівага тону рэплікі, звялка сыпле апаненту папрокі ў недасведчанасці і нават паспявае выкрыць «ілжывых патрыятаў», якія, мабыць, культывуюць у пісьменніцкім асяроддзі не «той», не «букчынінскі» патрыятызм (дарчы, цікава было б уведаць, як разумее С. Букчын «той» «сапраўдны» патрыятызм). І зноў, вядома, поўная перакананасць у асабістай інтэлектуальнай перавазе: вуснамі Сямёна Букчына гаворыць ісціна. Вось толькі адной рэчы ніяк не хоча зразуменьце шануюнаму крытыку: усё тое, што ён сам бязлітасна і праведна лупце — хібы логікі і стылю, парушэнне этычных нормаў літаратурна-грамадскай дыскусіі, тая ж недасведчанасць — ёсць лютэркавы адбітак ягоных асабістых хібаў, што рэпліка А. Ганчарова (як шмат чаго і ў маім артыкуле) была напісана ў парадыйным стылі, які перадае «арыгінальна-крытычны» стыль самога С. Букчына. Дык ці не прыйшоў час, Сямён Уладзіміравіч, «на себя оборотиться»? У гэтым было б больш сэнсу, чым крычаць-павучаць: «Трэба жыць чэсна!» Бо сапраўды перабудова пачынаецца з нас саміх.

Анатоль МАЙСЕНЯ,
кандыдат
філасофскіх навук.

г. Мінск.

ПРАЦЯГ РАЗМОВЫ

Выступленні вядомага даследчыка гісторыі Беларусі Валянціна Грыцкевіча, у прыватнасці, яго артыкул «Гісторыя — шматжыллы провад...» («ЛіМ», 26 лютага 1988 г.), выклікалі вялікую цікавасць нашых чытачоў. С. С.

Штотыднёвік змяшчае сёння частку водгукаў.

ЧАМУ ТАК АДБЫЛОСЯ?..

Мы займаемся гісторыяй Украіны XVI—XVIII стст., г. зн. таго перыяду, калі значная частка ўкраінскіх зямель, як і ўся Беларусь, знаходзілася пад уладай магнэцка-шляхецкай Рэчы Паспалітай, і маем дастаткова падстаў для таго, каб прызнаць поўную справядлівасць пераважнай большасці палажэнняў артыкула В. Грыцкевіча. Няма з іх можна цалкам аднесці і да сітуацыі, якая склалася ў вывучэнні гісторыі Украіны перыяду феадалізму.

Прачытаўшы артыкул В. Грыцкевіча, зноў задумваешся над пытаннем: чаму так адбылося? Чаму Беларусь з яе багацейшым і слаўным мінулым па сутнасці не мае да цяперашняга часу паўнацэннай

гісторыі 500-гадовага перыяду свайго існавання (XIV—XVIII стст.)? Што трэба зрабіць для таго, каб гістарычная навука ў БССР была ўзнята на належны ўзровень? Хоць сам В. Грыцкевіч і адказаў на некаторыя з гэтых пытанняў, нам са свайго боку хацелася б адзначыць некаторыя факты, якія запавольваюць развіццё гістарычнай навукі ў Беларусі і негатыўна ўплываюць на працэс патрыятычнага і інтэрацыянальнага выхавання ў рэспубліцы.

Перш за ўсё здзіўляе той факт, што ў Беларусі — савецкай рэспубліцы, якая ўносіць важкі ўклад у камуністычнае будаўніцтва ў СССР, — няма ніводнага гістарычнага часопіса. Вядома, у некаторай ступе-

ШЛЯХАМ АБ'ЕКТЫўНАГА Вывучэння

У сваім артыкуле «Гісторыя — шматжыллы провад...» («ЛіМ», 26.11.1988) і ў апублікаванай некалькі месяцаў назад рэцэнзіі на падручнік па гісторыі БССР для ВНУ (там жа, 14.VIII.1987) лінгвадэскі гісторык В. Грыцкевіч з трывогай піша пра многія набалелыя праблемы беларускай гістарычнай навукі.

Магчыма, не ўсе папрокі аўтара ў яе адрас справядлівыя. Несумненна, за мінулыя гады ў рэспубліцы нямаюць зроблена для вывучэння гісторыі роднага краю, у тым ліку і такіх яе важных старонак, як гісторыя феадалізму гарадоў (ім прысвечаны цінныя манускрыпты З. Ю. Капыскага, А. П. Грыцкевіча), селянскага (работы В. І. Мясешкі і шэрагу іншых аўтараў), праблемы антыфеадалізна барацьбы. Маж іншым, і сам В. Грыцкевіч прызнае, што «сацыяльна-эканамічная гісторыя Беларусі вывучана даволі грунтоўна». Прыкметныя поспехі дасягнуты ў вывучэнні беларускай феадалізнай культуры, летапісання (даследаванні В. А. Чамярыцкага, М. М. Улашчыка). Насуперак сцвярдэнню В. Грыцкевіча, беларускія гісторыкі (разам са сваімі рускімі, польскімі, літоўскімі, украінскімі налегамі) прымаюць актыўны ўдзел у падрыхтоўцы да выдання Літоўскай метрыкі — кнігі дзяржаўнай канцылярыі Вялікага княства Літоўскага, якія змяшчаюць самыя багатыя матэрыялы і па гісторыі беларускіх зямель. Прадстаўнікі Інстытута гісторыі АН БССР уваходзяць у склад рэдакцыі гэтага выдання, удзельнічалі ў міжрэспубліканскай навуковай канферэнцыі па Літоўскай метрыцы, якая адбылася ў Красавіну ў Вільнюсе.

Але нельга не пагадзіцца з В. Грыцкевічам, калі ён гаворыць аб неабходнасці развіцця гістарычнай навукі ў рэспубліцы на ўзроўні сучасных магчымасцей і патрабаванняў.

Крытычны — у духу нашага часу — погляд на гістарыяграфію папярэдніх дзесяцігоддзяў патрабуе ад савецкіх гісторыкаў, ад усіх нас, у тым ліку і ад вучоных Беларусі, пераацэнкі многіх з'яў мінулага, перагляду многіх стэрэатыпаў і схем, якія перашкаджалі развіццю гістарычных даследаван-

няў у шэрагу абласцей. У значнай ступені гэта датычыць і гісторыі Беларусі ў перыяд феадалізму.

Адной з найбольш вострых праблем з'яўляецца тут ацэнка ролі Вялікага княства Літоўскага ў развіцці беларускага народа, яго дзяржаўнасці.

Як вядома, на працягу XIII—XVIII стст. землі Беларусі развіваліся ў складзе Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага (як афіцыйна называлася гэтая шматнацыянальная дзяржава са сталіцай у Вільнюсе). Тут канчаткова аформілася беларуская феадалізна народнасць, тут актыўна развіваліся беларуская культура, літаратура, кнігадрукаванне. У гэтай дзяржаве старабеларуская мова да канца XVII ст. заставалася мовай дзяржаўных дакументаў, заканадаўчых помнікаў, была мовай летапісаў. З гэтай дзяржавай звязана пяць стагоддзяў беларускай гісторыі.

Уваходжанне беларускіх зямель у склад Вялікага княства Літоўскага было, вынікам кампрамісу, пагаднення літоўскіх князёў з мясцовым баярствам і гарадамі. Як падкрэсліваў Ф. Энгельс: «У той час, калі Вялікарасія трапіла пад мангольскае іго, Беларусь і Мала-расія знайшлі сабе абарону ад азіяцкага нашэсця, далучыўшыся да так званага Літоўскага княства». Шэраг гісторыкаў мяркуе, што ў XIII—XIV стст. Вільня з'яўлялася адным з патэнцыяльных цэнтраў аб'яднання ўсіх старажытнарускіх зямель, а правячыя колы Вялікага княства Літоўскага, якія адчувалі моцны ўплыў усходнеславянскай культуры, «адстойвалі агульнарускую праграму» (І. Б. Грэкаў, «Усходняя Еўропа і упадак Залатой Арды (на мяжы XIV—XV стст.)». М., 1976, с. 49). У канчатковым выніку землі Паўночна-Усходняй Русі аб'ядналіся вакол Масквы.

Не шкадуючы фарбаў

У мінулым годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выйшаў раман Генрыха Далідовіча «Гаспадар-камень», за які аўтару прысуджана прэмія.

ні гэты прабел запаўняюць публікацыі ў «Весцях Акадэміі навук БССР», літаратурных і грамадска-палітычных часопісах, аднак гэтага яўна недастаткова. Не сакрэт, што ў цэнтральных выданнях аўтараў часта адсылаюць у рэспубліканскія па той прычыне, што матэрыял датычыць канкрэтнага рэгіёна, напрыклад, Украіны, Літвы і інш. Куды ж звяртацца аўтарам, якія займаюцца гісторыяй Беларусі? Для параўнання можна згадаць, што ў суседняй ПНР гістарычных часопісаў па рознай праблемацы, рознага роду кварталнікаў, штогоднікаў, навуковых запісак некалькі дзесяткаў, хоць польская эканоміка перажывае цяпер далёка не лепшы час. Больш таго, польскі «Рочнік Бялостокі» ператвараецца ў адзіны ў свеце часопіс па вывучэнні гісторыі Беларусі. Ці не сорамна нам не мець свайго выдання, у якім распрацоўваліся б праблемы гісторыі Беларусі?

Дзіўна, што ў рэспубліцы не праводзіцца штогадовага форуму (кангрэсы, канферэнцыі) па гісторыі Беларусі, у рабоце якіх маглі б прымаць удзел не толькі айчыніны, а і замежныя гісторыкі. Мінск гасціна сустракаў славістаў, усходназнаўцаў і інш., але вось да беларусазнаўцаў, на жаль, рукі не даходзяць. Ды што казаць, калі нават буйнейшага беларускага гісторыка апошняга часу, доктара гістарычных навук М. М. Улашчыка (на жаль, ужо нябожчыка), які працаваў у Інстытуце гісторыі АН СССР у 70—80-ыя гг., вельмі рэдка запрашалі ў Мінск для ўдзелу ў

сумесных навукова-даследчых работах, канферэнцыях і т. п. Пра гэта сам М. М. Улашчык гаварыў аднаму з аўтараў гэтых радкоў.

Вядзенне сур'ёзных навукова-даследчых работ немагчыма без стварэння буйных археаграфічных публікацый крыніц, без сістэматычнай і мэтанакіраванай пошукавай працы ў архівах і вшчых. Тут варта прыгадаць, як ішлі справы ў дакастрычніцкі перыяд. Нягледзячы на ўсе перашкоды, што ствараліся царызмам, адна толькі Віленская Археаграфічная камісія за 50 гадоў сваёй дзейнасці (з 1864 па 1915 гг.) апублікавала 39 аромністых тамоў крыніц, прычым у кожным томе было па 500—600 старонак. Пецярбургская Археаграфічная камісія за перыяд з 1863 па 1892 гг. выдала 15 тамоў такога ж фармату пад назвай «Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России». А былі ж і іншыя выданні! Дастаткова прыгадаць «Акты, относящиеся к истории Западной России», «Белорусский архив древних актов», «Книги посольские Литовской метрики», «Собрание древних грамот и актов городов Минской губернии» і інш. Сціплы настаўнік-краязнаўца А. П. Сапуноў выдаў тры тамы «Витебской Старини» і падрыхтаваў яшчэ два тамы крыніц па гісторыі Віцебшчыны, якія, на жаль, не выйшлі па незалежных ад аўтара прычынах.

У першыя гады Савецкай улады, нягледзячы на ўсе цяжкасці, эканамічную разруху, у рэспубліцы прадаўжаліся леп-

шыя традыцыі айчынай гістарычнай навукі, і ў 20—пачатку 30-х гг. выйшлі ў свет некалькі тамоў «Беларускага архіва», «Матэрыялаў да гісторыі мануфактуры», «Законодательных актов Великого княжества Литовского», «Гісторыі Беларусі ў дакументах і матэрыялах». На жаль, у гады культуры асобы гэтая работа была спынена і крыху адрэзлася толькі ў канцы 50-х гг. Ды што гаварыць, калі ў рэспубліцы і сёння не існуе Археаграфічнай камісіі АН БССР, без якой не можа быць і гаворкі пра вядзенне актыўнай пошукавай работы ў архівах СССР і замежных краін, работы па публікацыі крыніц! А калі такая Археаграфічная камісія і будзе створана, то дзе гарантыі, што яна будзе складацца са спецыялістаў, а не чыноўнікаў ад навукі, што яна будзе дзейна, будзе ствараць публікацыі крыніц на высокім навуковым узроўні? Спецыялістаў жа па гісторыі Беларусі перыяду феадалізму можна літаральна пералічыць на пальцах!

Аналізуючы нешматлікія магнаграфіі, выдадзеныя па гісторыі Беларусі XIV—XVIII стст., няцяжка заўважыць аднабаковасць іх праблематыкі. Не збіраемся ставіць пад сумненне асабліва важную ролю даследаванняў па пытаннях сацыяльна-эканамічнай гісторыі рэспублікі ці змяняць уклад тых аўтараў, якія працуюць на гэтай ніве. Але нельга зразумець, чаму амаль цалкам адсутнічаюць даследаванні па палітычнай, ваеннай, царкоўнай гісторыі

Беларусі XIV—XVIII стст., чаму амаль не вядуцца генеалагічныя даследаванні на беларускім матэрыяле, не даследуюцца біяграфіі, дзейнасць нават буйнейшых грамадска-палітычных дзеячаў Беларусі з ліку магнаткіх і шляхецкіх родаў, напрыклад, Астрожскіх, Слуцкіх, Санегаў, Хадкевічаў і інш. Выразна нестасе даследаванняў ідэалагічнага і культурнага жыцця, знікла вывучэнне побыту, традыцый... Такая аднабаковасць, нават пачварны перакос негатыўна адбіваецца на даследаванні сацыяльна-эканамічнай праблематыкі, садзейнічае замацаванню ў абагульняючых працах, падручніках аджылых і застарэлых схем і стэрэатыпаў, пранізанных вульгарным сацыялагізмам і нацыянальным нігілізмам. Шкада, што менавіта ў БССР, дзе так востра стаіць праблема выхавання ў моладзі любові да свайго культуры, свайго гісторыі, так мала робіцца для таго, каб пазбавіцца гэтых стэрэатыпаў, стварыць новыя падручнікі, дапаможнікі, абагульняючыя працы, якія адвадалі б навуковым патрабаванням і духу часу.

Н. КАВАЛЬСКІ,
заг. кафедры
крыніцазнаўства і
гістарыяграфіі
Днепрапятроўскага
дзяржуніверсітэта,
прафесар.
Ю. МЫЦЬК,
дацэнт кафедры
ўсеагульнай гісторыі
універсітэта,
г. Днепрапятроўск.

Аднак на працягу некалькіх стагоддзяў паралельна Маскоўскаму вялікаму княжанню (а потым царству) ва Усходняй Еўропе існавала другая дзяржава, якая з поўным правам прэтэндавала на спадчыну Кіеўскай Русі.

Есць усе падставы меркаваць, што гістарычная аднасць лісаў літоўскага і беларускага народаў была абумоўлена аб'ектыўнымі заканамернасцямі развіцця гэтага рэгіёна. Есць падставы сцвярджаць, што Вялікае княства Літоўскае з'яўлялася формай дзяржаўнага існавання не толькі літоўскага, але і беларускага народа.

Вядома, улада ў гэтай дзяржаве належала прадстаўнікам класа феадалаў — шматнацыянальнага па сваім складзе, які ўключалі нашчадкаў літоўскіх, заходнеўкраінскіх, польскіх, татарскіх землеўладальнікаў. Але, як справядліва ўказавае В. Грыцкевіч, менавіта гэтай групе беларускага грамадства, якая іграла ў той перыяд больш важную ролю і ў многім вызначала ўнутраную і знешнюю палітыку Вялікага княства, беларуская гістарыяграфія надавала ў апошнія дзесяцігоддзі менш за ўсё ўвагі.

Яшчэ М. М. Улашчык у рэцэнзіі на выдадзены ў БДУ вучэбны дапаможнік па гісторыі БССР адзначаў, што складалася згубная традыцыя паказваць справу такім чынам, быццам у перыяд феадалізму «беларусы — гэта сяляне і часткова мяшчане, феадалы ж — гэта літоўцы і палякі» («Нёман», 1983, № 3, с. 169). Гэта канструкцыя не такая бяскрыўдная, як можа падацца на першы погляд. Бо, сцвярджаючы, што ў Вялікім княстве Літоўскім эксплуатацыя беларускіх народных мас здзяйснялася іншаземнымі феадаламі, яе аўтары паказваюць сярэднявечную Беларусь як нейкую калонію спачатку літоўскіх, а потым — польска-літоўскіх магнатаў і шляхты. Гэта, у сваю чаргу, лагічна ставіць у іх на першы план праблему нацыянальна-вызваленчай і рэлігійнай барацьбы, якая зацягнута рэальную карціну класавай антыфеадалічнай барацьбы народа не толькі супраць іншаземных, але і супраць уласных, мясцовых, беларускіх прыгнятальнікаў.

Імкненне гэтых аўтараў падпарадкаваць усю шматвяковую

гісторыю беларускага народа ў гэты перыяд адной адзінай лініі — барацьбе за ўз'яднанне з Расіяй, — скажае рэальную і досыць складаную карціну развіцця беларускіх зямель у складзе Вялікага княства Літоўскага, не дазваляе заўважыць розныя варыянты гэтага развіцця (не ажыццэўленыя з-за падзелу Рэчы Паспалітай). Можна пагадацца з В. Грыцкевічам, калі ён рашуча выступае супраць спроб некаторых аўтараў прыпісваць «беларускім сялянам і гараджанам у мінулыя стагоддзі іманентную цягу трапіць пад падданства рускага цара». Застаецца шчыра шкадаваць, што пры вывучэнні беларускай гісторыі XVIII ст. даследчыкі так слаба выкарыстоўваюць работы К. Маркса і Ф. Энгельса, прысвечаныя раздзелам Польшчы. Дакладныя, недвухсэнсоўныя ацэнкі класікаў марксізму, якія даўно ўвайшлі ў арсенал савецкіх славістаў, дазволілі б канчаткова пераадолець тэндэнцыю да ідэалізацыі ўплыву знешнепалітычнай тактыкі царызму ў гэты перыяд на лёс беларускага народа. Аб'ектыўнае вывучэнне становішча Беларусі ў складзе Расійскай імперыі дазволіла б пераадолець ілюзію, быццам падпарадкаванне беларускіх зямель самаўладдзю нібыта садзейнічала нейкаму паляпшэнню ўмоў існавання народных мас, паслабленню нацыянальнага і рэлігійнага прыгнёту (як быццам раздача рускім вельможам часткі маёнткаў, што належалі мясцовым магнатам, якія ў асноўным захавалі, між іншым, свае ўладанні, магла ашчаслівіць прыгоннае сялянства).

Дарэчы, на наш погляд, многія аўтары ўсё яшчэ схільны перабольшваць ролю рэлігійнага фантара ў гісторыі беларускага народа. Колькі пісалася пра яго барацьбу супраць каталіцтва, супраць уніі! Пры чытанні некаторых работ узнікае ўражанне, што менавіта абарона праваслаўя была асноўным клопам беларускіх народных мас. Падобна на тое, што дагэтуль некаторыя гісторыкі так і не вызваліліся да канца ад уплыву дарэвалюцыйнай афіцыйнай гістарыяграфіі (заўзята перакананай у карэннай перавазе праваслаўя над каталіцызмам). Мой настаўнік М. М. Улашчык гаварыў пра гэтых сучасных абаронцаў сярэднявечнага праваслаўя ад езуціцкіх інтрыг: «Навечна, бога няма, думаюць яны, але ўсё-тані наш барадаты праваслаўны — лепшы за іх паголенага каталіцкага».

Між тым, пытанні рэлігійнай барацьбы, аб'ектыўна і суб'ектыўна перадумовы Брэсцкай уніі 1596 г. і выступленняў супраць яе значнай масы праваслаўнага насельніцтва, распаўсюджанне ў Беларусі каталіцтва, паланізацыя беларускіх феадалаў і яе прычыны — усе гэтыя складаныя з'явы пакуль вывучаны гісторыкамі даволі павярхоўна, без усебаковага разгляду ўплыву, які гэтыя працэсы аказалі на развіццё сярэднявечнай беларускай культуры.

Яшчэ адзін папрок, які неабходна адрасаваць не толькі беларускай, а і літоўскай гістарыяграфіі, звязаны з іх імкненнем абмежаваць рамкі даследаванняў сучаснымі адміністрацыйнымі межамі Літоўскай і Беларускай ССР, нярэдка нават без уліку рэальнага рассялення літоўцаў і беларусаў у феадальны перыяд (значнай славізацыі насельніцтва Усходняй Літвы — Аўкшайціі, наяўнасці вялікай групы беларусаў у сталіцы дзяржавы — Вільні, а з другога боку — літоўскіх пасяленняў на Навагрудчыне, у раёне Вілейкі і ў іншых мясцінах на тэрыторыі Беларусі). Вядома, за межамі іх даследаванняў аказваюцца звычайна і іншыя тэрыторыі, якія доўгі час уваходзілі ў склад Вялікага княства Літоўскага: Валынь, Кіеўская зямля, Севершчына, Смаленшчына (іх вывучэнне ўваходзіць у кампетэнцыю ўкраінскіх і рускіх гісторыкаў). Між тым, вывучэнне шэрагу праблем — няхай будзе гэта гісторыя гарадоў, землеўладання, грамадска-палітычнай барацьбы, ваенная гісторыя, развіццё школьнай справы і г. д., прымяняльна да гісторыі толькі Літвы ці толькі Беларусі ў іх сучасных межах, азначае свядомае адмаўленне ад вывучэння гэтых з'яў у цэлым, у рамках адзінага ў той час дзяржаўнага механізму.

Вядома, ніхто не будзе адмаўляць асаблівасцей, якія існавалі ў той перыяд у развіцці літоўскага і беларускага народаў. Ніхто не будзе аспрэчваць правамернасці і каштоўнасці даследаванняў, прысвечаных сярэднявечнай беларускай культуры, грамадскай думцы, шэрагу праблем сацыяльна-эканамічнай гісторыі. Да гонару гісторыкаў культуры, яны

звычайна ўлічваюць і такія важнейшыя цэнтры развіцця беларускай школы, кнігадрукавання, грамадскай думкі, якім з'яўлялася літоўская сталіца. У іх работах прасочана ўзаемадзеянне каталіцкіх і праваслаўных школ, роля ў распаўсюджанні асветы ў Беларусі і каталіцкай Віленскай акадэміі. Есць і іншыя работы, дзе гаворыцца пра беларуска-літоўскае летанісанне, пра сялян Беларусі і Літвы. Але, напрыклад, гісторыкі феадальнага землеўладання ці даследчыкі гарадоў часцей за ўсё лічаць сябе ў праве абыходзіцца рамкамі толькі беларускіх (або толькі літоўскіх) зямель (пры тым, што ў Вільні існавала шматлікае і ўплывовае беларускае мяшчанства, а прыватнаўладальніцкія гарады, якія належалі ў Літве Радвілам, а ў Беларусі — Радзівілам, як і іх зямельныя ўладанні, скаладалі адзіныя гаспадарчыя і маёмасныя комплексы). Але нельга вывучаць буйное землеўладанне ў рамках Мінскай вобласці або Тракайскага раёна: у такіх выпадках неабходны комплексны падыход, і тут мы, на жаль, сур'ёзна адстаём ад нашых польскіх калегаў, якія вывучаюць Вялікае княства Літоўскае ў цэлым.

Так, разгляд феадальнай гісторыі Беларусі — не праз прызму знешняй палітыкі царызму, а на аснове аб'ектыўнага вывучэння самастойнага развіцця беларускага народа — дазволіць паказаць рэальнае месца Беларусі ў гісторыі Усходняй Еўропы, ацаніць варыянты і альтэрнатывы, што ўзніклі ў ходзе гэтага развіцця.

Трэба падумаць і пра перспектыву стварэння (сумесна з літоўскімі і рускімі калегамі) абагульняючай гісторыі Вялікага княства Літоўскага. Такая праца дазволіла б даць сінтэтычную карціну развіцця гэтай дзяржавы. У якасці першага этапу трэба было б, відаць, наменціць у планах інстытутаў гісторыі Беларускай і Літоўскай акадэміі навук доўгатэрміновую праграму сумесных даследаванняў па вузлавых праблемах гісторыі Вялікага княства Літоўскага, яшчэ шырэй практыкаваць міжрэспубліканскія канферэнцыі гісторыкаў па гэтай праблематыцы.

С. ДУМІН,
кандыдат гістарычных навук,
г. Масква.

ПАЭЗІЯ

Пятрусь МАКАЛЬ

У дроце дарогу знайшоў
Маланак табун бяздомны,
Каб прыгаршчамі каўшоў
Жар выграбаць з домны.

Каб у любым гарадку,
Будзячы вулкі заспанія,
Вадзіць, як дзяцей за руку,
Тралейбусы паслухмяныя.

Зары трапяткі агонь
Да ўсіх падключыце кватэр вы,
Бяссоннага веку майго
Высакавольтныя нервы!

Аж выгнуліся правады,
Дзе ток, як патак запруджаны.
Як гэта, мачты, заўжды
Быць у высокім напружанні?

Яшчэ не расплюшчыў вочы,
А сон ужо адыходзіць.
Дзе я?
Ах, гэта прамежкавае становішча!

Мне трэба,
рукой памахаўшы,
лагодна праводзіць
Воблака, што адплывае, —
маё начное відовішча.

Промень зары —
мой будзільнік
дзынкае ўжо ў ваконца,
Яву са сном
чырвонаю ніткаю звязвае.

— Дзень добры! —
Са мной ласкава вітаецца сонца.
І я яму, жмурачы зрок,
усмешкай адказваю.
Цёплай нагой
крану халадок паркету,

ТЫ

«Свае і чужыя дарогі»
добра паядноувалі ў са-
бе плынь мастацкую і
дакументальную. Аднак
нельга сказаць, што
В. Давыдзенка пісаў
толькі пра тое, што мела
дачынненне да яго асноў-
най прафесіі. Ён закра-
наў у сваіх апавяданнях,
аповесцях і няпростых
маральна-этычных праб-
лемы, звяртаўся да па-
дзей Вялікай Айчыннай
вайны.

На багатым жыццёвым
матэрыяле пабудавана і
трэцяя кніга В. Давы-
дзенкі «Мае сябры і па-
цыенты». На жаль, сам
аўтар яе ўжо не ўба-
чыць. Стомленнае сэрца
пісьменніка-ўрача, які
выратаваў жыццё дзесят-
кам людзей, раптоўна
спынілася...
Апавяданне «Рыжуля»
— з гэтай апошняй кні-
гі Васіля Давыдзенкі.
Алесь МАРЦІНОВІЧ.

У творы другасным
члася ў новым свят-
латывы дабрыві, чала.
асці выступілі на
мы план. І стала
мелым: інакш В. Да-
венка напісаць не мог.
проста паспрабаваў
астацку асэнсваць
з выпадкаў са сваёй
эбнай практыкі.
кніга «Жывыя стру-
і наступны зборнік

у калёсы і падвозіў на партызанскую
кухню дровы, ваду, а заадно і мала-
летак з цывільнага партызанскага ла-
гера.

Іншы раз дзеці весела шумелі, і та-
ды стары лагодна прасіў:
— Ціха, дзеткі. Мы ж не дома, а ў
партызанах.

І малыя слухаліся. Яны любілі дзе-
да, любілі і Рыжуга, называючы яго
не інакш, як «наш Рыжуля».

Ні дзед Кандрат, ні дзеці ў той час
не прадчувалі яшчэ, што над іх любі-
мым валом навісне бяда. У разгар
лета ў атрадзе і ў цывільным лагерах
займаўся нятэма ў прадуктах. Выгна-
ныя нашай арміяй з-за Дняпра на гэ-
ты бок рэгулярныя часці фашыстаў
занялі вёскі, якія забяспечвалі атрад
харчам. Фашысты не лезлі глыбока ў
лес і ў багністыя балоты, на астравы,
дзе знаходзіліся партызаны, але і ў
тыя вёскі не дапускалі.

Кіраўніцтва атрада вырашыла эка-
номіць прадукты, урэзаць пайкі. Ва-
рылі ў асноўным нішчымыя крупнікі
— пярловыя, грэчневыя, ці булёны з
бульбы. Пасёрбаеш — здаецца, на-
жэрся, а праз гадзіну зноў хочацца ес-
ці.

Найбольш цяпелі дзеці, хоць ім
перападала ежы больш, бо бацькі ад-
рывалі ад сябе, перш за ўсё самым
маленькім. Большанькія ж, блукаючы
па лесе, раз-пораз натыкаліся на пар-
тызанскую кухню, як магнітам іх ця-
нула туды. Немалы гурт дзяцей уз-
начальваў дзесяцігадовы Рыгорка, у
якога на твары густа красаваліся вяс-
нушкі. Яго памочнікамі былі шырака-
плечы, крышку гарбаценькі Анціпка
і востраносенькая, з запалымі вочка-
мі Марынка.

Кухня размяшчалася ў гушчары,
пад высокім волатам-дубам. Яго раз-
галістыя густыя шаты прасейвалі і,
гайдаючыся, развейвалі кухонны дым

І ўжо не лунаю ў мроях,
а па зямлі хаджу.
Ужо адчуваю дотык
да дому свайго — сусвету,
Да бліскавіц рэактыўных,
да атамнага дажджу,
Да землетрасенняў,
якія штодня адбываюцца
Ад сварак і звадак, ад навальнічных слоў,
Да добрых надзей, што пакулі не
збываюцца,
Да мудрых прароцтваў —
будучыні паслоў...

Чаму па начах
за мною дагэтуль цікуе
Яшчэ з сорок першага
зранкай смяротнай ружжо?
Ляціць у мяне праз гады
міна ці куля,
Што боегалоўкай ракеты
зрабілася ўжо...

...Як на крыжы,
на былым
я распяты цвікамі.
Ускрыкваю я ад воклічу: — Рукі ўгару!

То падаю, то, не чуючы ног, уцякаю,
І з кожным чацвёртым
у вогненнай вёсцы гару.

Перш, як па ўзору лятункаў
жыццё перакроіць
Для лепшага ладу і згоды
на нашай зямлі,

Нам трэба свае непадатныя душы
раззброіць,
Пазбыцца ад ядзернай злосці,
якой мы так шмат набылі.

Хоць і шумім,
як каласы пераспелыя ў жыцце,
На планеце адной,
у суполцы адной,

Людзі, як гэта можна насіць, адкажыце,

Бомбу заместа сэрца
у клетцы грудной

Не раз ён паказваў
трыбуны свой дар,
будзячы ў залі
табунную злоснасць,
самаахварны,
ударны змагар
за дэмакратыю і галоснасць.
На хвалі
абуджанасці людской,
на хвалі,
што сцены каменныя трэсла,
закалыхаўшы свой неспакой,
узняўся і сам
на пасаднае крэсла...
У храме чыноўнае цішыні
адчуў ён на смак:
усміхнулася доля!
Даўня ісіціна —
з вышыні
дробным здаецца
усё, што на доле.
І друг учарашні
яму ўжо не друг,
у мроях ён статую ўласную лепіць,
шырачы
служак ратоўны круг:
нашто аднадумцы?
Лёкаі — лепей!
Захліствае веру былую ялей.
А тых, у каго яна цепліцца ў сэрцы,
адліхвае ўсё далей і далей...
Лёкаі — поруч!
Нашто аднаверцы?
Толькі здагадвайся,
хто і чаму
стрэлы ў яго
завочна пускае,
а пры сустрэчы
лісліва яму
з усмешкай мядовай

ШЛА ВАЙНА НАРОДНАЯ

Васіль ДАВЫДЗЕНКА

РЫЖУЛЯ

АПАВЯДАННЕ

— Ён знікаў зусім ці станавіўся ма-
лапрыкметным. Адтуль, з кухні, да-
носіўся пах ежы, ён неадольна вабіў
да сябе дзяцей.

Але апошнім часам галоўная павары-
ыха цётка Аўдоцця не падпускала іх
да сваёй гаспадаркі. І наказвала ра-
біць гэтак жа сваім памочнікам-дзяў-
чатам, якіх было двое: статная звон-
кагалосая Анюта і крыху распаўне-
лая, звычайна маўклівая Міла. Сама
цётка Аўдоцця была высокага росту і
надзіва худая, нібы яе доўга-доўга не
кармілі. Яна нагадвала не столькі ку-
хара, колькі падцягнутага, строгага
міліцыянера. Калі яна злавалася, дык
не баяўся яе хіба толькі адзін Фёдар
— вяселун, дваццаціпяцігадовы, кры-
ху кульгавы, чарначубы хлопец. Ён
прыходзіў на кухню, як дадому, жар-
таваў з дзяўчатамі, з іх начальніцай.
І ў той жа час спрытна, амаль не-
прыкметна, хапаў сёе-тое з вёдраў, з
місак і кідаў сабе ў рот. Яго адганя-
лі, а ён адно рагатаў з таго. Аднаго
разу Фёдар завітаў на кухню ў прык-
метна адтапыранай на жываце гімнас-
цёрцы.

— Ну і настырны ты! — папрак-
нула яго цётка Аўдоцця. — Можа,
зноў насміхацца з нас прыпёрся?

— Не, я хачу вам нешта пака-
заць...

— Можа, зайца злавіў? Дык мы
яго зараз падсмажым, — зазначыла
Анюта.

— Амаль угадала, — засмяяўся
Фёдар і палез рукой пад кашулю.
Паварыхі насцярожыліся. Ён вы-
цягнуў з-за пазухі жменю вільготна-
га лісця, а потым — здаравеннага ву-
жа. Цётку Аўдоццю і дзяўчат як вет-
рам здэмула. Фёдар жа выпусціў ву-
жа на волю і паспешліва пашыбаваў
з кухні, нават нічога не прыхапіўшы
з сабою. Ну і папала яму тады ад Мі-
хей Антонавіча, нашага галоўнага ін-

тэнданта. А ў хуткім часе Фёдар за-
гінуў у баі з фашыстамі. Усе плакалі
па ім, асабліва паварыхі.

І вось праз нейкі час, седзячы ў гу-
шчары непадалёку ад кухні, дзеці
прыгадалі нябожчыка Фёдара і яго
ўчынак.

— Давайце і мы зловім вужа. І
падкінем яго на кухню, — сказаў Ры-
горка. — Паварыхі разбягуцца, а мы
наймажэ ўволю...

— Ну, што ты, — засумняваўся
Анціпка, — жанчыны навучаныя ўжо,
наўрад ці напужаюцца.

— Акрамя таго, — падала голас і
Марынка, — возьмем ды пераблыта-
ем яшчэ вужа з гадзюкай. Лепш так
папросім есці.

Не паспелі дзеці выбрацца з гу-
шчару, як на кухні з'явіліся Міхей
Антонавіч, дзед Кандрат і дзед Апа-
нас, Фёдараў бацька. Паварыхі пры-
ціхлі са сваімі размовамі. Старыя ж
аб нечым спрачаліся.

— Ды зразумейце вы, — гучаў
крыху надтрэснуты голас дзеда Канд-
рата. — Я ж яго, як і ўвесь статак,
загнаў з Юркам аж у Расію, калі нем-
цы пёрлі. Мінула колькі часу, а ён,
бачыце, прыбыў сюды. Ніхто яму да-
рогу дадому не паказваў, сам знай-
шоў. Мо толькі падганяла франтавая
кананада. Дзіва дый годзе, такі ра-
зумны...

У вяршалінах дрэў весела шчабя-
талі канаплянкі і сініцы. Дзеці ўслу-
хоўваліся ў размову старых, але не
разумелі яшчэ, аб чым яна. Тыя ж
працягвалі:

— Хоць і не хочаш, дык скажаш, —
з гаркотай прабурчэў дзед Апанас. —
У мяне ж сын загінуў, а табе шкода
яго, чорта рагатага...

— Бо ён варты таго, «наб шкада-
ваць». Дзеці ў гушчары яшчэ больш нас-
цярожыліся.

руку паціскае...
Коціцца,
коціцца
долі арба —
загадзя ёй здала пагалёкай.
Калі гаспадар з душою раба,
упоравень з ім
уздымаецца лёкай.

І ў ранні час, і ў час вячэрні
Мужы і жонкі дзень пры дні
Выстойваюць цярыліва чэргі
Кіламетровай даўжыні.

Схаваць не ў сіле выгляд посны,
Яны пазіцыі не здаюць.
І я пытаю, хто апошні,
Хаця не знаю, што даюць.

Жадання ўласнага ахвяры,
Мы тоўпімся ў жывой вадзе,
За крок ад заповітнай мары
Мы топімся ў сваёй бядзе.

І хоць у чэргаў хвост павіны,
А ногі ў нас цяжэй свінца,
Мы ўсё-ткі выстаць павінны,
Што б там ні стала, — да канца!

І я з упартасцю жалезнай
(Па праўду, а не па шмаццё!)
У чарадзе жыцця даўжэзнай
Гатоў стаяць усё жыццё.

Усё яшчэ трохкі смуткую,
Хоць бедаваў калісьці.
Ты — за райкой, якую
Мне ўжо не пераплысці.
Спяраша будаваў я лодку,
Каб веславаць у далі.
Але яе ў паводку
Перакулілі хвалі.

Думаў, яшчэ вярнуся
Я па разведзеным мосце.
Веруў, яшчэ дакрануся
Да берага маладосці.
У плыні віры кружаць:
Я — злева, а ты — справа...
Мне ўжо цябе не адуцаць,
Лёсу майго пераправа.
Чую ў душы шматгалоссе:
Было, ды не адбылося.
Стукаю сэрцам у дзверы
Любові,
Надзеі
І Веры.

Навальніца ў пачатку мая, —
Як вяселле, што ўсіх займае.
Нечувана гримотная вестка:
Гром — жаніх,
А маланка — нявеста!
Бабы ў белым —
Цікаўныя вішні
Цэлым садом на вуліцу выйшлі.
Дрэвы іншыя валам валяць —
Шапаціць, абгаворваюць, хваляць.
— Вы пабачце, якая нявеста!
— З адмысловага злеплена цеста...
— Мусіць, будзе мілаю жонкаю.
— Толькі талія надта тонкая...
— Сохнем мы, як аб любым тужым.
— Стане ладнай за добрым мужам...
Каб вясельнае свята адзначыць,
Танец дружна дажджынікі скачуць,
Або ўпрысядкі, або падскокам...
Дол, як бубен, пад звонкім крокам...
Пашкадуеш, што ты не падлетак,
Той, які неўпрыкметку гэтак
З дому босы сігае вонкі —
За дажджынкамі наўздагонкі.
Будзе жыта і будзе пшаніца,
Будзе бохан — кожнаму дому,
Калі ў маі шуміць навальніца,
Як вяселле маланкі і грому.

— Ці не пра Рыжулю яны гавораць? — сказаў Рыгорка.

— Хіба ж ён чорт? — спытаўся Анціпка.

— Ён такі слаўны, свойскі, — уставіла Марынка і раптам дадала:

— Можна, зарэзаць яго збіраюцца? Малыя жахнуліся.

Урэшце выказаў сваю думку і Мікалай Антонавіч:

— Мы, дарослыя, яшчэ так-гэтак... А вось дзяцей шкода. Сэрца сціскаецца, калі глядзіш на іх.

Да вайны Міхей Антонавіч працаваў старшынёй сельсавета. І ніхто яго не звальняў з гэтай пасады. Амаль усё, хто звяртаўся да Міхей Антонавіча, называлі яго па-ранейшаму: «Таварыш старшыня!». Міхей Антонавіч, даражэнькі...»

— Дык што, як вырашым? — дапытваўся ён цяпер у старых.

— Мабыць, як-небудзь пераб'ёмся, — нерашуча вымавіў дзед Кандрат. — Вунь ужо Чырвоная Армія блізка, перацерпім да яе прыходу. Дужа ж шкода Рыжулю...

— А я кажу: нажом па горлу — і ўсё! — Дзед Апанас шмаргануў рабром далоні па сваёй шыі.

Тут дзеці не вытрывалі. Гушчар зашумеў, пачуўся трэск ламача, яны беглі да кухні навіперадкі, а наперадзе ўсіх Рыгорка, Анціпка і Марынка... Перабіваючы адно аднаго, закрычалі:

— Міхей Антонавіч, міленькі...
— Мы пацерпім яшчэ, толькі не дазваляйце рэзаць Рыжулю...

— Хутка ж Чырвоная Армія прыйдзе...

Нібы ў абшчыпаных пеўнікаў — гэтыя тонкія і сніжы былі шы ў дзяцей. А лапаткі іх прыкметна адтапырваліся, быццам нягэрабныя крылы ў арлянт, якія не ўмеюць яшчэ лятаць. У каго да цела прылягала палатняная кашуля, у таго можна было здаліць палічыць рэбры.

Заклапочаныя вочы Міхей Антонавіча пасуровелі, упарты падбародак нібы яшчэ больш выцягнуўся, запалыя, паголеныя шчокі надзьмуліся.

— Ладна, хай будзе па-вашаму, — сказаў ён дзецям, глыбока ўздыхнуўшы.

Сказаў і, не выслухаўшы дзіцячай удзячнасці, хуценька пакрочыў некуды. У дзеда Кандрата пасвятлеў твар, ён з урачыстым выглядам пераможцы зірнуў на Апанаса, як бы кажучы: «Во, бачыш, які чалавек Міхей — таксама пашкадаваў Рыжулю, а ты — нажом па горлу...»

Мінуў тыдзень. Дзед Кандрат неяк адлучыўся з лагера, пайшоў з групай партызан на баявое заданне. А Міхей Антонавіч паклікаў старога Апанаса і сказаў яму тонам загаду:

— Нічога не выходзіць, брат. Бары вінтоўку і забі Рыжага. Апанас

здрыгануўся. Ён згаджаўся з Міхеем Антонавічам, але не думаў, што той даручыць гэтую непрыемную справу менавіта яму. Як на яго пасля будуць глядзець дзеці? І што скажа сябра Кандрат? Толькі не паслухацца нельга было — загад.

— Добра, — ціха прамовіў Апанас і падаўся на невялікі астравок на балочце, дзе пасвіўся Рыжуля.

Прызвычаены да ўзброеных людзей, вол не спалохаўся Апанаса, са сваёй заўсёднай даверлівасцю падышоў да яго блізка-блізка, хоць у таго была вінтоўка.

— Што ж ты дурненькі, — расчулена загаварыў стары, паляпваючы Рыжулю па натруджанай шыі. — Надышла твая часіна. Ідзі вунь туды, у карчы.

Аднак вол ні на крок не адступіўся ад Апанаса, усё лізаў цёплым языком шурпатыя пальцы старога. Тады Апанас згарнуў з газеты цыгарку і закурыў, ведаючы, што той не пераносіць тытунёвага дыму. І сапраўды, Рыжуля незадаволена фыркнуў і адбег.

— Вось так і стой, дарагі мой, — прашаптаў Апанас і пачаў цэліцца ў шырокі лоб вала.

Рыжуля спалохана скокнуў убок.

«Відаць, недзе ўжо цэліліся ў яго», — падумаў Апанас і тут жа здзівіўся: вол раптам застыў, як уконаны, усталіўся ў яго вялікімі павільгатнелымі вачыма. Дзеду здалосся, што ён вось-вось скажа: «Страляй, калі ўжо рашыўся. Не гэтага я чакаў, прабіраючыся сюды, дадому».

Рука Апанаса самлела, на курок ён не націснуў.

Нізка ўнурыўшы сіваю галаву, на якой жоўтай галеркай адсвечвала лысіна, стары падбегі памаўчаў з астраўка. «Няхай як хоча карае мяне Міхей Антонавіч, а я не магу забіць Рыжулю, ёсць другія, з ахвотай спраўдзяцца...»

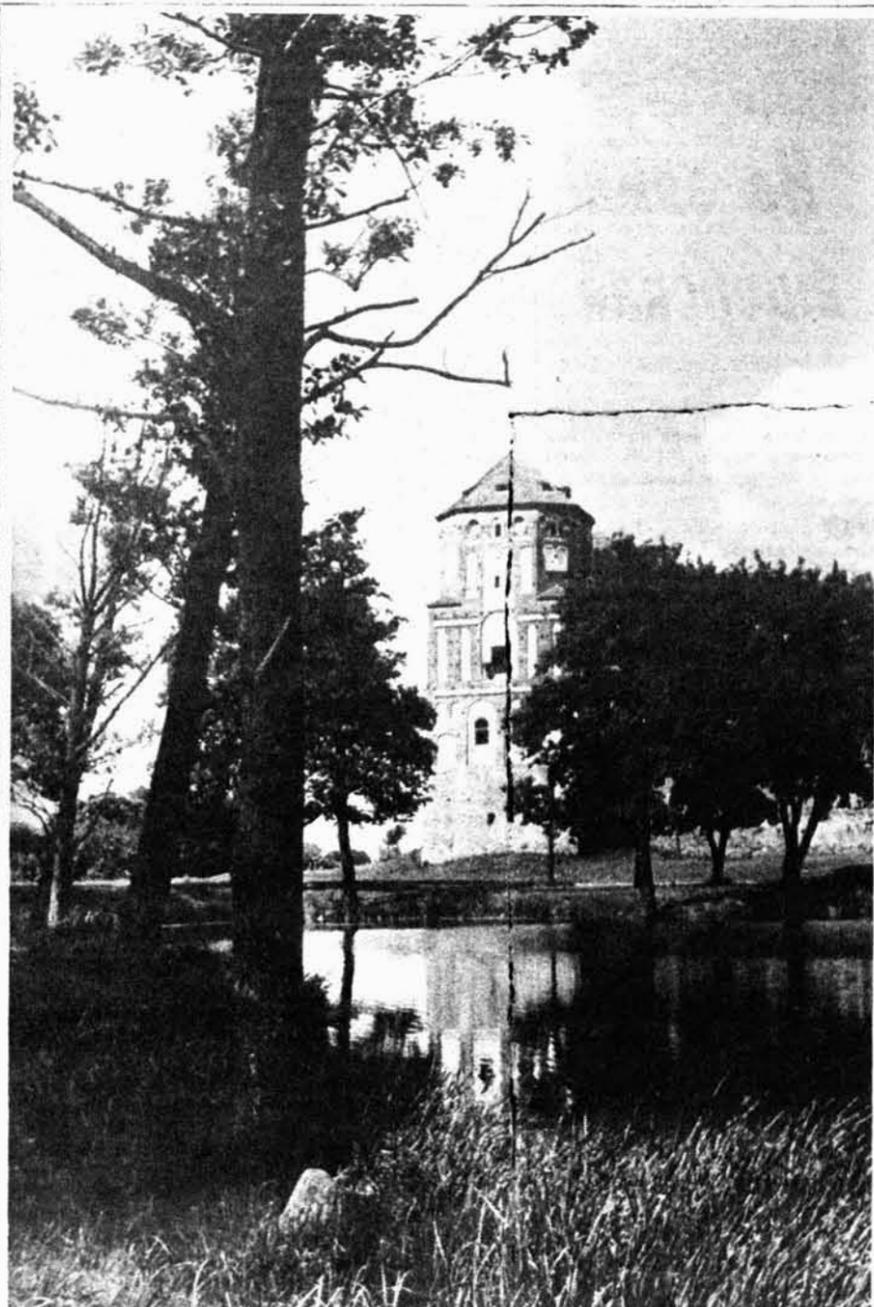
Ажывіўся і вол. Ён тройчы гучна прарыкаў, быццам развітваўся з гэтымі мясцінамі. І, восока ўзняўшы свае магутныя рогі, таксама рушыў з астраўка. Паспешліва, імкліва. Але неўзабаве наскочыў на партызанскую міну...

Стары пануры Апанас, калі даведаўся пра смерць Рыжулі, дык гэтак жа, як і дзед Кандрат, ажно слязу пусціў. Пагаравалі некаторы час і дзеці. А Міхей Антонавіч неадкладна распарадзіўся, на якія часткі падзяліць і як размеркаваць валовіну.

Абед з наварыстым крупнікам і мясам здаўся раскошай. Толькі дзеці, дзед Кандрат і дзед Апанас неяк неахвотна сёрбалі крупнік. Ад мяса ж яны адмовіліся наадрэз.

Неўзабаве дачакаліся вызвалення — немцаў прагналі з нашага краю.

Публікацыя Я. ДАВЫДЗЕНКА.

Мірскі замак.

Фота А. КАЛЯДЫ.

ВА ЎДЗЯЧНАЙ ПАМЯЦІ НАШЧАДКАЎ

АДДЕЛ РЭДКАЙ КНІГІ БІБЛІЯТЭКІ БЕЛДЗЯРЖУНІВЕРСІТЭТА ІМЯ У. І. ЛЕНІНА АТРЫМАЎ КАШТОўНЫ ПАДАРУНАК — ПЯЦЬ АСОБНЫХ АДВІТКАЎ ЛІТАРАТУРАЗНАУЧЫХ РАБОТ АКАДЭМІКА АН БССР, ЧЛЕНА-КАРЭСПАНДЭНТА АН СССР ІВАНА ІВАНОВІЧА ЗАМОЦІНА, ВЫДАДЗЕННЫХ ПРЫ ЖЫЦЦІ АСТАРА. ГЭТА ВЫДАННЕ: «МАСТАЦКАЯ ТВОРЧАСЦЬ Л. Н. ТАЛСТОГА» (1928), «М. БАГДАНОВІЧ. КРЫТЫЧНА-БІАГРАФІЧНЫ НАРЫС» (1929), «СОРАК ГОД СЛУЖЭННЯ ПРАЛЕТАРСКАМУ МАСТАЦТВУ. ДА 40-ГОДДЗЯ ЛІТАРАТУРНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ М. ГОРКАГА» (1932), «ТВОРЧЫ ШЛЯХ А. С. СЕРАФІМОВІЧА» (1933), «ПАЭТ ПРАЛЕТАРСКАЙ РЭВАЛЮЦЫІ. ДА ПЯЦІДЗЕСЯЦІ ГОДДЗЯ Д. БЕДНАГА» (1933).

Кнігі ў дар выкладчыкам і студэнтам філалагічнага факультэта перадала былая вучаніца вучонага, настаўніца псіхянера з Краснаполя Каплунова Яўгенія Паўлаўна. Вось што яна піша ў сваім пісьме:

«Пасылаю вам кнігі былога настаўніка — акадэміка І. І. Замоціна. Пры гэтым не магу не выказаць тое, што пакінуў ён у сэрцах сваіх вучняў. Прайшло больш 50 гадоў, як мы, студэнты Мінскага педагагічнага інстытута, затайшы дыханне, слухалі яго лекцыі. 50 гадоў не выкраслілі з памяці вобраз гэтага выдатнага вучонага. І калі ёсць настаўнікі «на ўсё жыццё», то такім настаўнікам быў для нас акадэмік І. І. Замоцін. І калі ў сценах навуцальных устаноў ёсць свае багі, то такім богам быў для кожнага з нас Іван Іванавіч: мы любілі яго, мы пакланяліся яму. Самае галоўнае, чым ён нас здзіўляў, — гэта лектарскае майстэрства. У тлумачэнні літаратурных твораў гэта быў сапраўдны лектар-творца, які ўзнаўляў жывую эпоху, жывыя вобразы і характары. Усё, аб чым гаварыў І. І. Замоцін, засталася ў памяці на ўсё жыццё.

Шкада, што гэты выдатны вучоны, бліскучы лектар і абалытны чалавек пайшоў вельмі рана з жыцця, пайшоў дачасна, незаконна рэпрэсаваны.

І. Замоцін — вядомы рускі і беларускі літаратуразнавец. Атрымаўшы вышэйшую адукацыю ў Пецярбургскім гісторыка-філалагічным інстытуце ў 1897 г., ён ужо ў 1904 годзе абараняе дысертацыю на ступень магістра рускай літаратуры. У гэты ж час ён распачаў педагагічна-выкладчыцкую дзейнасць у Варшаўскім і Пецярбургскім універсітэ-

тах. З 1908 г. І. Замоцін — доктар рускай славеснасці і прафесар Варшаўскага універсітэта.

У 1922 годзе быў запрошаны на працу ў Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт і па 1928 год выкладаў рускую літаратуру на рабфаку БДУ. І. Замоцін быў адным з арганізатараў Інбелкульту (1922) і Акадэміі навук БССР. Ён актыўна ўключыўся ў даследаванне гісторыі і тэорыі беларускай літаратуры, выступаў у друку з крытычнымі матэрыяламі. Акадэмік І. Замоцін, як адзначае У. Конан, імкнуўся пераадолець ідэалістычны і вульгарна-сацыялагічны тэндэнцыі ў літаратуразнаўстве 20—30-х гадоў, спалучыць лепшыя традыцыі дарэвалюцыйнай ачынай навукі з марксісцкай эстэтыкай і сацыялогіяй мастацтва. Работы І. Замоціна паклалі пачатак сістэматызаванаму вывучэнню творчасці асобных беларускіх пісьменнікаў (Я. Коласа, Я. Купалы, Ц. Гартнага, К. Крапівы, П. Глебкі і інш.), садзейнічалі станаўленню беларускай тэксталогіі. Вядомы ён і як аўтар работ па метадыцы выкладання мовы і літаратуры. Пяру акадэміка І. Замоціна належыць больш 140 навуковых прац па гісторыі рускай і беларускай літаратуры.

З перададзеных у бібліятэку работ асабліва цікавае уявіла брашура «М. Багдановіч. Крытычна-біаграфічны нарыс». Гэта «асобны адбітак уступнага артыкула (усяго 90 старонак) да акадэмічнага выдання твораў Максіма Багдановіча, які ажыццяўляўся ў 20-я гады да 10-годдзя з часу смерці паэта.

Нягледзячы на значныя заслугі І. Замоціна перад беларускай літаратурай і літаратуразнаўствам, імя вучонага і пераважна большасць яго работ на-раінашаму застаюцца па-за ўвагай сучасных даследчыкаў, малавядомы і недаступны шырокаму чытачу. У 1993 годзе будзе адзначана 120-годдзе з дня нараджэння вучонага. Мяркую, што творчую спадчыну аднаго з буйнейшых савецкіх і беларускіх літаратуразнаўцаў 20—30-х гадоў вярта было б перавадаць.

М. ПРЫГОДЗІЧ,
дацэнт кафедры беларускай мовы
БДУ імя У. І. Леніна.

На зямлі віцебскай

Купалаўскія мясціны на Віцебшчыне...

Яны і на цяпер вучаць абласнога цэнтру, якая носіць імя народнага паэта. Па ёй некалі хадзіў ён, прыязджаючы ў Віцебск.

І ў вядомай вёсцы Ляўкі пад Оршай, дзе зараз філіял купалаўскага музея і дзе жыў пясняр з 1935 года да самага пачатку Вялікай Айчыннай вайны.

І яшчэ адна купалаўская мясціна нашага краю.

Воблакам белым
Здалёку бялеецца
Белы куток
на цудоўнай зямлі —
Можа, таму
гэту вёсачку Беліцай
Прадзеды
некалі нараклі.

Сюды, у вёску Старая Беліца, што на Сенненшчыне, у 1903 годзе прыехаў малады Іван Луцвіч. Працаваў у канторы маэнтка пана Саяцкага. Пражыў ён тут нядоўга: толькі да вясны 1904 года. І ўсё ж гэта зямля не забыла паэта.

Захаваўся будынак — помнік архітэктуры позняга класіцызму. Многія гады ў ім размяшчаліся спачатку заатэчнікум, потым сярэдняя школа.

У 1972 годзе на будынку была адкрыта мемарыяльная дошка «У гэтым доме жыў у 1903—1904 гг. народны паэт Беларусі Янка Купала (Іван Дамінікавіч Луцвіч)».

У 1976 годзе выканком Віцебскага абласнога Савета прыняў помнік пад дзяржаўную ахову. Ён уключаны таксама ў «Звод помнікаў БССР. Віцебская вобласць».

Здавалася, ёсць усе падставы рэстаўрыраваць будынак, які ў апошні час гіне амаль на вачах, размяшчаючы ў ім культурныя ўстановы і музейны куток паэта.

Гаспадар у будынка ёсць. Гэта саўгас «Польмя». І ў 1982 годзе напярэдадні 100-гадовага юбілею паэта яго дырэкцыя, партыйны і прафсаюзны камітэты звярталіся ў Савет Міністраў рэспублікі з просьбай выдзеліць сродкі і генпадрадчыка для рамонтна-рэстаўрацыйнага помніка архітэктуры. Саўгас планавалі размясціць тут Дом культуры і бібліятэку, якая зараз знаходзіцца ў былых панскіх канюшнях.

Міністэрству сельскай гаспадаркі БССР і Віцебскаму аблвыканкому тады ж было даручана разгледзець і вырашыць пытанне.

У 1985 годзе Віцебскім філіялам інстытута «Белжылпраект» была падрыхтавана і праектная дакументацыя, якая абшлася гаспадарцы ў 13,2 тысячы рублёў.

Агранпром гатовы быў выдзеліць і патрэбную каштарысную суму — 282 тысячы. Але генпадрадчык — трэст «Віцебсксельбуд» — палічыў: ёсць справы і поважней.

Ідзе час. Гіне будынак. Ці ведаюць аб гэтым Беларускі Фонд культуры і Саюз пісьменнікаў БССР?

Мы заканчваем свой ліст зваротам: давайце, не адкладваючы, зробім усё магчымае, каб памяць пра народнага пясняра сапраўды жыла на беліцкай зямлі, на зямлі Віцебшчыны!

Давід СІМАНОВІЧ,
член Саюза пісьменнікаў
СССР.
Аркадзь ПАДЛІПСКІ,
кансультант Віцебскага абласнога савета таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры.

І.
КОЛЬКІ СЛОУ пра своеасаблівую прэлюдыю. Напярэдадні пленума для яго ўдзельнікаў быў наладжаны канцэрт-сустрэча ў 130-й Мінскай сярэдняй школе. Спачатку — выступленне фальклорнага калектыву СШ № 3 (кіраўнікі А. Залеская і Т. Паўлава). Песні каляндарна-абрадавага цыкла, жартоўныя, гульнявыя, прывітальныя; акапальныя і ў суправаджэнні баяна з цымбаламі; з карагодамі і скокамі пад акампанемент драўляных лыжак, трашчотак, бразготак; беларускія вершы, немудрагелістыя найгрышы, прыпеўкі...

Вялікая, мабыць і задужа насычаная была праграма. Затое паказалі гэтыя звычайныя гарадскія дзеці — і старэйшыя, і меншыя, — што ведаюць і ўмеюць яны нямаля. Іх захопленасць, сам факт існавання фальклорнага калектыву ў агульнаадукацыйнай сталічнай школе расчулілі ўсіх неабякавых да будучыні беларускага народнага мастацтва. І нічо не ўсчынаў гаворку пра цяжкасці і праблемы (а яны, безумоўна, ёсць — хоць бы з рэпертуарам).

Потым слухалі гаспадароў — узорны хор «Журавінка» 130-й школы (кіраўнік А. Еўсюкоў). Гэты вядомы і сапраўды яркі калектыв паказаў некалькі твораў з падрыхтаванага да сёлетняй паездкі ў Чэхаславакію. На жаль, хліпкі пласт займае сёння беларуская песня, арыгінальная музыка нашых аўтараў у рэпертуарным грунце хору. Расказваючы пра «Журавінку», А. Еўсюкоў заўважыў: «Хору нашаму 15 гадоў, а з рэпертуарам кепска, прыём або старое, або тое, што атрымаем у выніку асабістых творчых кантактаў. Жыве ў Слоніме Аляксандр Масляніцын, хормайстар, ён піша для нас. Барыс Кажэўнікаў з Баранавіч таксама хормайстар і мы таксама супрацоўнічаем з ім — вы чулі выноск беларускіх песень у ягонай апрацоўцы. Гэтага вельмі мала! Мы хочам прапаганда-

дыпламаваных мінскіх кампазітараў і тых павернуцца тварам да школьнага хору.

На гэты ж раз у зале іх было... тры. Калі пасля выступлення дзяцей слова далі кампазітарам, зрабілася някватата: яны дружна «трымалі паўзу». Паспрабавала ўратаваць гонар свайго саюза музыкантаў В. Сізка, якая выказала ўражанні пра хор і ягоны рэпертуар, расказала пра свой удзел у музычных лекторыях. І тады ўжо Э. Наско, малады кам-

Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, бо яе выпускнікі пакуль вельмі рэдка ідуць працаваць у школу. І прычына тут не толькі ў міжведамасных бар'ерах. На жаль, гэтая ВНУ не рыхтуе музыкантаў-асветнікаў шырокага профілю, якія валодалі б не адным музычным інструментам, былі б умелымі арганізатарамі і да т. п.

Дакладчык звярнуў увагу на умовы, у якіх працуе сёння настаўнік музыкі. Матэрыяльная база на нізкім узроўні, не хапае інструментаў, апаратуры, неўкамплентаваныя фанатэкі. І ў абласных гарадах, і ў Мінску не ўсе СШ маюць спецыяльныя музычныя класы. Аналагічныя

было дзіўна, бо выступленні «ад саюза», нават у форме рэплікі, не прагучалі. На гэта можна было б і не звяртаць, але ж пленум праходзіў як супольнае мерапрыемства двух праўленняў. Відаць, яго арганізатары не прадбачылі гэтакі кампазітарскі байкот, думалі на лепшае...

Увогуле ж гаворка на пленуме атрымалася шчырая і — трывожная. Прыгадайма яе.

Пралікі ў эстэтычным выхаванні дзяцей спараджаюць без-

Пакуль нас яднае трывога...

Адбыўся пленум праўлення Музычнага таварыства і Саюза кампазітараў Беларусі, на якім абмяркоўваліся праблемы мастацкай адукацыі і музычна-эстэтычнага выхавання падрастаючага пакалення.

пазітар, падсеў да раяля, прапанаваў сваю новую песню.

Вось вам і прэлюдыя сумеснага пленума праўлення Музычнага таварыства і Саюза кампазітараў. «Культурная сувязь» паміж творцамі і юным пакаленнем. Сорамна? Але — факт...

II.

СТАРШЫНЯ ПРАУЛЕННЯ МТ БССР М. Дрынеўскі выступіў на пленуме з дакладам. Спаслаўшыся на дакументы лютаскага (1988 г.) Пленума ЦК КПСС і з'езда настаўнікаў Беларусі, ён падкрэсліў, што сфера музычнай адукацыі павінна зрабіцца сферай самай пільнай увагі. І ў сувязі з гэтым МТ па-

проблемы і ў дзіцячых садах, адкуль пачынаецца музычнае выхаванне. Тут адчуваецца нястача матэрыялу для заняткаў, асабліва беларускага — кампазітары па-ранейшаму абмяноўваюць гэту сферу, а дзеці ж з маленства павінны слухаць і роднае слова, і родную інтанацыю. А хіба нармальна, што ў дзіцячых садах бракуе музычных цацак — адна на 11 чалавек!

Гаварыў М. Дрынеўскі і пра дзіцячую мастацкую самадзейнасць, прапанаваўшы, каб кожная школа развівала свае музычныя традыцыі; заўважыў недастаткова паслядоўнае і планмернае фарміраванне рэпертуару дзіцячых хораў (папрок на адрас рэпертуарна-рэдакцыйнай калегіі Міністэрства культуры і адпаведнай секцыі СК БССР). Сур'ёзны прагал у сістэме прафтэхадукцыі: у падрыхтоўцы рабочай моладзі клопат пра яе культуру не зрабіўся абавязкова часткай. Не выкарыстаны пакуль рэзервы ўзаемадзеяння агульнаадукацыйных, дзіцячых музычных школ, школ мастацтваў і да т. п. Якую прастору для ініцыятыўных людзей адкрываюць супольныя мерапрыемствы па эстэтычным усенавучы і музычнай прапагандзе — гэту агульную работу могуць ладзіць агульнаадукацыйныя школы, бібліятэкі, ДМШ.

Асветніцкая праца. Тут аснова робіцца сінтэз музыкі і слова, неабходны для больш поўнага і эмацыянальнага ўспрымання матэрыялу, спрыяльны для дыскусій і роздуму, а значыць — для выпрацоўкі самастойных грунтоўных крытэрыяў. Тут і свае праблемы. Вуснай музычна-прапагандысцкай дзейнасцю ў нас займаюцца адзінікі. Вельмі мала такіх спецыялістаў, якія выходзіць са сваімі ведамі да аўдыторыі за сценамі навукальнай установы. Нават у Мінску, дзе вялікая колькасць музыкантаў, не задавальняецца попыт на кваліфікаванае слова пра музыку, — канстатаваў дакладчык. Ён выказаў пажаданне надаць новы імпульс шэфскай рабоце СК, прапанаваў, каб у радыёэфіры і з тэлеэкрана часцей эмілі размову музычных дзеячы, каб было больш музычных рубрык для дзяцей, каб са старонак маладзёжнага друку не зніклі творчы партэты беларускіх кампазітараў, выканаўцаў.

Дакладчык расказаў пра работу МТ БССР за год, які мінуў з часу яго ўтварэння, пра арганізацыйна-фінансавыя праблемы гэтай новай супольнасці, прынамсі, яе абласных аддзяленняў.

III.

ПЛЕНУМ праходзіў у дошыц шчыльна запоўненай зале рэспубліканскага Дома работнікаў мастацтваў. Відныя беларускія музыканты, работнікі дзіцячых садоў, кіраўнікі самадзейных калектываў, школьныя настаўнікі, кампазітары... Было б натуральна, калі б у пільны палемічных выступленняў пачуўся і голас кіраўнікоў кампазітарскага саюза. (Хацелася высветліць пазіцыю ягонага праўлення хоць бы ва ўзаемаадносінах з МТ). Ды

духоўнасць, побач з якой — амаральнасць. Гэта цудоўна, што ёсць у нас калектывы накіштвалі «Журавінкі», трэба іх пеставалі і ствараць новыя. Але ж у іх не зацягнулі дзяцей, якія не маюць патрэбы ў занятках музыкай, спевамі. Сёння музычная культура народа нізкая, і стварылася заганае кола: нашы дзеці, якія, глядзячы на нас, не вучацца спяваць, будуць пладзіць да сябе падобных, — даводзіла В. Місцюк, старшыня Гродзенскага абласнога аддзялення МТ. Абякаваць да музычнага выхавання адчуваецца паўсюль: і ў дзіцячых садах, дзе ёсць многае, пачынаючы ад заняткаў рытмікай, ды мала музыкі; у школах, дзе вучні маюць адзін урок музыкі на тыдзень і той праводзіцца на слабай базе. Дый да гэтага пленума няма належнай увагі — да яго не выказала цікавасць тэлебачанне.

У першыя гады Савецкай улады для школьнікаў з 1 па 6 клас двойчы на тыдзень праводзіўся ўрок музыкі. Цяпер жа многія настаўнікі і дзеці лічаць, што без яго наогул можна абйсціся. Які маральны ўрон нясе такое меркаванне! — абуралася В. Місцюк. І прапаноўвала, спаслаўшыся на вопыт Прыбалтыйскіх рэспублік, высокаразвітых замежных краін, павялічыць курс музыкі да трох гадзін у пачатковых класах і потым весці яго да 10 класа па дзве гадзіны на тыдзень. Хіба прайграюць нашы дзеці, калі будуць скаročаны іх матэматычныя веды і павялічаны эстэтычныя? Чаму мы не дбаем пра асобу дзіціці — не ўсё пойдуць у тэхнічныя ВНУ, а чалавек павінен жа стаць кожны! Хто адпаведна сваім схільнасцям выбера дакладныя навукі, здолее і падрыхтавацца да паступлення ў ВНУ. А пакуль мы маем інжынераў з вялікімі хібамаі ў выхаванні, не здатных выхаваць пакаленне, духоўна вышэйшае за сябе. Ні ў студэнтаў-філолагаў, ні ў матэматыкаў няма спецыяльнага курсу па эстэтычным выхаванні, а яны ж амаль усе — будучыя класныя кіраўнікі, як жа яны будуць гутарыць са школьнікамі, напрыклад, пра музыку? Наогул, важна навучыць маладога чалавека здабываць веды, а не дыплом, праз веды фарміраваць музычны густ студэнтаў.

Выказала В. Місцюк і такую заўвагу: рыхтуюць проста настаўнікаў музыкі, а трэба рыхтаваць кадры, прыдатныя і да выкладчыцкай, і да музычна-асветніцкай работы.

Намеснік старшыні праўлення Музычнага таварыства Літоўскай ССР В. Вакас і старшыня праўлення МТ БССР М. Дрынеўскі.

ваць беларускую музыку, ставімся да яе з асаблівай цеплынёй. Чакаем апрацовак фальклору, зробленых для дзіцячага хору прафесійнымі беларускімі кампазітарамі, — вынаходлівых, з дасціпнымі гармоніямі».

Зразумела, такая «Журавінка» ў нас адна і менавіта кіраўнік зрабіў яе аблічча выразным. Але каб гэтая выразнасць была непартураю, многае залежыць ад беларускіх кампазітараў. Прочыма часу спатрэбілася б на тое, каб абысці творцаў з пытаннем: «А ці ёсць у вас задумкі для дзіцячага хору?» Бо толькі саюз налічвае каля васьмі дзесяткаў кампазітараў, а не кожны ж чалавек творчы ўваходзіць у саюз! Вось і чакае А. Еўсюкоў, што шырока слава «Журавінкі» ўсхваляе калі-небудзь

вінна канкрэтызаваць сваю работу. Дакладчык зазначыў, што вынікі апытання сведчаць пра духоўную інфантальнасць, адсутнасць мастацкага густу ў асноўнай масе моладзі. (Каб жа толькі моладзі!) Наяўная сістэма музычнага выхавання даўно выклікае трывогу творчай інтэлігенцыі, многіх педагогаў. Расказаўшы пра прапанаваную ў рэспубліцы комплексную праграму па эстэтычным выхаванні, іншыя захады, скіраваныя на перабудову народнай адукацыі, М. Дрынеўскі засяродзіў на праблеме падрыхтоўкі музычна-педагагічных кадраў.

Настаўнік музыкі сёння прафесія і непразрытная, і дэфіцытная. У Беларусі 5933 агульнаадукацыйныя школы, а настаўнікаў музыкі на іх прыпадае 3262 — такіх лічбы прагучалі з трыбуны. Вядома, што гэткае становішча імкнучца паправіць, напрыклад, у Гродзенскім універсітэце, у Магілёўскім педінстытуце, увёўшы адпаведную спецыялізацыю. Паўстае пытанне адрыцця музычна-педагагічнага факультэта і ў

Пра якое музычнае выхаванне ў школе можна гаварыць, калі на тыдзень — толькі адна гадзіна заняткаў музыкой? А калі ў выскавай школе наогул для такога ўрока няма настаўніка? А якія адносіны да настаўніка музыкі, да ягонай справы з боку калег «спрадыметнікаў» — гэта ж не сакрэт! І гэтыя адносіны пераймаюць дзеці. Або: якое стаўленне да дзяцей, што хочучы наведваць музычную школу?.. Дырэктар Красненскай МШ Маладзечанскага раёна Б. Верацельнікаў засяродзіўся, прынамсі, на праблеме ўзаемаадносін агульнаадукацыйных школ і ДМШ.

Нямала прыкладаў, калі дзеці не адпускаюць у музшколу з розных пазакласных мерапрыемстваў. То сход з выпадку Дня Парыжскай камуны, то — уявіце сабе! — справядзачна-выбарчы збор звяна, то піянерскі паход па макулатуру. Каму і кім дадзена права зрываць навучальна-выхаваўчы працэс у дзяржаўных установах (ДМШ) пазакласнай работай? Калі ж вучань за кошт заняткаў па працоўным выхаванні, часам нават не прадугледжаных загадзя, наведвае плавны ўрок у музшколе, яму ставяць «двойку» або зніжаюць адзнаку за паводзіны. Дзеці, якія па-спраўдному хочучы займацца музыкой, у такіх умовах спрабуюць хітраваць, падладжвацца, і ў рэшце рэшт — душэўна надломваюцца.

Тэму прэстыжнасці выкладання музыкі прадоўжыў намеснік старшыні Гродзенскага абласнога аддзялення МТ А. Чопчыц. У агульнаадукацыйных школах адзін настаўнік і ранішнікі іграе, і ўрокі па сістэме Кабалеўскага вядзе. Есць раёны, дзе адзін чалавек па тры школы абслугоўвае, «забяспечвае хор». А якое маральнае заахвочванне настаўніка спяваў? Колькі сёння ў рэспубліцы заслужаных настаўнікаў — выкладчыкаў музыкі? Ніводнага...

Дырэктар мінскай ДМШ № 1 А. Папоў пазнаёміў аўдыторыю з афіцыйным дакументам, прынятым у Латвіі, паводле якога грамадска карыснай працай для вучня лічацца і заняткі ў ДМШ. У нас жа трэба многім змяніць псіхалогію, каб зразумець, што музычныя ўрокі непараўнальна больш каштоўныя для асобы дзіцяці, чым падмятанне вуліцы або склейванне папярковых кубікаў. Што датычыць уласна музшколы, тут, на думку А. Папова, неабходна адмовіцца ад практыкі правядзення конкурсаў сярод калектываў (які гэта, напрыклад, конкурс дзіцячых духавых аркестраў у Мінску, калі іх тут усяго два?). Лепш няхай будуць фестывалі.

ВОПЫТ пераканаў мяне ў тым, што трэба пазбавіцца пэўных ілюзій у музычным выхаванні, гаварыў намеснік старшыні праўлення Магілёўскага аддзялення МТ кампазітар У. Браілоўскі. Высокае мастацтва заўжды было элітарнае — і ў стварэнні, і ва ўспрыманні. Могуць з гэтым спрачацца, але нават пры добрай рабоце не галоўнага мэты — запоўніць канцэртныя залы. Галоўнае — стварыць абстаноўку, каб адзінкі, дзесяткі, адораныя прыродай, змоглі

займацца музыкой, развівацца і быць свосасаблівым цэнтрам прыцягнення для іншых. І яшчэ: дзіцячае музычнае выхаванне дае плён да пэўнага часу і не дае гарантый, што адыграе вызначальную ролю ў перыяд станаўлення асобы маладога чалавека. Эстэтычным выхаваннем чалавека пры яго так званым пераходзе ў свядомы ўзрост мы не займаемся, вось наша ўпущэнне. Тут многае залежыць ад школьных настаўнікаў, і трэба найперш звярнуць увагу на іх. У Магілёўскай вобласці, як зазначыў У. Браілоўскі, прадумваецца сістэма музычнага выхавання настаўнікаў, свосасаблівы лікбез для іх.

Завуч па музыцы СШ № 5 Брэста, кіраўнік ансамбля «Прыбужжа» В. Верамюк заклікала музыкантаў скаардынаваць свае дзеянні ў вырашэнні выхаваўчых задач. Высока і далёка адарваліся Саюз кампазітараў, БДК, музвучылішчы ад сярэдняй школы, гаварыла яна. Пра беларускіх музычных дзеячаў, якіх не ведаеш, немагчыма і дзесяцім расказаць, а запрасіць на сустрэчу можна толькі за грошы, а гэта значыць, за ўласны кошт настаўніка. Кампазітар-брасгаўчанін В. Кандрасюк проста не можа надзяліць увагай усе школы і гурткі, у якіх дзеці прыдумваюць музыку, у адным Брэсце такіх дзяцей многа. Добра, калі побач настаўнік-музыкант. А калі вакол людзі, абьякавыя да мастацтва, каму паказваць першыя вопыты? Часцяком так і бывае, і потым, у старшых класах, дзесяцім ужо і не хочацца сябраваць з музыкой. Вядома, неабходна павысіць музычна-эстэтычную культуру настаўнікаў агульнаадукацыйных школ, ды гэта пакуль няма каму рабіць. Паводле слоў В. Верамюк, музыканты з кансерваторскай адукацыяй не гатовыя працаваць у агульнаадукацыйнай школе. А хто ж, які асветнік зможа выйсці да настаўнікаў — да гэтых дарослых, сфарміраваных ужо людзей, якіх трэба запаліць словам?

І ўсё ж скажаць, што музыкантаў-асветнікаў у нас днём з агнём не знойдзеш, нельга. Унікальны гэта людзі, але яны ёсць. Напрыклад, у Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Асветніцкая дзейнасць — галоўнае дзейнасць філармоніі, падкрэсліў лектар-музыказнавец БДФ А. Парэцкі. Ён расказаў пра арганізацыю і работу музычных лектараў у школах.

Справа гэтая, на жаль, непрастыжная. Неаднойчы даводзілася канцэртна-лекцыйным брыгадам пераадольваць недавер кіраўніцтва школы: «А, ведаем вас, артыстаў! Зарабіць на нас хочаце». Або сутыкацца з амбіцыямі невуцтва, накітавалі: «Што вы нам прапануеце — Глінку ў нас нават настаўнікі не ведаюць, а дзеці тым больш. Не пойдучы. Трэба б, дзе сілком збіраць. Вы б лепей што-небудзь пра рок...» Нізкая культура выхаваўчага працэсу ў школе. Мабыць, як вынік — нізкая культура паводзін дзяцей у канцэртнай зале, прычым настаўнікі ставяцца да гэтага спакойна: «А яны ў нас заўсёды гэтак...» Абуральна і тое, што нярэдка ў школе стаіць знявечанае піяніна, ніхто не адказвае за варварскія адносіны да музычнага інструмента, педагогі быц-

цам заплішчваюць вочы на гэта. І таму асабліва балюча дзеянне, нераўнадушнае да мастацтва, тым больш — навучальным іграць.

Старшы настаўнік музыкі СШ № 62 Мінска С. Ляпёшкін пагадзіўся: увогуле, працаваць цяжка, ёсць і настаўнікі, якія пішуць прозвішча кампазітара «Біт Ховен». Ды не ўсе выкладчыкі музыкі спяць мёртвым сном. Напрыклад, у 62-й школе — а такіх у Мінску, сцвярджае С. Ляпёшкін, многа, — дзеці настолькі дасведчаныя, маюць густ і цікавасць да музыкі, што прыдзірліва выбіраюць білеты на канцэрты, якія ім прапануюць распаўсюджвальнікі. У такой школе свае праблемы: дзе ўзяць высякаюцца запісы навінак Беларускай музыкі, адкуль даведзца, хто з нашых кампазітараў над чым працуе, што з

школы, колькасць ДМШ даўдзецца скарачаць, бо іх абавязкам будзе падрыхтоўка толькі прафесіяналаў. Калі ж ДМШ развіваць як масавыя навучальныя ўстановы, іх трэба дыферэнцыраваць на школы для аматараў і для будучых прафесіяналаў.

Прапановаў М. Салапаў таксама стварыць у рэспубліцы свае, беларускія вучэбныя праграмы і планы, удасканаліць іх у адпаведнасці з бюджэтам. Бо мы прывычаліся, што ўсё з Масквы дашлюць і «спускаць», заручыўшыся подпісам аўтарытэтай асобы на дакументах.

Выснову М. Салапава можна прадоўжыць: наогул, у рабоце музычнага таварыства трэба зыходзіць з рэальных магчымасцей і патрэб рэспублікі і не азірацца, як у колішнія часы, на кожную рэкамендацыю і парадку апарату праўлення з Мас-

га пленума, што прайшоў у Маскве, і ўнесла «спрапановы ад цэнтра» ў праграму музычна-эстэтычнага выхавання (сістэма індывідуальнага і калектыўнага настаўніцтва; арганізацыя музычных змен у піянерлагерах; правядзенне ў абласных гарадах усесаюзнага свята для дзяцей і юнацтва «Музыкальна-эстэтычнае свята» і інш.). Вядома, для людзей з жывым, творчым, самастойным мысленнем прапанова — гэта не кіраўніцтва да дзеяння, а прычына для роздуму. Тым больш, што наша маскоўская госьця слухна даводзіла: «Музычнае таварыства — гэта ўсе мы, а не апарат праўлення».

Усе мы... Для прадстаўнікоў розных прафесій, якія сабраліся пад сцягам МТ, аказалася нялёгкаю справай — акрэсліць супольную пазіцыю. Пакуль нас усіх,

Мастацкі кіраўнік узорнага хору «Дружба» мінскай СШ № 1 Т. Валашына, намеснік старшыні Гродзенскага абласнога аддзялення МТ А. Чопчыц, кампазітары В. Войцік, В. Іваноў, мастацкі кіраўнік Беларускай дзяржаўнай філармоніі Ю. Гільдзюк. Фота Ул. КРУКА.

напісанага можна спяваць школьнікам?

Рэктар БДК М. Казінец расказаў пра перспектывы развіцця ВДУ, у тым ліку перспектыву падрыхтоўкі на базе акадэмічнай адукацыі педагогаў для сярэдніх школ (плануецца адкрыць у кансерваторыі музычна-педагагічнае аддзяленне). Ён выказаў таксама прапанову: стварыць у Беларусі музычнае выдавецтва. Бо яго адсутнасць спарадзіла мноства хранічных праблем з распаўсюджваннем рэпертуару, капіраваннем нот, неабходных вучэбным і самадзейным калектывам.

УЗРОВЕНЬ музычна-эстэтычнага выхавання залежыць ад спраў у сістэме музычнай адукацыі. Меркаваннямі пра яе перабудову падзяліўся прафесар БДК М. Салапаў. Сёння ДМШ ацэньваюць паводле таго, колькі яны далі лаўрэатаў абласнога, раённага ўзроўня. А вось колькі яны далі аматараў мастацтва — пра гэта і гаворкі няма! Развіццё сеткі музшколы ідзе з касмічнай хуткасцю. Вось іх будзе ўдвая больш. А ў якую якасць прыйдзе колькасць? Нічога добрага не будзе ад таго, калі ўсе педагогі застаюцца на роўных правах: і той, хто са скуру вылузваецца ў працы, і той, хто нічога не робіць. Калі б педагог ведаў, што пры дрэннай рабоце ён не атрымае нагрукку, — стараўся б і сам вучыўся б, а не «адбываў тэрмін» у інстытуце павышэння кваліфікацыі.

Прафесар прапановаў правесці ў адной з мінскіх ДМШ эксперымент. Адмовіцца ад стандартных праграм, якія патрабуюць ад усіх вучняў аднолькава: «дзе п'есы і эцюд». Няхай нехта з вучняў іграе па слыху, нехта імправізуе, нехта выяўляе сябе як канцэртмайстар — развівае найбольш поўна і свабодна свае індывідуальныя схільнасці! І такое меркаванне: калі СШ з музычным ухілам выцесняць «звычайныя»

квы. Празмерная цэнтралізацыя ў розных сферах жыцця, як сведчыць гістарычны вопыт, да добра не вядзе. Праблемы мастацкага выхавання ў нашай рэспубліцы вымагаюць ад нашых грамадскіх, творчых арганізацый ініцыятыўнасці і самастойнасці. Ды адны і тыя ж праблемы ў розных месцах, у розных школах выяўляюцца неаднолькава і вырашацца будуць па-свойму.

Выкладчыца харавога дырыжывання Брэсцкага музычнага вучылішча Л. Мякіш вядзе і ўрокі спяваў у СШ № 8. У яе 24-гадовы вопыт працы настаўніцай музыкі ў агульнаадукацыйнай школе. Штогод ладзіцца агляды мастацкай самадзейнасці, і настаўнік музыкі павінен «забяспечыць» усе жанры: народны аркестр, фальклор, дыскатэку, хор і інш. І прыцягнуць да гэтага аўральнага мерапрыемства як мага больш дзяцей. (Прычым, у адрозненне, напрыклад, ад выкладчыцы фізкультуры настаўнік музыкі не забяспечаны гарантанаванай зароботнай платой. А 16 гадзін яго працы «ацэньваюцца» ў 25 рублёў). Члены камісіі глядзяць на сцэну і падлічваюць, колькі «выстаўлена» ўдзельнікаў. Сто? Няблага. Сто п'яндзясят? Добра! Тады дырэктар школы задаволены...

Гэтыя агляды-конкурсы, падкрэсліла Л. Мякіш, часам ствараюць не свята, а нездаровую атмасферу ў школе. Ці не лепш праводзіць фестывалі? У адной школе добры педагог-харэограф, у другой — фалькларыст па прызначэнні, трэцяя мае харавіка: няхай і паказваюць, хто на што здатны, навошта ж усіх абавязваць да універсальнасці і масавасці!

ІВ Аўтар гэтых нататак не меў на мэце пераказаць і каменціраваць выступленні ўсіх прамоўцаў. Ды ставіць апошняю кропку яшчэ ранавата. Работнік цэнтральнага праўлення Усесаюзнага МТ Н. Сапрыкіна паведаміла з трыбуны вынікі аналагічнага ўсесаюзна-

як заўважыў начальнік Упраўлення тэатраў і музычных устаноў Міністэрства культуры БССР У. Рылатка, аб'ядноўвае трывога.

Праўда, шматлікія прычыны гэтай трывогі так або інакш звязаны з праблемамі музычна-эстэтычнага выхавання ў нашым грамадстве. Але ж трывогі і праблемы — гэта не справа.

Нягледзячы на тое, што МТ — арганізацыя дэмакратычная, усё ж створана яна «зверху». І яе грамада, атрымаўшы ўжо гатовы статут, пачувае сябе пакуль няёмка: колькі ж нас і хто мы? якія ў нас канкрэтныя задачы і правы? Ці не будзем мы замянаць адно аднаму або рабіць тое ж, што абавязаны рабіць філармонія, Саюз кампазітараў, прафсаюз, камсамольскія органы? Ці не ўтворым чарговую бюракратычную ўстанову для збору членскіх узносаў?

Невыпадкова пад час пленума многія меркавалі над тым, як вылікаму, але не маналітнаму, стракатаму гурту МТ... размежавацца. Самавызначыцца па секцыях або, улічваючы плённы вопыт асацыяцыі джазавых музыкантаў, стварыць аналагічны асацыяцыйны музыкантаў філарманічных, настаўнікаў музыкі, аматараў харавых спяваў і г. д. Тады будзе і можна, і трэба шукаць сваю тэму і канкрэтную справу ў музычным выхаванні. А то цяпер жа ці не ўсе шукаюць пустазелле ў чужым агародзе.

Музычнае выхаванне, духоўная культура народа — вечнае поле прыцягнення творчых сіл. Недарэчная, марная справа — займацца дзіяльбоў гэтага поля, «меціць тэрыторыю» і касавурыцца на суседа. Настолькі яно неабсяжнае, што хопіць месца і аратаму, і сейбіту. Хлебаробу і кветкаводу, і таму, хто хоча ўзрасціць пладовы сад... Відаць, вызначыўшыся па інтарэсах, усе добраахвотнікі Музыкальнага таварыства БССР змогуць і справамі заняцца. Поруч, на агульным полі.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Удзельнікі пленума Э. Казачкоў, М. Агароднікаў, Ю. Семянкіна.

Немалая частка прадукцыі выдавецтваў рэспублікі — фотаальбомы, відэа і тэматычныя [у асноўным на іх спецыялізуецца «Беларусь»]. Амаль у кожнай кнігарні можна пабачыць цэлую «выстаўку» нераспрададзеных альбомаў, накіраваных на «Росквіт маёй рэспублікі» ці «Гад шчаслівай зоркай». Так што само сабою ўзнікае пытанне — для каго ўсё гэта робіцца! Даволі вялікія па маштабах рэспублікі тыражы, высакасная папера [якой, кажучы, у краіне не хапае], каларовы друк са слайдаў, апра-

цаваных па тэхналогіі «Кодак» [стужка, фотапапера, хімічныя набываюцца за валюту], і, нарэшце, вялікая праца ўкладальнікаў, фотакарэспандэнтаў, рэдактараў, паліграфістаў... І ўсё дзеля таго, каб потым альбомам гадамі «ўпрыгожваў» паліцы кнігары! Хвалюе гэта многіх, і не толькі чытачоў, але і тых, чыя праца ўкладзеная ў нерэалізаваную прадукцыю выдавецтваў...

Сёння наш карэспандэнт гутарыць з вядомым фотамастакам Віталем БАРАНОЎСКИМ.

без усялякіх камандзіровачных і сутачных на сваім бензіне кіламетраў за дзвесце, каб адзін паказаць прыватнаму ў войска. А потым заказчык яму гаворыць: «У нас тут па сцэнары павінны быць прызыўнікі з адухоўленымі тварамі, задуманымі ветэранамі вайны, дзяўчаты з кветкамі — а вы што наздымалі?» «Што было, тое і зняў» у якасці тлумачэння не прымаецца. І так было амаль па кожным пункце кадраплана. А то, бывае, пасылаюць цябе здымаць для энцыклапедычнага даведніка помнікі архітэктуры.

ПОШТА АДНОЙ ПУБЛІКАЦЫІ

Рэдакцыя прадаўжае атрымліваць водгукі на публікацыю «Курапаты — дарога смерці» [«ЛІМ», 3 чэрвеня, 1988 г.]. Пішучы ветэраны вайны і зусім маладыя людзі, нашы беларускія чытачы і тыя, хто жыве за межамі рэспублікі. Дзеляцца сваімі думкамі журналісты, настаўнікі, бібліятэкары... Супрацоўнікі навуковай бібліятэкі імя Горкага падпісаліся пад сваім лістом усім калектывам [каля 40 чалавек].

Ніжэй друкуем развагі журналіста, адказнага работніка аднаго з усеаюзных міністэрстваў У. Сазановіча і пэтычны водгук В. Тараса.

НАЗЫВАЦЬ СВАІМІ ІМЁНАМІ...

Прачытаў артыкул З. Пазняка і Я. Шмыгалёва «Курапаты — дарога смерці».

Расказанае аўтарамі раскрыла яшчэ адну старонку перажытага старэйшым пакаленнем у час сталінскіх рэпрэсій. Сотні, тысячы бязвінных людзей былі пазбаўлены самага дарагога на зямлі — жыцця. І мяне заўсёды здзіўляе пазіцыя некаторых аўтараў публікацыі ў перыядычным друку, якія сёння спрабуюць апраўдаць сталінскіх служак, тых, у каго па локці ў крыві рукі. Маўляў, прайшоў час, і іх нельга прыцягнуць да адказнасці. Вінаватыя ў рэпрэсіях павінны панесці суровую адказнасць за кроў замучаных, слёзы і гора іх дзяцей, родных і блізкіх. Многія з іх у той час атрымалі высокія ўрадавыя ўзнагароды, ганаровыя званні за выяўленне «ворагаў народа», а цяпер з'яўляюцца персанальнымі пенсіянерамі. Пара ўжо разабрацца, хто што заслужыў. Так, лічу, будзе справядліва перад памяццю бязвінна загінуўшых, сярод якіх ёсць і шмат маіх землякоў, ураджэнцаў Клецкага раёна.

Рэпрэсіям у 30-я гады перш за ўсё падвяргаліся тыя, хто ў 1918 годзе пры наступленні немцаў, а потым беларускай, эвакуіраваўся на ўсход з Клецкай, Сіняўскай, Заастравецкай і Грыцэвіцкай валасцямі. Не ўсе змаглі вярнуцца дамоў з Чырвонай Арміяй пасля Рыжскага мірнага дагавору 1921 года. Рэпрэсіям падвяргаліся і тыя, хто ў 1919—1921 гг. на тэрыторыі цяперашняга Клецкага раёна праводзіў падпольную і рэвалюцыйную работу, накіраваную супраць улада буржуазнай Польшчы і, каб пазбегнуць арышту дыфензівай, перайшлі граніцу ў СССР з Заходняй Беларусі.

Патрэбны факты? Калі ласка. Сялета спаўняецца 100-годдзе з дня нараджэння С. А. Несцера, ураджэнца вёскі Заастравечка, члена партыі з 1918 года, актыўнага ўдзельніка ўстаўлення Савецкай улады ў Слуцкім павеце, а потым дзяржаўнага арбітра Саўнаркома БССР. У 1937 годзе яго арыштавалі за запытанне пра лёс бацькі паведамлі, што памёр у турме, а звесткам, дзе пахаваны, няма. Так, можа, там, ля былой вёскі Зялёны Луг, С. А. Несцер сустраў сваю смерць?

А ў чым жа быў вінаваты В. Н. Кулін, ураджэнец вёскі Бабавічы, які ў 1937 годзе працаваў бухгалтарам саўгаса «Жылчыцы» Кіраўскага раёна? Ні ў чым. Але 26 жніўня 1937 года ноччу ў дзверы яго дома пастукалі... Васіль Навумавіч беспадстаўна быў асуджаны па артыкулах 72, 76 КК БССР (контррэвалюцыйная прапаганда і агітацыя) на 10 год заключэння ў выпраўленча-працоўных лагерах. Толькі восенню 1967 года дацэнт Куліна Таісе Васільеўне Рыбаковай стала вядома, што бацька рэабілітаваны пасмяротна. Але яна і цяпер яшчэ не траціць надзеі на тое, каб адшукаць яго магілу...

У канцы 1937 года былі расстраляны С. С. Коршун і яго жонка Ф. В. Коршун з вёскі Макраны, якія перад арыштам жылі ў Сярдлоўскай вобласці. Ччэбэра іх дзцякі засталіся без бацькі і маці...

І лістапада 1937 года Камісія НКУС СССР і Пракурорам

СССР быў прыгавораны да расстрэлу малодшы брат легендарнага самаркандскага камісара Д. Ф. Івашкі — Манар Фёдаравіч Івашка, ураджэнец вёскі Малыя Грыцэвічы. Пастанова была прыведзена ў выкананне праз два дні. 50 год пасля гэтага ён лічыўся «ворагам народа» і толькі сёлета па маёй заяве М. Ф. Івашку рэабілітавалі.

Такі ж лёс напаткаў і Р. Д. Коканя, ураджэнца вёскі Заастравечка. Перад арыштам ён працаваў мадэльшчынам маёйскага заводу «Станаліт». Рыгора Дзямян'явіча абвінавачвалі ў правядзенні контррэвалюцыйнай фашысцкай агітацыі і вынаванні тэарыстычнага настрою. І ўсё гэта было «даназана» на асабистыя паказанні Р. Д. Коканя. З перыядычнага друку мы цяпер ведаем, як садзісты-следчыя выбіралі паказанні ў арыштаваных...

Памеры артыкула не дазваляюць назваць іншыя прозвішчы. На вялікі жаль, пра лёс многіх рэпрэсіраваных землякоў пакуль нічога невядома. І дзеляцца пра гэта не так проста. Практычна не захавалася дакументаў па месцы іх апошняй работы. Следчыя НКУС знішчалі ўсе сляды: забірлі ў сям'і арыштаваных дакументы, фотаздымкі, узнагароды і г. д.

Вось характэрны прыклад. Займаючыся вывучэннем жыцця і дзейнасці ураджэнца Сталінскага раёна, былога самаркандскага абласнога камісара В. С. Гушчы, мне стала вядома, што ў канцы 30-х гадоў ён і яго брат Д. С. Гушча сталі ахвярамі беззаконня. Але пра гэта іх родныя сёстры, што і цяпер жывуць на Сталіншчыне, нічога не ведалі. Я напісаў у КДБ БССР запытанне пра Д. С. Гушчу. Адказу не прыслалі, а толькі з мясцовага аддзела КДБ вусна паведамлі, што, як напісалі ім з Мінска, інфармацыя пра Д. С. Гушчу могуць блізкія родзічамі? (Як потым высветлілася з іншых крыніц, Даніла Сцяпанавіч Гушча быў арыштаваны 4 верасня 1937 года і па пастанове Калегіі НКУС СССР ад 12 красавіка 1938 года расстраляны. З снежня 1957 года военным трыбуналам БВА рэабілітаваны пасмяротна. — У. С.) Але не атрымалі патрэбнага тлумачэння на сваё пісьмо і сёстры Ганна і Кацярына Гушчы. Прадстаўнік КДБ сказаў ім, што браты ні ў чым не вінаваты і пасмяротна рэабілітаваны. І ўсё. А дзе яны вучыліся, працавалі, які лёс сям'і Васіля Сцяпанавіча і г. д. — ні слова. Давялося зноў звяртацца ў Мінск да старшчыні Камітэта дзяржаўнай бяспекі БССР. І на гэты раз праз прадстаўніка райаддзела КДБ даслалі фармальную адпіску: пра кожнага брата напісалі па адным сказе.

Няўжо біяграфічныя звесткі братоў Гушчы з'яўляюцца сакрэтнымі, і пра іх нельга падрабязна расказаць родным людзям? Напэўна, не. За гэтым бачацца тыя сілы, якія вельмі зацікаўлены ў тым, каб схаваць даўнія справы пад покрыва «сакрэтнасці», не паведамляць ніякіх звестак пра закатаваных. А гісторыя, цяперашняя перабудова ў краіне патрабуюць усё называць сваімі імёнамі: дрэннае — дрэнным, а добрае — добрым.

Уладзімір САЗАНОВІЧ, г. Пушкіна Маскоўскай вобл.

Валянцін ТАРАС

Дарога да Курапат

Паміж вялікіх падзей і дат памяць захоўвае і дэталі. Помню, усюды вісеў плакат: дрэва саджае Сталін.

Лапата ў руцэ, палівачка ля

ног, і, нібы афарызм генсена, надпіс унізе, адзін радок: ДРЭВА — ДРУГ ЧАЛАВЕКА.

Пазней, прайшоўшы лагерны гарт — шнолу садоўніка з Горы,

Рыгор Бярознін нам выдаў жарт, за смехам схаваўшы горы:

— Я думаў, калі з галадухі пух,

калі канала спадзева: дрэва пасадзіш — вырасце друг.

калі канала спадзева: дрэва пасадзіш — вырасце друг.

...Час на шматкі разарваў планат,

ды ўсё ж у гісторыю ўлез ён!.. Ад Зялёнага Луга да Курапат дарога ідзе лесам...

ГАЛОЎНЫ КРЫТЭРЫЙ— ТВОРЧЫ

ШТО ХВАЛЮЕ ФОТАМАСТАКА

ДРУКАВАНАЕ выданне — гэта канцэнтраваная праца многіх. Мастаку (ці ў дадзеным выпадку — фотамастаку) трэба гэта ўлічваць. Ён павінен творчасцю даказваць сваё «права голасу», сваю прафесійную годнасць. Але з другога боку — калі ўвесь час «б'юць па руках», калі працуеш, азіраючыся на чужы, да таго ж не вельмі высокі густ, дык у пачаткоўца няшмат шанцаў стаць майстрам.

Страты, якія прынесла нашаму фотамастацтву густаўшчына, немагчыма падлічыць. Спашлюся на ўласны вопыт. На маёй персанальнай выстаўцы, што была на пачатку года, экспанаваліся ў асноўным творчыя работы апошніх дзесяці год, але былі і фатаграфіі канца 60-х гадоў. Гэта рэдкі ў маім жыцці выпадак, калі мне не перашкаджалі выстаўляць тое, што я лічу для сябе самым важным. Падобную экспазіцыю хацеў зрабіць яшчэ гадоў дзесяць назад, але не меў падтрымкі сярод так званых дырэктывных устаноў, сярод тых, хто вызначыў, быць выстаўцы ці не. А, здавалася б, чаму? Тэма экспазіцыі — мой край, Беларусь, яе прырода і людзі. Але паглядзіце фотаальбомы, якія выдаюцца ў нас амаль штогод, прыгадайце фотавыстаўкі мінулых гадоў — паўсюль шарэнгі трактароў, камбайны, будаўнічыя краны, стандартныя твары будаўнікоў, калгаснікаў, вучоных. Ва ўмовах, калі мастакі гаварылі не свае словы, нават выставачныя, творчыя фотаработы ствараліся па выдавецкіх «прахадных» канонах. Прабін «сваю» тэму было амаль немагчыма.

— Трэба, напэўна, гаварыць пра зніжэннасць, а ў шэрагу выпадкаў увогуле пра адсутнасць творчых крытэрыяў?

— Так, і ў мастацтве выяўленчым, і ў фотамастацтве тэхніка — толькі палавіна справы. Сапраўды, галоўныя крытэрыі — творчыя. Але ж іх павінны трымацца адначасова і выканаўца, і рэдактар, і заказчык. У мастакоў яны выпрацоўваюцца ў часе вучобы ў інстытутах, фотаграфам цяжэй. Фотамастацтву нідзе спецыяльна не вучаць. Я, напрыклад, прыйшоў у фатаграфію з аматараў. Так могуць сказаць пра сябе многія. Спачатку было дзіцячае захапленне — магчымасць адлюстравання і фіксацыі выявы. Хацелася зрабіць так рэзка, як у «бытоўцы». Наступная ступень, новы рубжэ — газетная фатаграфія; выява, выхапленая з жыцця. Калі пабачыў свой здымак у газете ўпершыню — быў шчаслівы.

Я скончыў інстытут фізкультуры, але ў час вучобы з фатаграфіяй не парываў. Мэтанакіравана цікавіўся гісторыяй

Віталь БАРАНОЎСКИ за працай.

жывапісу, рознымі «ізмамі», сродкамі выяўленчай выразнасці. Кампазіцыю вучыў па кіно (яго я, дарэчы, успрымаю як вышэйшую ступень фатаграфіі). Марыў паступіць у ВГІК, але не склаўся жыццёвыя абставіны. Папрацаваў у кінематографіе мне ўсё ж давялося. Быў асістэнтам на «Беларусьфільме» ў вядомага апэратара Булінскага. Іншы раз ён давяртаў мне камеру. Шмат што дала мне, як прафесіяналу, таксама і работа з апэратарам Акулічам.

— А ці задавальняе вас праца фотакарэспандэнта выдавецтва?

— Вы, мабыць, маеце на ўвазе выдавецтва «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя», дзе я працую цяпер. Я, дарэчы, магу параўноўваць, бо працаваў у Таварыстве дружбы з замежнымі краінамі, і ў Мастоцкім фондзе, і ў выдавецтве «Беларусь». І адзначу, што становіцца фотакарэспандэнтаў Цэнтральнай фотастудыі «БелСЭ» даволі неакрэсленае. Мы ўсе пазаштатнікі, акладаў не маем. Атрымліваем толькі ганарары. Такім чынам далёка не кожны мае нават пражытчы мінімум. Часам выдаюцца заданні заведама бессэнсоўныя. Памятаю, колькі сіл і часу змарнавалі карэспандэнты ЦФС, калі рыхтавалі ілюстрацыйны матэрыял да альбома, прысвечанага сацыялістычным абрадам.

Вось едзе фотакарэспандэнт

якія існуюць ужо толькі ва ўспамінах... І ніхто за такімі наладкамі, за «парожнімі рэйсы» не адказвае. Такое лічыцца нармальным.

Увогуле, калі казаць пра ілюстраваныя альбомы, якія штогод выдае «Беларусь», дык тут даўно наметыўся крызіс жанру.

— Ці могуць непасрэднымі выканаўцамі фотакарэспандэнтаў ўплываць на «сцэнарыі» выданняў?

— Амаль што не. У выдавецкай справе вельмі моцная інерцыя мыслення. Напрыклад, ЦФС перададзены заказ на фотаальбом пад назвай «Ісцелітэлі землі», прысвечаны меліярацыі Палесся. Сам альбом і яго назва — гэта проста здзек. Працаваць над гэтым заказам, значыць, ісці супраць свайго сумлення. Бо ўсё мы ведаем, што ў выніку меліярацыі на Палессі пасля 2—3 год фантастычных ураджаяў утваралася сапраўднае пустыня, знікла вада ў студнях, мізарнелі вёскі. А меліярацыя працягваецца, хоць і крыху сцішыўся прапагандысцкі напал.

Нават калі казаць пра свае работы, якія лічу ўдалымі, трэба адзначыць, што мая задума ніколі не рэалізавалася цалкам. Добра, калі на трэць. Так было з фотаальбомам «Вязьніка», прысвечаным родным мясцінам Янкі Купалы.

Яшчэ ў 60-я гады ў выдавецкіх планах стаяў альбом пра старажытную архітэктуру Беларусі — яго дагэтуль няма. А сама ідэя гэтага выдання трансфармавалася ў «Памяць зямлі беларускай», дзе акцэнт зроблены на помніках Айчынай вайны.

— Такім чынам, часта «зьялёнае святло» загадзя даецца выданням, якія не будуць мець чытацкага попыту, і ігнаруюцца вельмі цікавыя тэмы?

— Тут, разумеюцца, зноў паўстае пытанне аб статусе фотакарэспандэнта, фотамастака. Я хацеў бы зрабіць нешта без папярэдняга кадраплана. Напрыклад, альбом прысвечаны прыродзе Беларусі — не энцыклапедычны даведнік, а вобразнае адлюстраванне. Ці 2—3 гады папрацаваць з геологамі — я ўпэўнены, што абавязкова з'явіўся б вельмі цікавы матэрыял. Адчуваю, што я здольны да самастойнай работы. Але каб мець доступ да якаснай фотатэхнікі, я павінен хадзіць «на службу» і падпарадкоўвацца выдавечкім планам, нават калі яны супярэчаць здароваму сэнсу. Як ігнараванне творчага падыходу, трэба разглядаць і зацверджанне нормы расхода фотатапленкі.

Шмат праблем, але вырашаць іх трэба. Паўсядзённая работа фотакарэспандэнта павінна быць творчай.

Гутарку вёў Пётра ВАСІЛЕЎСКИ.

Міхась ШЭЛЕХАЎ

Міхась Шэлехаў нарадзіўся ў вёсцы Плотніца Столінскага раёна Брэсцкай вобласці. Скончыў факультэт журналістыкі БДУ імя У. І. Леніна. Вышэйшыя курсы сцэнарыстаў і рэжысёраў пры Дзяржкіно СССР. Зараз працуе рэдактарам на «Тэлефільме» Дзяржтэлерадыё БССР.

Удзельнік VIII Усесаюзнай нарады маладых пісьменнікаў. Першая кніга паэта на рускай мове выйшла ў 1987 годзе «Слово ненастное, слово лазурное» (прадмова Уладзіміра Сакалова, М., «Современник»), рыхтуюцца новыя кнігі ў выдавецтвах «Советский писатель» і «Молодая гвардия».

Вершы друкаваліся ў часопісах «Новый мир», «Литературная учеба», «Юность», «Студенческий меридиан», альманахах «День поэзии-1983», «1986», газетах «Комсомольская правда» і «Литературная Россия», калектыўных зборніках і альманахах «Дерзость», «Багульник», «Истони».

На беларускай мове вершы змяшчаліся ў альманаху «День поэзии-1987», у газеце «Знамя юности», падрыхтаваны ў часопісах «Беларусь», «Крыніца», калектыўным зборніку «Ладны промень рачыцы». У выдавецтва «Мастацкая літаратура» здадзена кніга паэзіі «Славянская зорка».

Палессе

У ботах чалавечы шлях
Ідзе да Прыпяці напіцца...
Як пахне ёлка на лугах,
Як плачацца перапяляца!

Салодка дыхаць сэрцу там,
Дзе пахне рыбаю і медам,
Дзе доўга плакаць — салаўям
І ўвасабляе дождж — прыроду.

Дзе згубай пахне ад канаў
Каналізацыі балотнай,
І дзе лясун даўно сканаў
Ад інквізіцыі гаротнай!

Ад хімікату спіць трава,
І краскі не адкрыюць вочы.
Ляжыць асілка галава
І песню даўню балбоча...

Куды ісці, стары Іван?
Душа не ведае прытулку.
Стаіць, як нейкі яшчар, кран
І ў глебу пне — стралу ці люльку...

І курыць грэшная зямля,
Нібыта, свету — утварэнне!
На жаль, няма цара Пятра —
Адсек бы голаў за курэнне.

А ў небе чаячка бяда
Хусцінкай шэраю маячыць.
І ў зрэчках возера вада
Чарнее ад смалы і плачу.

Тут чырвань шлюбю і нуда
Да твару і палям, і небу.
Тут попел Страшнага Суда
Мяшаюць з порахам да хлеба...

Ішла ігруша

Ішла палямі жоўтая ігруша,
Ішла кудысьці — можа, на Тыбет...
А ў плечы ёй глядзелі змрок і сцюжа
І варушылі воўчы свой хрыбет.

Дзе йшлі калісьці продкі ў Палесціну,
І вандравалі рыцары з кривою,
Дзе груганы раздзёўбвалі даніну,
Дзе йшло жыццё — крывавым каляжом,

Вякі міналі, войны, ураджаі...
І моўчкі мы за імі — след у след...
Ішла ігруша, можа, ў Гімалаі,
А можа, па суседству — на Тыбет.

— Куды з Палесся цягнушся, ігруша,
Патлатая бабулька па шашы?
Ці з Турава ты, — запытацца мушу. —
Ці з вёскі той, дзе сёння — ні душы?

Чаго блукаеш уначы, дзе глеба
Карэнняў просіць — цешыць і паіць?
Няўжо табе не дапаможа неба
Сярод дзяцей гады свае дажыць?

...Маўчыць старая, пра сябе шапоча...
Завяжа хустку патужэй вузлом,
Як матка боска ў горасці жаночай —
Ідзе, шукае свой бацькоўскі дом!

А ў небе свеціць зорка ці суніца,
Што збегла прэч ад лейкеміі той...
І дзе цячэ гаючая крыніца,
Што дасць вады заморанай старой?

Ішла ігруша — як апошні прысмак
І хараста, і любасці жыцця...
...Таму, хто ляў:
— Прэч адсюль, старызна! —
Таму яшчэ адпіша лёс суддзя.

Качэўнікі сусветнае культуры,
Вы зварушылі непарушны лад!
І на сусветны змрок макулатуры
Наш асудзілі першабытны Сад.

Калі асудзіць вас шалёны попел,
Агонь вялікі — і Пакутны Дзень,
Ці возьме вас на свой чужоўны човен
Той перавозчык — ці ахвяраў цень?

І там, на рэштках хараста ці раю,
Чакае вас, злавесныя майстры,
З Палесся — абамлелая старая —
Ігруша ў чорнай вопратцы кары!

Да часу, як патопаў стане суша,
Адзін матыў ратуе белы свет:
— Ішла палямі жоўтая ігруша,
Ішла кудысьці, можа — на Тыбет...

Бензінавы рак

Ліловы вечар мые берагі.
На чорнай гліне — след нагі?
Ці дзюбы!
Тут рыба збегла ў поле — ад тугі?
Ці птушка ў рэчку ўпала — дзеля згубы?

Не здолее ў балота ўлезці рак,
Ад сіняга бензіну хваравіты...
І белы, як крухмал, ляжыць шчупак,
Вінтамі на кавалкі перабіты.

А ён, бензін, — шалее з кожным днём,
Такі вясёлы, пахкі, каляровы!
І мы чагосьці песень не п'яём...
А продкі ад звяроў вучылі словы!

Ды нешта прытамілася ў грудзях,
Нібы матор тут сапсаваў машыну...
Не кружыць сэрца ўжо шыпшыны пах!
Матор маўчыць, хоць поўны бак —
бензіну.

І мучыцца душа! Ды ўсё ніяк
Не дамаліцца нашай сілы белай!
І курчыцца душа, нібыта рак
Ля чорнай здані рэчкі ашалелай...

Жанчына

Як дарослыя людзі — Хрыста,
Распінаюць цішком піянеры
На бярозе — чужога ката,
Нібы ў іх — недзіцячыя нервы.

І такая самота вакол!
Што з вяселля ці проста з ляноты
І бадзяга да іх падышоў
І стаіць, бы кагора, ля плота.

На здзічэлы жывёліны крык
Адзавецца старая жанчына...
І разгоніць малых і дурных,
І п'янтоса — дубцом у хвіліну.

Зніме бедныя лапы з цвікоў
І абмые з канавай вадою!
І разыдзецца цемра вякоў
Перад светлай жаночай бядою...

Апошні шэлег

У твань балот вяртаўся продак мой
І — уздымаўся чорнаю пшаніцай.
І часам не было ў яго крыніцы,
Каб разглядзець чужоўны выгляд свой.

Як чорны хлеб, расціў сваіх сыноў
І не разгадаў таямніцы свету.
Але прад грозным панствам купалоў
Ён не ламаў душу, як цыгарэту.

З душою птушак, кветак і звяроў
Ён ціха жыў — ад мора і да мора.
І ветлівасць язычніцкіх багоў
Вяла яго на грозны пір сузор'яў!

Апошні шэлег, каб адвёз Харон,
На пеўнікі кідаў бадзёра ўнуку...
І моўчкі плёўся ён да стромы дзён,
І смерць вучыў, як кавалю навуку!

І клаў ён перавозчыку ў руку
Аладку, соты ці ружовы яблык...
І казкаў сялянскай на вяку
Пасмейваўся і з караля, і з д'ябла.

А кола дзён круціла небасхіл!
І чалавека новы лёс знаходзіў.
Калі ён рыбу на рацэ лавіў —
Ён рыбаю вяртаў сябе прыродзе!

Шуміць мой род на полі, як трава.
Нішто між намі не спаліла моста!
Душа дзядоў, як хлебны дух, жыва.
Маліся, век! І будзем жыці проста.

І лес, і поле — родныя! Зірні!
І — уваходзь з малітваю на веча...
Дубовы ліст сарвецца з вышыні!
І ў шапцы дзёда паплыве да сэрца.

І я іду, нашчадак хараста,
З лістом дубовым — медным сцягам
славы!

І голас дзёда, ціхі, як трава,
Чакае ўжо ля лодкі пераправы...

Пад сакавіцкі шлох капяжа
Іду я прэч! І бог смяецца сыну.
Але зірні, вясёлая душа,
Апошні шэлег я сынам пакінуў...

Звяно

«Распалася сувязь дзён».
У. ШЭКСПІР. «Гамлет».

Ізноў жалобны марш іграюць...
Куды знікае чалавек?
Няўжо нідзе не сустракаюць
Яго ў другі шануюны век?

Пасеклі гай. Няма крыніцы.
Бялюць косткай — карані.
Як шклянка, можа свет разбіцца...
Як шклянка, людзі, нашы дні!

А што, калі не ажываюць
Крыніцы, пушчы і бары?
І разам з імі паміраюць
І душы бедныя ўнутры?

Дзе знойдзеш потым ты прапажу,
Калі любоў засне ў бядзе —
Ад мёртвай лірыкі пейзажу,
Дзе роднага няма нідзе?

Ці, можа, йдуць на папялішча
І людзі сумнаю чаргой
За тое, што прыроду нішчаць
І труцяць луг з жывой травой?

Я горка ўсмешкай суцяшаю
Стагоддзях дзікі карагод:
— Знікай сабе, душа пустая!
Сусвет змяняе нас — на лёд...

Як жывеш, Заходняя Дзвіна?

Нядаўна Беларускім аддзяленнем Савецкага фонду міру і Саюзам пісьменнікаў рэспублікі праведзена сумесная культурна-экалагічная экспедыцыя літаратараў, вучоных і спецыялістаў па Заходняй Дзвіне пад дэвізам «Мір планеце — здароўе і сілы зямлі». У ёй удзельнічалі беларускія пісьменнікі В. Якавенка, С. Панізнік, І. Васілеўскі, У. Арлоў, іх латышскія калегі А. Сніпс, Э. Зірніс, Ю. Кунас, А. Лацэ і М. Пятроў з Калінінскай вобласці, а таксама калінінскі краязнавец, кандыдат гістарычных навук В. Вараб'ёў; мінчанін, кандыдат тэхнічных навук, загадчык лабараторыі планавання і прагназіравання Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута комплекснага выкарыстання водных рэсурсаў В. Плужнікаў, які раней прымаў актыўны ўдзел у распрацоўцы першай у краіне «Схемы комплекснага выкарыстання і аховы водных і зямельных рэсурсаў басейна ракі Заходняя Дзвіна», дакумента міжрэспубліканскага значэння, зацверджанага

Дзяржпланам СССР. У экспедыцыі прымаў удзел і супрацоўнікі Дзяржаўнага камітэта БССР па ахове прыроды.

Былі даследаваны вярхоўі ракі на тэрыторыі Калініншчыны і Смаленшчыны, яе сярэдняе цячэнне ў Беларусі і ніжняе — у Латвіі. Высветлілася, што ў шэрагу месц парушаецца заканадаўства аб ахове прыроды, рака забруджваецца, у яе трапляюць неачышчаныя сцэкавыя воды.

Па маршруце экспедыцыі быў зезд у вёску Боркі, паблізу Неўеля, дзе адбылася сустрэча з вядомым савецкім публіцыстам, лаўрэатам Ленінскай прэміі Іванам Васільевым. Удзельнікі экспедыцыі пабывалі і ў вёсцы Палібіна, былым маёнтку першай рускай жанчыны-прафесара матэматыкі С. Кавалеўскай, дзе працуе музей.

Сустрэча з партыйна-гаспадарчым актывам прайшла ў горадзе Андрэапалі. Спачатку выступілі вучоныя і спецыялісты, потым літаратары чыталі свае творы. Гаворка ішла не толькі

аб захаванні прыроды, а і аб барацьбе за мір, міжнародную бяспеку.

На беразе Заходняй Дзвіны.

Фота А. КАМАРОВА.

ЧАМУ я заўсёды бачу яго ў сонечным ззянні? Сустракаліся ж у слоту, завіруху, дождж і яшчэ чорт ведае ў якую непагадзь. Дык не, прыгадаю яго і адразу бачу яркую віднату, кола купальскага сонца, сінія цені, бліскучае — да рэзі ў ваччу — люстэрка вады.

Вось ён стаіць у пакоі, запырсканы сонечным святлом, і сам сонечны з галавы да ног, у белай вышыванцы, з нейкім загарэлым да негрыцянскай чарнаты партфелем. А насупраць дзве азіярыны Панчанкавых вачэй, блакітных і ўсмешлівых — во ўжо дзе да месца сказаць: азіярыны смяяліся. Як у Максіма Горкага: море смялось...

Або вось яшчэ адно бачанне — групавы партрэт на зімовым фоне. Скупое лютаўскае сонца хаваецца ў радабоддзі хмар, як бы саромеючыся заглянуць у вокны пісьменніцкага клуба ў тым, старым, будынку, дзе яго прымалі ў Саюз пісьменнікаў. Чарговы аратар з неўміручай пароды магільчыкаў прыгожага пісьменства закалочвае апошні цвік у дамавіну з раманам «Леаніды не вернуцца да зямлі» — набор кнігі рассыпаны, а яму, аўтару, міласціва давалася права сказаць апошняе слова, як на судзе, пасля смяротнага прысуду. Ён пярэўна ўвайшоў у залу і спыніўся: сонца, прарваўшы хмары, высцеліла перад ім жоўтую сянячку на затаптаным паркеце. Некалькі імгненняў ён стаяў, прыжмыўшы вочы ад бялых промняў лютаўскага сонца.

— Адных я люблю, другімі — пагарджаю, — кінуў ён у залу бязлітасныя словы. — Апошнім адказваць бескарысна...

Ён павярнуўся і пайшоў да дзвярэй, несучы на прыгорбленых плячах навалачак сонца. Ён — выйшаў, сонца — схавалася за хмары.

Яшчэ бачу яго на крутым беразе Нёмана каля бесмяротнай Каложы. Царква ў сонечнай пазалоце. Ён, задраўшы галаву ў сіняе неба, фантазіруе на тэмы прызямлення Хрыста ў Гродні. Фантазія ў яго таксама сонечная і каларовая, як вясёлка.

І ўжо зусім яркі малюнак. Изумрудна-зялёныя поплаў, невялікая затока, як сажалка, — старыца Свіслачы — аж зіхаціць ад сонца, і ён на беразе той затоці, толькі што вылезшы з халоднай яшчэ вады, голы і ўвесь абліты сонцам ад аўсянага чуба да жоўтай, як малое куранё, пяткі, якую ён, падскокваючы на адной назе, стараецца разгледзець.

— Хлопцы, — кажа ён з той сур'езнасцю, якая патрэбна, каб замаскіраваць нястрымны смех, — што там, халера на яе, коле?..

Нехта жартуе:

— Страла Купідона...

Ён рагоча бесклапотна і весела:

— Ахламоны вы і вісусы, хіба Купідон стралю ў пяткі?..

Ланцужок згадак-прыгадак, які названы на адзін стрыжань.

Гэты ён — такі розны ў розных абставінах і такі пастаянна гарэзлівы — Уладзімір Сямёнавіч Караткевіч, божай міласцю паэт, праявік, эсэіст, драматург, крытык, сцэнарыст, чалавек энцыклапедычных ведаў і нястомнай працавітасці, яркая і блізкая чытачу зорка на літаратурным небасхіле, які то прасвятляўся на кароткія часціны, то надоўга зацягваўся смугою. Ра-

дасці былі кароткія, засмучэнні — наадварот. Не заўсёды можна было развінуць на ўвесь мах крылы для творчасці нават яму, няўрымсліваму рамантыку і жыццялюбу.

Адзін з былых і даўніх кіраўнікоў культурнага фронту нека падвёў драматурга да акна ў сваім кабінце і, паказваючы на галоўны праспект сталіцы, параіў зусім сур'езна:

— Бачыш праспект? Во, і хадзі па ім. Навошта звярочваць на бакавыя вуліцы?..

Караткевічу хацелася пахадзіць па

Пра Уладзіміра Караткевіча — маладзейшага сярод нас — гаварылі хараша, хоць з нейкімі заўвагамі па творчасці, але шчыра, добразычліва. Дэталі згладзіў час. Тая атмосфера высокай патрабавальнасці і добразычлівасці засталася ў памяці назаўсёды.

З Караткевічам дасюль я быў амаль незнаёмы. Ён закідваў сваімі творами часопіс «Польмя», верны, як адналюб, толькі яму. Зрэдку заходзіў і да нас у часопіс «Маладосць». Мусіць, адзін з такіх візітаў і ўрэзаўся мне ў памяць.

сябе, як творцы, змянялі ўласны твар на маску з саладзкім выглядам.

Ён вытрымаў, выстаў, адстаў сябе ў літаратуры і грамадстве.

Цяпер ужо і не памятаю — мроіцца дужа невыразна праз гады гаворка, — як узнікла ідэя надрукаваць у «Маладосці» аповесць «Дзікае паляванне караля Стаха», напісаную даўно, але так і застаўшую на палове дарогі да чытача.

Аповесць спадабалася. Чыталі яе

СТАРОНКІ ўСПАМІНАў

Алесь АСІПЕНКА

СВЯТЛО БЛІЗКАЙ ЗОРКІ

Нямізе, не цяперашняй, а старажытнай, калі яшчэ і вуліцы такой не было, а толькі рака і абалал яе па крутых берагах сталі войскі Усяслава Полацкага і трох Яраславічаў. І ён ніяк не мог зразумець, чаму яму нельга хадзіць па сцэжках гісторыі, а толькі па сучасным праспекце.

У Караткевічу дзіўным чынам ужываліся ўзнёслы да найўнасці рамантызм з бязлітасным рэалізмам. Ён глядзеў на свет як бы праз дзве прызмы: адна прыводзіла яго да экстазу перад прыгожасцю і буйнасцю жыцця, другая — да роспачы перад пачварнай несправядлівасцю і гвалтам. Іншы на ягоным месцы раздвоўся б, згубіў бы арыенціры, ды і пайшоў па жыцці і літаратуры, як усе, — па праспекце. Караткевіч застаўся верны сабе і сваім прыхільнасцям. У яго быў добры дарэка — мудрасць.

Мудрасць не набытак гадоў, як мы звыклі меркаваць. Яна — узровень чалавечага інтэлекту. Памножаная на апантанасць, мудрасць нараджае сапраўдныя дзівы мастацтва, якімі і былі творы Уладзіміра Караткевіча.

Бяруся сцвярджаць, што сёння мы знаходзімся толькі на подступах да разумення ягонай творчасці і яго самога як асобы. Адкрыццё адбудзецца пазней, калі выйдучы ў людзі ўсе ягоныя творы, у тым ліку і маленькія шэдэўры эпістальнага жанру — ягоныя пісьмы. Ды і не толькі яны...

Нас чатырох — У. Караткевіча, І. Навуменку, І. Клаза і мяне — прымалі ў Саюз пісьменнікаў у адзін дзень напярэдадні выхаднага ў самы пік лета.

Ярка святліла сонца. Цвілі на праспекце ліпы. На душы мела ўрачытасць. Але забірала і трывога. Не толькі мяне аднаго. Ды і не дзіва — прэзідыум праўлення Саюза пісьменнікаў выглядаў салідна, прадстаўніча: Кандрат Крапіва, Янка Маўр, Пятрусь Броўка, Пятро Глебка, Ілья Гурскі, Пімен Панчанка, Янка Брыль...

Галасавалі тады адкрыта... выступалі таксама адкрыта. Гаварылі праўду ў вочы.

Сярод дня дзверы ў пакой адчыніліся, і на парозе ўзнік малады, трапяткі, з аржаным чубам непазаслухняных валасоў цыбаты хлопец. Кінуўшы важнае: «Дзень добры», ён у чатыры крокі перасек пакой, спыніўся перад сталом, за якім сядзела Вера Палтаран, адзіная ў пакой жанчына. Яна падала яму руку на вітанне. Ён узяў руку, як найкаштоўнейшую, богам падараваную рэліквію, і, па-рыцарску ўпаўшы на адно калена, прыклаўся да яе па-дзіцячы пухлякымі вуснамі.

Гэта было нечакана і вельмі прыгожа, бо натуральна і шчыра. Наогул, у яго было трапяткое, абагаўленае стаўленне да жанчыны. Ён быў падобны на сваіх герояў, героі падобны на яго. Толькі герою Караткевіча з аповесці «Чазенія» па сіле было несаці гераню ледзь не сем кіламетраў па Усурыйскай тайзе, толькі другому герою дадзена было так любіць, а Караткевічу так прыгожа напісаць пра каханне ў рамане «Леаніды не вернуцца да зямлі». І нават вялікі дыктатар і правадыр перад маленькай балерынай становіцца, хоць бы і на нейкі невялікі час, прыгожым і годным вялікага пацунца чалавекам.

Прыняты ў Саюз пісьменнікаў, мы тады добра пасядзелі ў невялікім рэстаране на рагу Ленінскай і Інтэрнацыянальнай. З таго дня і перайшлі на «ты». Гэта нека давала прастору сустрэчам і кароткім, на хаду, абменам думкамі.

Далей і нека зусім неўзабаве над Караткевічам завялі зімовыя марозныя вятры. Ці не ад іх ён ратаваўся спачатку на вышэйшых літаратурных курсах, а потым і на вышэйшых сцэнарных. Караткевіч балоча перажываў кожны выпадак ягоны адрас, хоць храбрыўся, рабіў выгляд, што яму мала абыходзіць разнасна тэндэнцыйная крытыка. Але паспрабуй, не зважай на тую крытыку, калі за ёй ішлі вельмі адчувальныя санкцыі.

Як ён, такі чулівы і безабаронны, трываў і не звярочваў з аднойчы выбранага ім шляху? Іншыя не вытрымлівалі, звярочвалі і надоўга гублялі

ўсе ў рукапісу. Былі і сумненні — рамантычная даўніна. Была ўпэўненасць — аповесць знойдзе чытача. А галоўнае, што аповесць павінна «прайсці» — канцоўка яе аптымістычная, бунтарская.

Яна і сапраўды «прайшла» з дужа нязначнымі заўвагамі і вельмі спадабалася чытачам. Добра памятаю, як на адной сустрэчы з маладымі рабочымі нам паказалі страпаны да дзірака, увесь у мазутных плямах часопіс з аповесцю. Калі гаварыць шчыра, дык часопіс тады не вельмі чыталі, а падпіска на яго падала з году ў год. Аповесць «Дзікае паляванне караля Стаха» ажывіла Інтэрэс моладзі да часопіса, многіх маладых людзей далучыла да беларускай мовы і памножыла шарэнгі прыхільнікаў творчасці Уладзіміра Караткевіча.

Поспех аповесці быў відавочны. Акрылены ім, Караткевіч паабяцаў рэдакцыі напісаць яшчэ адзін твор з прыгодамі ў старажытным замку. Задума твора саспела ў яго даўно, і, як казаў ён, трэба толькі засесці за стол.

Але радавацца было раіна. Неўзабаве Уладзіміра Караткевіча сталі папікаць захапленнем даўняй, абвінавачваць у ідэалізацыі мінуўшчыны, у адыходзе ад надзённых праблем, а значыць, у шкодным уздзеянні ягонай аповесці на моладзь. Не ўратаваў і аптымістычны, бунтарскі канец. Аповесць «Дзікае паляванне караля Стаха» ляжала ў рэчышчы ягонай творчасці, і трэба было мець багату фантазію, каб бачыць у ёй нешта шкоднае. Але ж бачылі і верылі, што робяць дабро.

У рэдакцыі перажывалі за Караткевіча, разумелі — неабгрунтаваная крытыка можа выбіць яго з творчай каліяны. А ён перажываў за нас, рэдакцыйных работнікаў, якім, на ягоную думку, маглі пагражаць непрыемнасці — на памяці яшчэ жыло нядаўняе вызваленне ад падады галоўнага рэдактара часопіса «Маладосць» Аляксея Кулакоўскага.

— Хлопцы, — вінаваціўся ён перад намі, — я вельмі люблю вас і мне

ЦІ СТАНЕ ПУШЧА ЗАПАВЕДНІКАМ?

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 4).

выдраў, 60 казуль, 9 рысяў, 20 янотападобных сабак, 750 цецерукоў, 255 глушчоў. Тут ёсць чорны бусел, белая курапатка, трохпальцавы дзяцел, арэхаўка.

Лясны масіў Налібоцкай пушчы знаходзіцца ўсяго за 50 — 60 кіламетраў на захад ад Мінска, на шляху пануючых заходніх вятроў. Таму ён мае вялікае экалагічнае і аздаравленчае значэнне для горада, буйнога прамысловага і культурнага цэнтара рэспублікі. Трэба дадаць, што гідраграфічная сетка складаецца з 23 малых рэк, якія панаюць у асноўным на тэры-

торыі пушчы і ў раёне возера Кромань.

У Налібоцкай пушчы вядуць комплексныя навуковыя даследаванні Інстытута Акадэміі навук БССР, вучоныя БДУ імя У. І. Леніна, Беларускага тэхналагічнага інстытута імя В. М. Кірава і іншыя навуковыя ўстановы. У прыватнасці, па праграме ЮНЕСКА МАБ Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт сумесна з Сафійскім ўніверсітэтам працэдурае тэму «Экалага-фаўністычнае вивучэнне заказніка «Налібоцкая пушча», а таксама сумесна з Ягелонскім (ПНР) і Сафійскім ўніверсітэтам тэму «Флора паўночна-заходняй часткі Мінскай вобласці і перспек-

тывы яе змянення пад уздзеяннем антрапагеннага фактару». У будучым на тэрыторыі пушчы плануецца будаўніцтва навуковай базы.

Такім чынам, трывога за стан Налібоцкай пушчы зусім заканамерная. Больш як дзесяць гадоў назад вучоныя рэспублікі прапаноўвалі стварыць Налібоцкі запаведнік. З таго часу, вядома ж, стан ляснага масіву пагоршыўся. Вось чаму пытанне аб арганізацыі запаведніка не снімаецца з парадку дня і сёння. Я гутарыў на гэту тэму з многімі вучонымі рэспублікі, і яны аднадушныя ў сваіх меркаваннях: наспеў час арганізаваць на тэрыторыі пушчы запаведнік.

У 1985 годзе вучоныя Цэнтральнага батанічнага саду АН БССР, дэталёва вивучыўшы гэта пытанне, выказалі абгрунтаваную прапанову аб арганізацыі Налібоцкага дзяржаўнага ландшафтнага запаведніка на плошчы ў 37,8 тысячы гектара. Яны прапаноўваюць уключыць у састаў запаведніка чатыры лясныя Станіцёўскага лясягаса, два — Валожынскага, адно Іўеўскага і адно Навагрудскага лясягасаў. Прывядзём некаторыя з аргументаў вучоных:

Лясны масіў пушчы мае вялікае гідралагічнае значэнне ў сувязі з размяшчэннем яго ў вярхоўях шматлікіх малых рэк, дзе фарміруецца ў асноўным сток Нёмана;

На тэрыторыі выяўлены новыя для рэспублікі віды, у ліку якіх занесены ў Чырвоныя кнігі БССР і СССР;

Спалучэнне тэрыторыі, якія закрэплены гаспадарчай дзейнасцю, і тых, якія знаходзяцца ў натуральным стане, стварае сацыяльна ўмовы для арганізацыі ў перспектыве біясфернага запаведніка;

Налібоцкая пушча размешчана паблізу Мінска на шляху пануючых заходніх вятроў і мае вялікае экалагічнае значэнне для аховы і аздаравлення горада.

Вядучы навуковы супрацоўнік Цэнтральнага батанічнага саду АН БССР, доктар біялагічных навук Анатоль Васільевіч Бойка таксама падтрымлівае ідэю аб стварэнні Налібоцкага ландшафтнага запаведніка. Такой жа думкі прытрымліваецца і старшы навуковы супрацоўнік ЦБС, кандыдат сельскагаспадарчых навук Канстанцін Міхайлавіч Еўсіевіч. Яны шмат гадоў вивучаюць расліннасць Налібоцкай пушчы, добра ведаюць яе, з'яўляюцца аднымі з аўтараў кнігі «Экалага-фітацэнэтычнае даследаванне ляснай расліннасці Налібоцкай пушчы», якая выдана ў 1983 годзе.

А вось думка дацэнтаў БДУ імя У. І. Леніна Галіны Іосіфаўны Зубкевіч і Тамары Аляксандраўны Сауткінай, адных з аўтараў кнігі «Флора Налібоцкай пушчы»:

аж брыдка, што падвёў вас сваёй аповесцю. Хай бы яшчэ ляжала.

Ён быў такі, вельмі далікатны ў дачыненні да сяброў і гатоў быў браць на сябе віну, абы выгарадзіць таварышаў.

Асобнай кнігай аповесць тады так і не выйшла. І абяцаная аповесць паявілася ў друку праз шмат гадоў — «Чорны замак Альшанскі».

І яшчэ адзін нагадак пра ягоную публікацыю ў часопісе «Малодосць».

Неяк Уладзімір Караткевіч папрасіў ў камандзіроўку на Палессе. Тыдні праз два ён сядзеў у рэдакцыі і абурана расказваў, як знішчаюцца старажытныя, можа, адзіныя ў свеце помнікі культуры і архітэктуры, захлапляюцца палескай прыродай, сівымі легендамі і сказаннямі.

Я пажартаваў:

— Выгаварышыся і не захочаш пісаць...

Ён адказаў з болем у голасе:

— Не пісаць — крычаць хочацца...

Нарыс быў надрукаваны. Называўся ён «Званы ў прадонні азёр». Адзін з лепшых нарысаў Уладзіміра Караткевіча, актуальнасць якога выдавочна і сёння.

То быў сапраўды крык збалелай душы.

За «Малодосцю» тады сачыла не адно пільнае вока. Шчыра прызнаюся: многія мясціны нарыса выклікалі ў мяне, як рэдактара, нядобрае прадчуванне. Рука так і ўзнімалася, каб нешта паправіць, выкрасліць, падглядзіць. Але тут жа і апускалася.

Напярэдадні завітаў Уладзімір Караткевіч, папрасіў:

— Стары, вельмі прашу — не праўце. Лепей не друкуйце...

Я разумеў яго: кожнае слова ў нарысе — праўда, набракляя гневам супраць тых, каму абьякавая гісторыя народа, хто не даражыць ягонымі набыткамі.

Што будзе, тое хай і будзе!

І ўсё ж адзін грэх я ўзяў на сваю душу: выкрасліў не вельмі вялікі абзац недзе пад самы канец нарыса. Падумаў: можа, Караткевіч і не заўважыць. А што абзац гэты можа выклікаць прычэпкі ў вельмі пільных крытыкаў, я чамусьці не сумняваўся.

Часопіс выйшаў у свет. Ніхто, здаецца, не выказаў незадаволенасці, наадварот: хвалілі нарыс узнісла за смеласць, праблемнасць, праўдзівасць.

Дзеён праз дзесяць, а мо і болей, у дакладзе на ідэалагічнай нарадзе нарыс быў жорстка раскрытыкаваны, а ў якасці аргумента апалітычнасці і ледзь не ідэалагічнай дыверсіі прыведзены той самы абзац, які я выкрасліў.

Неякая чартаўшчына! Сам жа выкрасліў, а потым яшчэ чытаў нарыс у карэктуры, праглядаў, калі падпісваў да друку. Адкуль узяўся той «красмольны» абзац?..

Тым часам, на падставе таго абзаца быў зроблены і зусім не двухсэнсоўны заклід у адрас «Малодосці»: дакуль яна будзе дапускаць такія сур'ёзныя памылкі?

Побач са мной на той нарадзе сядзеў малады перспектыўны гісторык. У адказ на заклід дакладчыка ў адрас часопіса кінуў злосную рэпліку:

— Судзіць трэба! Аўтару — дзесяць, рэдактару — дзесяць! Перастануць памыляцца.

І хоць часы былі другія, пасля дваццатага з'езда партыі, чуць такое, пагадзіцца, было не дужа прыемна.

Што было, тое было. З песні слова не выкінеш. Сама рэчаіснасць расставіла акцэнт: аўтар стаў славытым пісьменнікам, гісторык — вучоным, рэдактар дажыў да пенсіі, а нарыс жыве, вучыць моладзь любіць свой край, сваю вялікую радзіму, шанаваць працу нашых прапрапрадзедзяў.

Ага, дык пра той абзац, выкраслены мной.

Было так. Караткевіч чытаў каректуру на апошняй стадыі, калі на ёй ужо стаяў мой подпіс. І, вядома, ж, заўважыў, што дарагога яму абзаца няма. Дзяжурыла па нумару Вера Палтаран. Калі Караткевіч звярнуўся да яе з пытаннем, хто выкрасліў абзац, яна адказала, што ён найначай «выпаў» пры верстыцы. Месца, каб уставіць яго, было. Уставілі і адаслалі ў набор.

Ніякай чартаўшчыны. А нарыс і па сённяшні дзень выдаецца з тым абзацам.

У старым Доме творчасці — Каралішчавічах — ішоў семінар кінадраматургаў.

Была вясна. Самая камарыная пара. Мы хадзілі пагрызеныя. Палілі кастры, каб адагнаць тых праклятых камароў, а ў часе пасяджэнняў бязбожна дымлілі цыгарэтамі. Камары толькі пасміхаліся.

Сярод кіраўнікоў семінара былі маскоўскія і вельмі папулярныя на той час кінадраматургі: Фрыд і Дунскі — неразлучныя сябры і аўтары сцэнарыяў. Караткевіч жартаваў, што ёсць адзін кіраўнік, якога можна называць або Фрыд-Дунскі, або Дунскі-Фрыд.

Аднаго разу Уладзімір Караткевіч сказаў:

— Хлопцы, ну, што могуць запомніць пра нашу Беларусь Фрыд-Дунскі або Дунскі-Фрыд? Камароў-красмолькаў. Дык гэта ж будзе вельмі скажонае ўяўленне аб нашым краі. Давайце зробім добрую справу, пачастуем іх беларускімі грыбамі. Далібог, яны гэтага заслужылі, і магу паспрачацца, што, апроч маскоўскага асфальту і

калымскай тундры, яны нічога не бачылі.

На ягоную прапанову адгукнуліся Слава Шмыроў, акцёр і сцэнарыст беларускай кінастудыі, і я. Утрох мы нарэзалі два паўносеўскія кошыкі маладых смарчкоў і страчкоў. Караткевіч сам узяўся гатаваць іх па адным яму вядомым рэцэпце, адкапаным ім ці то ў бібліятэцы Радзівілаў, ці то ў архіве Сапегі. А каб, часам, тайна рэцэпта не стала вядома мілітарэстам з НАТА, ён прыняў усе меры засцярогі, гэта значыць, выгнаў усіх з кухні, пакінуўшы сабе ў памочнікі кухара Тацяну. З нас жа — Шмырова і мяне — узяў урачыстае слова ні пры якіх абставінах не гаварыць гасцям пра грыбы — патрэбна для эфекту нечаканасць.

Гадзіны праз паўтары са сталовай пацягнулася ў жылы корпус працэсія на чале з Караткевічам. Ён нёс каструлю са смажанымі грыбамі, за ім кухар і афіцыянтка неслі талеркі, відэльцы, чаркі і яшчэ сёе-тое для падавання.

— Не праглыніце языкі, бо чуецца, як смачна пахне. Аж няма слоў і таленту, каб перадаць усю непаўторнасць паху вясновых смажаных грыбоў. — Папярэдзіў ён нас і пайшоў клікаць гасцей.

Тыя, аднак, захаплення не падзялілі, а нават жахнуліся, што іх паклікалі на грыбы. А важкі, на думку Караткевіча, аргумент, што грыбы гатаваў ён сам, толькі павялічыў страх перад такой нечуванай для вясны стравай.

Спасылаючыся на розныя хваробы і парады ўрачоў, госці далікатна, але і настойліва адмовіліся пакаштаваць смажаныя грыбы, аддаўшы перавагу смажанаму мясу.

Смажаныя грыбы былі сапраўды надзіва смачныя. Бачачы, што з намі нічога дрэннага не здарылася, абодва сцэнарысты неўзабаве адважыліся пакаштаваць і былі вельмі здзіўлены, што грыбы такія смачныя. А Валодзя Караткевіч праслыў сярод маскоўцоў яшчэ і вялікім гурманам і пераўздызеным кухарам.

Пасля гэтага пачаліся ягонныя варыяцыі на кулінарныя тэмы. Можна было падзвіцца, якіх толькі страў не ведаў Караткевіч. І з дзічыны, і з птушак, і з рыб. Часам мне здавалася, што некаторыя стравы Уладзімір Караткевіч выдумвае непасрэдна тут, за сталом: вельмі ўжо глядзелі яны фантастычна. Але ён расказваў пра іх так ярка і праўдзіва, што сумнявацца можна было толькі моўчкі.

А прыгадалася ўсё гэта ў сувязі з тым, што з таго семінара на памяць мне застаўся малюнак, зроблены рукой Уладзіміра Караткевіча.

На заключным пасяджэнні мы сядзелі з ім поруч. Гаворка чамусьці завярнула вакол прывіду атамнай вайны. Можа, перад гэтым глядзелі нейкія замежныя фільмы, а можа, слухалі лекцыю на міжнародную тэму — абстаноўка ў свеце тады была трывожная, вясна 1968 года.

Караткевіч слухаў, маўчаў, хмурыўся. У ягоных руках паявіўся аркуш белай цвёрдай паперы. Прыкрыўшыся левай рукой ад цікаўных вачэй, ён нешта маляваў на тым аркушы. Ужо калі закончылася пасяджэнне, ён аддаў малюнак мне. У сваім пакоі я разгарнуў аркуш паперы. На ім —

дзе малпы: адна завісла на суку з галінкай і чатырма лісточкамі і рагоца; другая — стаіць на карачках і злосна паглядае на чалавека ў парванай вопратцы, зняможанага голадам, дарогай і страхам. Чалавек ідзе з горада, які відаць удалечыні. Над горадам стаіць атамны грыб.

Унізе пад малюнкам подпіс: «Вяртанне аблуднага сына».

Вясна. Камары. Сонца. Смарчкі і страчкі. Атамны грыб. Адзінокі на планеце чалавек, які вяртаецца ў сваё пчорнае мінулае.

Жыццё і алегорыя.

Ён быў яшчэ мастак. Адметная рыса выдатнага таленту.

У кіно яму не шанцавала.

Фільм па рамана «Хрыстос прыямліўся ў Гародні» атрымаў нізкую катэгорыю ды так і застаўся вязнем кіношнай паліцыі.

Ён пісаў і напісаў сцэнарыі двухсерыйнага фільма пра слаўную бітву на Нямізе. Спецыялісты сцэнарыі хвалілі, раілі ставіць. З усяго семінара ён сапраўды мог мець зайдзросны лёс. У студыйнага начальства і ў Дзяржкіно БССР сцэнарыі выклікаў боязь. Як жа, даўніна, гісторыя. Можа быць перакос, калі патрабавалі рабіць фільмы на сучасныя тэмы.

Больш-менш удалай атрымалася экранізацыя аповесці «Дзікае паляванне караля Стаха». Фільм атрымаў прыз на фестывалі прыгодніцкага фільма. На жаль, захапіўшыся прыгодамі і знешнімі кінэафектамі, рэжысёр згубіў сутнасць твора Уладзіміра Караткевіча, зацягнуў сэнс і думку. Панесла страты і аповесць «Чорны замак Альшанскі». Нездарма ж Уладзімір Караткевіч неяк паскардзіўся:

— Змаранана шмат часу. Можа, дарэмна, але кіно зацягвае, як чароўны вяр. Ды хацелася паспрабаваць сябе ў кіно.

Шкада, што беларуская кінастудыя так рэдка і не заўсёды плённа звярталася да твораў Уладзіміра Караткевіча. У мяне ўвесь час такое адчуванне, што студыя яшчэ не дарадла да Караткевіча, як і да многіх іншых выдатных пісьменнікаў Беларусі. Таму і «корміцца» адходамі другіх студый.

Ён здаў неяк адразу. І знешне, і ўнутрана.

Яшчэ пісаў, яшчэ быў поўны задум і планаў.

І ўжо ўвачавідку мяняўся: грузнеў, чарсцевеў, чорна хмурыўся.

Над сабой паджартоўваў з'едліва, нават бязлітасна.

А ў вачах жыла, расла несьцерпная туга. Апошняя гадоў пяць — сем мы бачыліся рэдка: на хаду, на бягу.

Бяда была не ў тым, што ён хварэў — усіх нас не абмяноўць хваробы. Ён абсалютна не бярогся.

Была апошняя наша сустрэча. І зноў у сонечны дзень. На беразе Свіслачы, у парку імя Горкага.

Я запыніў яго сам. Не жадаючы таго, пачаў ушчуваць яго, што не беражэцца. На маё здзіўленне, ён слухаў не перапыняючы, а калі я вычарпаў усе аргументы, раптам самотна спытаўся:

— А навошта?..

Угнуўшы плечы, нават не развітаўшыся, ён пайшоў хадом бясконца зморанага чалавека.

Так і стаіць ён у маіх вачах: Ідзе па асфальтаванай сцежцы, нібы адыходзіць у другое вымярэнне...

Намалювана У. КАРАТКЕВІЧАМ 15 мая 1968 года на заключным пасяджэнні семінара сцэнарыстаў у Доме творчасці ў Каралішчавічах.

«Налібоцкая пушча — гэта адзін з найбольш буйных лясных масіваў у цэнтральнай частцы Беларусі. Яе тэрыторыя размешчана ў зоне, дзе дакладна прасочваецца пераходны характар лясоў ад усходне-еўрапейскіх паўднёва-таежных да заходне-еўрапейскіх шыракалістых. Гэта абумоўлівае разнастайнасць прадстаўнікоў расліннага свету, багаче яе відавочна саставу. У выніку дзесяцігадовых фларыстычных даследаванняў, праведзеных супрацоўнікамі і студэнтамі кафедры батанікі БДУ імя У. І. Леніна, у Налібоцкай пушчы выяўлена 820 відаў вышэйшых сасудзістых раслін, што значна перавышае адпаведны паказчык для Бярэзінскага і Прыпяцкага запаведнікаў. Тут знойдзены некаторыя новыя для Беларусі віды раслін, 26 з іх уключаны ў Чырвоную кнігу БССР. У пушчы захаваліся ў добрым стане буйныя папуляцыі такіх ахоўваемых раслін, як мядзведжая цыбуля, шпакінік чарапцавы, гайнік цёмна-чырвоны і іншыя. Гэта — адзінае ў БССР месца росту

балотнакветніку шчыгалістага. У Налібоцкай пушчы можна ўбачыць шматвяковыя пойменныя дубровы з прымессю граба.

Адносна мала парушана гаспадарчай дзейнасцю чалавека расліннае пакрыва пушчы. Шмат рэдкіх і каштоўных прадстаўнікоў флоры і фаўны, непаўторная прыгажосць пейзажаў, унікальнасць усяго прыроднага комплексу патрабуюць неадкладных мер па яго ахове. Мы лічым, што даўно наспела неабходнасць арганізаваць тут Налібоцкі запаведнік».

Звернемся да меркаванняў вучоных Інстытута эксперыментальнай батанікі і заалогіі АН БССР. Два гады назад яны абгрунтавалі змяненне статусу Налібоцкага паляўнічага заказніка на біялагічны заказнік, а таксама арганізацыю біялагічнага заказніка «Панямонь» на тэрыторыі Навагрудскага раёна. Вось што яны гавораць:

«Налібоцкая пушча — лясны масіў, які найбольш захаваны. Значная частка яго забалочана, асабліва паўночныя ўчасткі ка-

ля рэк Бярэзіна, Іслач і Волма.

Сярод ельнікаў ёсць унікальныя чарнічныя, па паўднёва-заходняй граніцы заказніка праходзіць мяжа распаўсюджвання граба. У цэлым жа пераважаюць тыповыя для Беларусі лясы. Бары займаюць 66,9 працэнта лясной плошчы.

Своеасаблівыя расліны свет спрыяе багаццю і відавочнай спецыфіцы фаўны. На тэрыторыі заказніка жывуць ласі, казулі, дзікі, куніцы, выдры, глушцы, цецерукі, рабчыкі. У рэках водзіцца харнус, які ўключаны ў Чырвоную кнігу БССР.

Хаця за апошнія дзесяцігоддзі пушча моцна высечана і асушана, яна захоўвае значную каштоўнасць для аховы жывёльнага свету. У сувязі з гэтым мэтазгодна ўвесці ў пушчы запаведны рэжым, змяніўшы статус паляўнічага заказніка на біялагічны. Плошчу яго неабходна скараціць да 71040 гектараў. На гэтай тэрыторыі трэба ўзмацніць ахоўны рэжым, рабіць толькі селекцыйную здабычу жывёл, разгарнуць навуковае даследаванне для канчаткова

вага вырашэння пытання аб ахоўным статусе пушчы».

Вучоныя-біёлагі прапановуюць таксама стварыць біялагічны заказнік на плошчы каля дзесяці тысяч гектараў у Навагрудскім раёне ў пойме ракі Нёман на паўднёвым захадзе Налібоцкай пушчы.

Думку аб неабходнасці стварэння запаведнай тэрыторыі ў Налібоцкай пушчы падтрымлівае вучоныя-біёлагі, з якімі я сустрэўся. Намеснік дырэктара Інстытута заалогіі АН БССР Міхаіл Міхайлавіч Пікулік лічыць, што для захавання расліннага і жывёльнага багацця Налібоцкіх лясоў трэба неадкладна ўводзіць там запаведны рэжым. Кандыдат біялагічных навук, супрацоўнік Інстытута эксперыментальнай батанікі Геннадзь Уладзіміравіч Вынаеў таксама падтрымлівае такую думку. Наогул, тыя вучоныя-біёлагі, якіх я папрасіў выказаць свае адносіны да арганізацыі запаведніка ў Налібоцкай пушчы, гарача падтрымалі гэту ідэю. Трэба спытацца, бо цэнтральная частка рэспублікі з яе

непаўторным і своеасаблівым ландшафтам у сувязі з пастаянна ўзрастаючым уплывам дзейнасці чалавека можа страціць свой спрадвечны воблік.

Стварэнне новых запаведных тэрыторый стасуецца з палажэннямі «Асноўных напрамкаў эканамічнага і сацыяльнага развіцця СССР на 1986—1990 гады і на перыяд да 2000 года». У іх гаворыцца: «Прадоўжыць стварэнне і паляпшаць добраўпарадкаванне зялёных зон гарадоў і пасёлкаў, расшырыць сетку запаведнікаў, нацыянальных паркаў, заказнікаў і іншых ахоўваемых прыродных тэрыторый».

Верыцца, што непаўторная Налібоцкая пушча з яе цудоўнымі барамі, ціхімі ляснымі рачулкамі будзе захавана.

Калектыў Аб'яднання дзяржаўных літаратурных музeya БССР вызвае глыбокае спакуванне навуковаму супрацоўніку Літаратурнага музея Максіма Багдановіча Мікута Веры Іванавы з прычыны напаткаўшага яе гора — смерці БАЦЬКІ.

«Энтузіасты ды аптымісты — народ адмыслывы. Няўдачы толькі падштурхоўваюць іх, а крышачку шанцавання і нават самага сціплага поспеху акрыляюць».

Усе, хто рыхтаваў і праводзіў свята Купалля ў Заслаўі, — сапраўдныя энтузіясты, аптымісты, запалу якіх можна пазайздросціць. З раніцы вакол замка — мурашнік. Тут і там чуюцца цікавыя беларускія гаворкі. Нам ажно ніякавата за сябе: самі беларусы, а па-беларуску мы можам гаварыць паміж сабой (?)... часам слоў не хапае, а вось побач гучыць чысцюкатая родная мова — сярод нашых аднагодкаў, сярод няўрымслівых студэнтаў, такіх самых, як і мы (!).

У цэнтры пляцоўкі складзена агромністае вогнішча, крыху меншыя — на бастыёнах высокага землянога вала, яны чакаюць свайго часу. Уздоўж перыметра

чалі тысячы людзей. Сцэнарыі мерапрыемстваў, як ўсе іх праграмы, складалі навукоўцы — работнікі заслаўскага музея пад кіраўніцтвам супрацоўнікаў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук БССР, сярод якіх найбольш актыўнымі былі кандыдаты фалькалагічных навук Г. Барташэвіч і Л. Салавей. Прычым, іх удзел у падрыхтоўцы святаў быў паслядоўны, метадалагічна абгрунтаваны, мэтанакіраваны: апрача сумеснай распрацоўкі сцэнарыяў і праграм, ён уключаў у сябе праслухоўванне прыезных з экспедыцый магнітафонных запісаў, праг-

гарвыканком Заслаўя на чале з яго старшынёю А. Ліснічуком. Гэта не толькі чыста практычная дапамога як, напрыклад, забеспячэнне свята ўсімі неабходнымі аtryбутамі. На «Купаллі-86» А. Ліснічук перад запальваннем вогнішча сказаў урачыстую прамову. Самай прыгожай дзяўчынай «Купалля-86» аднадушна была прызнана маладая мастачка Вольга Дзёмкіна з Новага Поля, вёскі, якая знаходзіцца ў некалькіх кіламетрах ад Заслаўя. Яе і назвалі Купалінкай, даручыўшы разам з А. Ліснічуком пачэсную місію запаліць вогнішча. А колькі радасці было дзяце, калі пачаўся ку-

Сем год мінула з пачатку эксперымента. Назапашаны важкі вопыт і грунтоўныя для арганізатараў высновы. Але працягуем спыраша кнігу водгукаў з музейнага архіва.

«Спадысяюся, што ў XXI стагоддзі гэтыя святы стануць звыслай справай. А пра іх заслаўскі «пачаток» будзе расказваць легенды...» (літаратуразнавец Адам Мальдзіс).

«Нарадзілася я на Беларусі, але так атрымалася, што вельмі доўга жыла за яе межамі. Мне заўсёды хацелася больш даведацца пра гісторыю Беларусі, пра яе традыцыі, старажытныя абрады, але магчымаць такая не надаралася. Хацелася б, каб такіх святаў наладжвалася больш, і тады сучасную моладзь не давядзецца внаваціць у тым, што яна забываецца на беларускую мову, беларускае мастацтва і народныя традыцыі» (студэнтка Маскоўскага тэхналагічнага інстытута Ганна Петрашэвіч).

«Любоў да роднага слова — гэта любоў да сваёй Айчыны. Святы ў Заслаўі выхоўваюць такую любоў — трэба, каб яны жылі заўсёды, зберагаючы — аднаўляючы старыя звычкі, абрады народа» (паэтэса Таіса Бондар).

Не ўсе ў заслаўскім эксперыменце было бездакорным. Здараліся арганізаваныя і рэжысёрскія пралікі, часам замінала кепскае надвор'е (большасць падзей жа адбываецца пад адкрытым небам). Але ўпэўненая падтрымка эксперымента адміністрацыяй Дзяржаўнага музея БССР, філіялам якога з'яўляўся музей у Заслаўі, Мінскага райвыканкома і Заслаўскага гарвыканкома, глыбокая цікавасць да традыцыйнай і сучаснай абраднасці з боку творчай інтэлігенцыі і грамадскасці рэспублікі (пра гэта сведчаць і публікацыі ў перыядычным друку, прысвечаныя святам), а таксама з боку моладзі (заслаўскія хлопцы і дзяўчаты самі звярнуліся ў музей з прапановай стварыць фальклорна-этнаграфічную групу, якая потым і была названа «Заслаўскія летуценнікі») даюць навуковым супрацоўнікам заслаўскага музея імпульс і сілы працаваць і ўдасканальваць практыку святаў.

Галоўная ўзнагарода для іх — задавальненасць многіх людзей. Напрыклад, «Купалле-86» было прыкметнае тым, што ўдалося разбурыць «бар'ер» паміж арганізатарамі і «радавымі» ўдзельнікамі, які існаваў на папярэдніх мерапрыемствах. Мяркую, што ўдалося гэта праз узабагачэнне структуры Купалля гульнёва-карагодна-конкурснай праграмай. Не магу забыць, як адна старэйшая бабуля старанна спявала на конкурсе купальскай песні, «зарабляючы» прызы-сувеніры для ўнукаў. А самымі жывымі раўчучкамі ў людскім водавароце былі дзеці. Яны так імкнуліся да карагодаў, да харавых купак, рабілі тое, што і дарослыя. І ўцешна думалася, што беларускі фальклор блізікі і зразумелы юнай змене, а значыць яму, фальклору, накіравана доўгае, шчаслівае жыццё.

Таццяна ГАРАНСКАЯ.

3 11 ПА 17 ЛІПЕНЯ
11 ліпеня, 20.10

«ЖЫВОЕ ДРЭВА МУЗЫКІ»

У выкананні салісткі ДАВТА БССР В. Цішынай прагучаць творы Шумана, Брамса, Карловіча.

12 ліпеня, 21.50

«ЛІРА»

Мастацна-публіцыстычная праграма, якая расказвае аб сустрэчы Р. Бардуліна з грамадскасцю Брэста. Вядучы — У. Калеснік.

13 ліпеня, 20.20

«ПАЗЫІ РАДОК ЧАРОУНЫ...»

Вершы А. Лойкі чытае Б. Уладзімір-скі.

13 ліпеня, 20.25

«МУЗЫКА МАЕЯ РЭСПУБЛІКІ»

Я. Глебаў, Канцэрт для аркестра. Выконвае сімфанічны аркестр Беларускага тэлебачання і радыё. Дырыжор — заслужаны артыст БССР Б. Райскі.

14 ліпеня, 20.15

«ПЕСНЯЯ ВІТАЮ Я ВАС...»

Свята паэзіі Якуба Коласа ў Мінску. У перадачы прымаюць удзел М. Лужанін, сын Я. Коласа — Д. Міцкевіч, рэжысёр тэатра імя Я. Купалы Г. Уладзімірская, пісьменнік М. Татур, паэты П. Прыходзька, В. Жуковіч, артысты Р. Маленчанна, П. Дубашынскі, Г. Рыжкова, В. Шутава. Вядучы — С. Законнінаў.

15 ліпеня, 19.50

«ДЗВІНА»

Літаратурна-мастацкі часопіс. У. Папковіч прачытае вершы са сваёй новай кнігі «Самы кароткі дзень». Убачыць таксама акаварэл мастака У. Шкуратава, прысвечаныя запаведным нуткам старога Віцебска, непаўторнай прыгожасці Браслаўскіх азёр. Наступная старонка знаёміць з Шумілінскім народным тэатрам, які адзначае 20-гадовы юбілей. Будзе весціся размова і аб прапагандзе народнай творчасці, падтрымцы народных талентаў.

Заслужаная артыстка БССР Т. Мархель выканае песні на вершы Л. Геніюш.

16 ліпеня, 17.40, 19.35

«Люблю цябе, Белая Русь». Творчы вечар паэта У. Карызна.

16 ліпеня, 23.15

ВЯЧЭРНІ КАНЦЭРТ

Музычная праграма з удзелам Дзяржаўнага канцэртнага аркестра БССР. У праграме творы Алоўнікава, Семянкі, Будніка, Дарохіна, Лучанна, Ханна, Вагнера.

17 ліпеня, 14.00

ДА 70-ГОДДЗЯ БССР І КАНПАРТЫІ БЕЛАРУСІ

«Пасланцы часу». Анталогія беларускай савецкай песні. Перадача 3-я.

17 ліпеня, 15.15

ПРЭМ'ЕРА ПЕСНІ

У. Казбанав, В. Аколава, «Ружа».

17 ліпеня, 18.35

ЗАПРАШАЕ ЧАСОПІС «БЕЛАРУСЬ»

Вядучы — А. Шабалін.

17 ліпеня, 19.20

МІНСК МУЗЫЧНЫ

П. Чайкоўскі. Сюіта № 3 для сімфанічнага аркестра.

Выконвае Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр БССР.

Дырыжор — заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Ю. Яфімаў.

17 ліпеня, 23.05

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДРЭНАЦЫІ»

Інфармацыйна-музычная праграма.

«Ой, РАЖА ЖА ЦВАЖА...»

ФАЛЬКЛОРНА-ЭТНАГРАФІЧНЫЯ СВЯТЫ У ЗАСЛАЎІ

краснага вала замацаваны магўтныя асветляльнікі, як нам растлумачылі, для начнай падсветкі. І скрозь постаці ў народным убранні: белых ільняных кашулях, аддoblеных тканінамі і вышыванымі арнаментамі, каларовых спадніцах, хлопцы да таго ж — у саломяных капелюхах, дзяўчаты — у малаўнічых вяночках. Прыгожа! Цікава... Чакаем пачатку.

У ноч, у самую ноч на Івана Купалу, людзей тут — не лічыць. Дожджык, што сыпануў перад самым пачаткам свята, дадаў нам аднастай і актыўнасці. Гледачоў не стала, усе сталі ўдзельнікамі Купалля. Цяжка апісаць гэта відовішча, гэта феерыю. Намок і замінаў абутак? Дык мы яго скінем і пойдзем басанож скакаць вакол вогнішча разам з усімі. Няма Купаліні? Выкралі? Дык вышэй уздымем паходні і выратуем яе.

Аднаго не было ў талачэ — абьякавасці. Усе захапіліся так шчыра, апантавана, так весела, што які-небудзь вельмі сур'ёзны і адказны дзядзечка, выпадкова трапіўшы на свята, мог заўважыць: «гэтка энергія вартая лепшага выкарыстання». Мы ж яму маглі б толькі паспажываць.

Так напісала ў кнізе водгукаў пра свята «Купалле-81» у Заслаўі Таццяна Бушава, тады студэнтка трэцяга курса гістарычнага факультэта БДУ імя У. І. Леніна. Яна і ўявіць не магла, што праз нейкі час стане супрацоўніцай Заслаўскага музея рамёстваў і народных промыслаў Беларусі і адной з арганізатараў Купалля ўлетку 1986 года. Я яшчэ буду спасылца на жывыя сведчанні, бо нездарма кажуць, што збоку лепш відаць, а ў кнізе водгукаў музея сабраны думкі, уражанні гасцей усіх святаў у Заслаўі.

На базе Заслаўскага гісторыка-археалагічнага запаведніка з 1981 па 1988 год праведзена дзесць буйных фальклорна-этнаграфічных святаў, у якіх удзельні-

чалі тысячы людзей. Сцэнарыі мерапрыемстваў, як ўсе іх праграмы, складалі навукоўцы — работнікі заслаўскага музея пад кіраўніцтвам супрацоўнікаў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук БССР, сярод якіх найбольш актыўнымі былі кандыдаты фалькалагічных навук Г. Барташэвіч і Л. Салавей. Прычым, іх удзел у падрыхтоўцы святаў быў паслядоўны, метадалагічна абгрунтаваны, мэтанакіраваны: апрача сумеснай распрацоўкі сцэнарыяў і праграм, ён уключаў у сябе праслухоўванне прыезных з экспедыцый магнітафонных запісаў, праг-

пальскі карнавал! Чарцяныты і вядзьмаркі, вясельныя цыганы і пацешны мядзведзь, а тут яшчэ коннікі, што выскачылі знекуль і спрабавалі выкрасці Купалінку... І, здавалася, канца не будзе гэтым дзівам. А вакол вогнішча, хто старэйшы, хто маладзейшы, але аднолькава ўлюбеныя ў беларускую песню спявалі да самага ўзыходу сонца, і ніводная песня не паўтаралася. Раніцою, як і калісці на Купалле, пускалі гуртам вяночкі па рацэ, палілі купальскую ляльку-вядзьмарку, спіхвалі з гары ў вяду вогненныя колы. І вядома ж, дзяўчаты вадзілі карагоды.

Вяртаючыся да вытокаў аднаўлення даўняе традыцыі, трэба адзначыць, што адным з ініцыятараў і актыўных памочнікаў у правядзенні першага свята Купалля ў Заслаўі была кандыдат філалагічных навук Г. Таўлай. На той час не было яшчэ выдзедзена гэтулькі літаратуры, як сёння. Ведаў пра Купалле набіраліся ад калег з розных рэгіёнаў Беларусі, дзе збераглося святкаванне ў цікавых па-мастацку формах і, хай гэта не дзівіць, пашыраецца з уяўдзеным сацыялістычным элементаў у абрад. Але найбольш мы абавязаны менавіта Галіне Валянцінаўне, якая многія гады прысвяціла вывучэнню беларускага Купалля. Аб'ездзіла ўсе куточки рэспублікі, сабрала ўнікальны фальклорна-этнаграфічны матэрыял, які лёг у аснову яе дысертацыі і потым кнігі «Беларускае Купалле». Цяпер гэта наша, як кажуць, настольная кніга, а тады яе замянялі жывое слова спецыяліста, яго парады і рэкамендацыі.

Супрацоўнікі музея адчулі падтрымку з боку арганізацыі. Жывую цікавасць да нашых пошукаў выявілі другі сакратар райкома КПБ В. Пяталчык, інструктар райкома Н. Сімянюк, загадчык аддзела культуры райвыканкома Р. Рэвут. Дзякуючы іх захадам былі пашыты касцюмы паводле ўзораў традыцыйнага беларускага народнага адзення для створанай пры музеі на пачатку 1986 года фальклорнай групы «Заслаўскія летуценнікі»; рэгулярна выдаткоўваюцца грошы на сувеніры — ўзнагароды канкурсантам (вырабы саломяляцтва, гліняныя свісцелы і збаночкі, сурэтки і ручнікі і інш.). Добра дапамагае і

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

«Літаратура і искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друарнага выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856
АТ 01295

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адназначнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацыі — 33-44-04, 32-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэры — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анаоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Анаоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Андрэй ГАНЧАРОЎ.